Erdélyi Toll

• IRODALMI ÉS MŰVELŐDÉSI FOLYÓIRAT •

• Megjelenik negyedévente Székelyudvarhelyen •

• VIII. évfolyam • 2016 • 4. (30.) szám •

T A R T A L O M

IRODALOMTÖRTÉNET

Pomogáts Béla: Az erdélyi gondolat válsága és megújulása (II.) ... 3

SZÉKELY ÚTKERESŐ ANTOLÓGIA

Székely Útkereső Antológia. VIII. 12

ANYANYELVÜNK ÉPSÉGÉÉRT

Málnási Ferenc: Erdélyi anyanyelvoktatás —
irodalmunk tükrében XXVII. … 30

ÉLETMŰ

Kozma László: Juhász Gyula költői világa (VII.) 35

SORS ÉS PÁLYA

Vidéki Pegazus
Albert-Lőrincz Márton rendhagyó beszélgetése
Bölöni Domokos íróval, a 70. előestéjén 51

MÚZSA ÉS LANT

Nagy Székely Ildikó versei 62
Fülöp Lajos: Tél, Hortobágy 63
P. Buzogány Árpád versei 64
Szász András: Ház a hegyoldalban 65
Csatáné Bartha Irénke: Szép Erdélyországom 66
Beke Sándor versei 67
Nagy László Mihály prózája 70
Ráduly János: Haikuk 73
Fülöp Kálmán versei 74

Ilyés András Zsolt versei 76
Csire Gabriella: Regélő napkelet (XVI.) 77
G. Szabó Ferenc versei 79
Ráduly János: Félperces történetek (XIII.) 80
Márton Károly versei 83
Kiss Adél versei 84
HIT ÉS ÜZENET
Pálffy Tamás Szabolcs: Várakozásunkról 85
Beke Sándor: Angyali körforgás 86
DOKUMENTUMOK
Ráduly János: Dedikációk könyve (I.) 87
ÉLŐ TUDOMÁNY
Dr. Csire Gábor: Czeizel Endre, harmincezer gyermek apja 134

Erdélyi Toll

• Alapította: Beke Sándor • Alapítási év: 2009 •
• Kiadja az Erdélyi Gondolat Lap- és Könyvkiadó •
• Főszerkesztő: **BEKE SÁNDOR** •
• Szerkesztők: **BRAUCH MAGDA, CSIRE GABRIELLA** •
• Olvasószerkesztő: **P. BUZOGÁNY ÁRPÁD** •
• Grafikai kivitelezés: **Beke Sándor-Olivér** • Gazdasági vezető: **Beke Klára** •
• Szerkesztőség: Székelyudvarhely, Tamási Áron utca 87. Tel./fax**:** 0266-212703 •
• Postacím: 535600 Odorheiu Secuiesc, c. p. 40, jud. Harghita, RO. •
• Honlap: www.erdelyigondolat.ro • E-mail: egondolat@yahoo.com; egk@freemail.hu •
• Fényszedés: Erdélyi Gondolat Lap- és Könyvkiadó • Nyomda: Erdélyi Gondolat •
• A folyóirat megrendelhető a szerkesztőség telefonszámán vagy e-mailen •
• Előfizetési díj: belföldieknek egy évre 60 lej, külföldieknek egy évre: 18 EUR •
• Folyóiratunk megvásárolható az erdélyi könyvesboltokban •
• A címlap illusztrációját Péter Katalin készítette • Borítóterv: Beke Sándor-Olivér •
• Revistă editată de Editura Erdélyi Gondolat din Odorheiu Secuiesc •
• ISSN 2066 — 8929 •

Pomogáts Béla

Az erdélyi gondolat válsága és megújulása (II.)

Fordulat az erdélyiség gondolatkörében

A helikoni irodalom még őrizte és óvta a transzilvánista illúziókat, időközben azonban színre lépett a „második erdélyi nemzedék", amely már egészen más eszményeket képviselt. Új tájékozódást kívánt, másképpen közelítette meg a nemzetiségi sorskérdéseket: az erdélyi magyarság tudatában mindenképpen fordulatot hozott. E nemzedék számára természetes közeget jelentett a kisebbségi lét, s legfeljebb távoli emléket a történelmi ország. Nem kényszerült arra, hogy gyötrelmes küzdelmet folytasson ifjúságának nemzeti tudatával; azzal a hagyományos világképpel és életrenddel, amelyet mindenestül elsodort a háború s az uralomváltozás. A fiatalok helyzete a nemzetiségi társadalom szociális átrétegeződését fejezte ki, soraikban a kispolgári és paraszti származás dominált. Szemben az idősebbekkel jól ismerték a román nyelvet és kultúrát, általában román főiskolákon végezték tanulmányaikat.[24] A nemzetiségi dolgozó tömegek közelében éltek, ismerték ezeknek a tömegeknek a helyzetét és törekvéseit. Demokratizmusukat nem liberális hagyományok és európai eszmék táplálták, inkább köznapi tapasztalatok. Az erdélyi magyar baloldalhoz hasonlóan ők is a kisebbségi élet valóságának elemzésére és ábrázolására törekedtek. Úgy vélték, hogy az elnyomott nemzetiségi tömegeknek a román progresszióval, a román munkásmozgalommal kell összefogniok, és közösen kell kiharcolniuk a demokratikus társadalmi berendezkedést, vele a nemzetiségi jogokat, a kulturális autonómiát. Ugyanakkor közelebb kerültek a magyarországi közélet és irodalom haladó irányzataihoz, a népi irodalomhoz és a munkásmozgalomhoz, mint ezeknek az irányzatoknak romániai magyar szövetségesei. Fellépésük mindenképpen fordulatot jelentett a nemzetiségi gondolkodásban és irodalomban: az „erdélyiség fordulóját",[25] amely után lényegében érvényüket vesztették a transzilvánizmus kialakult tudatformái és ideáljai.

A fiatal irodalom kezdetben a Helikon körében jelentkezett; Dsida Jenő, Szemlér Ferenc, Kiss Jenő, Méliusz József, Balázs Ferenc, Asztalos István és Gagyi László az Erdélyi Helikon és a Szépmíves Céh írói között kaptak helyet.

Ám a nemzedéki szervezkedésnek is voltak jelei, így a *Tizenegyek* elnevezésű antológia, amely már 1923-ban bemutatta a népi orientációt választó „második nemzedék" későbbi ideológusait és vezetőit, közöttük Balázs Ferencet és Jancsó Bélát. A fiatal nemzedék a húszas évek második felében nőtt fel elsősorban a kolozsvári egyetemi hallgatókat tömörítő diákegyesületek kereteiben. Az egyházi jellegű egyesületek: a Báthory—Apor Szeminárium, a Római Katolikus Népszövetség Ifjúsági Szakosztálya, az Ifjúsági Keresztyén Egyesület, a Dávid Ferenc Egyesület Ifjúsági Köre, valamint a világi jellegű Székelyek Kolozsvári Társaságának Ifjúsági Bizottsága adott teret és otthont a fiatal kolozsvári magyar értelmiség eszmélkedésének és szervezkedési kísérleteinek. A bukaresti egyetemeken tanuló magyar diákok a Koós Ferenc Kör főiskolai tagozatának keretében szervezték meg közösségüket. Ezekből a kísérletekből nőtt ki 1930-ban az *Erdélyi Fiatalok* című folyóirat és körülötte az ugyanilyen elnevezést viselő mozgalom. A folyóiratot Jancsó Béla és László Dezső szerkesztette, a mozgalomnak mellettük Mikó Imre, Jancsó Elemér, Dsida Jenő, Bányai László, Balázs Ferenc, Demeter János és Vita Zsigmond voltak nevezetesebb tagjai, a folyóiratnak rajtuk kívül Bíró Sándor, Csőgör Lajos, Gagyi László, Kovács György, Kovács József, Méliusz József és I. Tóth Zoltán voltak munkatársai.[26]

Az Erdélyi Fiatalok közössége Ady Endre, Móricz Zsigmond és Szabó Dezső eszméinek vonzását követte, a nemzetiségi élet demokratikus átalakítására törekedett, és elsősorban a paraszti tömegekre akarta alapozni a nemzetiség fennmaradását és fejlődését. Azoknak a radikális ifjúsági mozgalmaknak a sodrában született, amelyek a harmincas évek elején hirdettek gyökeres társadalmi megújulást, szociális reformokat, népi demokratikus átalakulást és Duna-völgyi összefogást. E mozgalmakra esetenként a faji romantika és a jobboldali radikalizmus is hatott. Magyarországon a református diákmozgalom, a Bartha Miklós Társaság, a Szegedi Fiatalok Művészeti Kollégiuma, Csehszlovákiában a Sarló és Romániában az Erdélyi Fiatalok közössége tartozott ebbe a sorba. Az Erdélyi Fiatalokra erősen hatottak Makkai Sándor erkölcsi megújhodást és nemzetiségi önrevíziót hirdető nézetei, de hatott a falukutató irodalom is, különösen Dimitrie Gusti bukaresti egyetemi tanár „monografikus" módszere, amely tudományos szociográfiai alapokra helyezte a falukutatást. A fiatalok munkaközössége jelentékeny munkát végzett a nemzetiségi falvak valóságos gazdasági és művelődési viszonyainak feltárásában. Munkájukat a parasztság iránt érzett szolidaritás vezérelte, ugyanakkor elutasították az osztályharcot és a munkásmozgalom vezető szerepét. Úgy gondolták, hogy a falu érdekeit a nép körében otthonos értelmiségi ifjúságnak kell képviselnie. A válságba került erdélyi magyar parasztság helyzetének orvoslását a falukutató szociográfiai munka, a népművelés és a szövetkezeti mozgalom révén képzelték el. Gyakorlati tényfeltáró munkájuk mégis gazdag eredményeket hozott. Összegzéseik esetenként a történelmi materializmus módszerének is szerepet adtak, mint Mikó Imre *Az erdélyi falu és a nemzetiségi kérdés* (1932) című műve vagy Bözödi György *Székely bánja* (1938) című szociográfiai összefoglalása, ame-

lyek elemző módon tárták fel egy vegyes nemzetiségű falu, illetve a székely parasztság osztályviszonyait.[27]

Az ifjúsági mozgalom kezdetben az erkölcsi és társadalmi megújulás eszményét képviselte, és csak fokozatosan öltött határozottabb politikai arculatot. A zászlóbontás után hamarosan szervezkedni kezdtek a fiatal nemzedék írói is. 1931-ben jelent meg a „második generáció" fellépését hirdető *Új Arcvonal* című antológia, amely tizenkilenc fiatal író: Bányai László, Bélteky László, Dánér Lajos, Debreczeni László, Flórián Tibor, Gagyi László, Jancsó Elemér, Janovics András, Kovács Katona Jenő, Kolozsvári Grandpierre Emil, Kovács György, Kováts József, László Dezső, Méliusz József, Óvári Éva, Szemlér Ferenc, Thury Zsuzsa, Varró Dezső és Wass Albert munkáit mutatta be. Egyszerre adott hangot a szellemi megújulás és a politikai átalakulás igényének. László Dezső tanulmánya, *A kisebbségi élet ajándékai* Makkai Sándornak a „lelki magyarság" kiépítésére irányuló törekvésére utalt: „A kisebbségi magyarság nemcsak hogy kiszakadt a magyar állam testéből, sőt átszakadt egy más faj által vezetett új ország testébe, s lám mégis él, mert *ébredezik* a lelke, és keresi az utat, amely más állam keretein belül is lehetségessé teszi számára a magyarnak maradást, a sors- és lélekközösség felismerését. (…) A politikai magyar egység szétszakadt. Helyébe a lelki magyar egységet kell megteremteni. Ez az egység örökkévalóbb, mélyebb, öncélúbb, tisztább, tehát életteljesebb, mint a külső politikai egység."[28] Jancsó Elemér tanulmánya, *Az erdélyi irodalom útjai 1918–1931* viszont már egészen más módon közeledett a nemzetiségi sors kérdéseihez. Nem szellemi megújulást, hanem szociális felelősséget, elkötelezett irodalmat követelt. „A ma írója sorsközösséget kell vállaljon szenvedő és elnyomott embertársaival, saját érzelmeinek és individualitásának feláldozása árán is." A Korunkban kifejtett nézetekre hivatkozott, midőn a fiatal nemzedék feladatait jelölte meg. Elutasította a transzilvánista ideológiát, helyette az internacionalista egyetemességet hirdette. „Ti az »idő katonái«" vagytok — fordult nemzedéktársaihoz —, legyetek bátrak és tépjétek szét a romantika hazug fátyolát. Egyéniségeteket és művészeteteket állítsátok a közösség szolgálatába, ismerjétek fel a közös emberi bánatot, a közös örömet és a közös akaratot. Ne csináljatok Erdélyből szentséget, de szeressétek úgy, mint ahogy szeretnünk kell azt a földet, ahol az élet élni kényszerít. Erdély remegéseiben a világ szívverését keressétek és ha magyar ember arcába néztek, az egész emberiség tükrét lássátok meg benne. Mert ma mindnyájunk sorsa közös és nincs nagyobb feladat, mint beleolvadni az emberiség hatalmas egységébe és azzal együtt vállalni a közös újjászületés nehéz, de kiharcolható útjait!"[29]

Az Erdélyi Fiatalok mozgalmi egysége nem volt hosszú életű. A konzervatív reform és a népi demokratizmus hívei hamarosan szembekerültek egymással, elváltak egymástól az ifjúsági mozgalmon belül jelentkező világnézeti és politikai irányzatok. 1932-ben a mozgalom balszárnya: Demeter János, Bányai László, Csőgör Lajos, Méliusz József és mások bejelentették, hogy a munkásmozgalomhoz csatlakoznak. A centrum, amely továbbra is birtokában tartotta a folyóiratot,

a nemzetiségi egységre való hivatkozással a Magyar Párt mellett sorakozott fel. A jobbszárny pedig 1935-ben megalapította a *Hitel* című folyóiratot, amely a nemzeti konzervativizmus ideológiáját képviselte és Szekfű Gyula eszmei vonzásában dolgozott. A fiatal írónemzedék soraiban a baloldalnak volt vezető szerepe. Jancsó Elemér 1934-ben megalakította az *Ady Endre Társaság*ot, Abafáy Gusztáv, Jancsó Elemér, Kovács György, Mikó Imre, Szemlér Ferenc, Szenczei László és Vámszer Géza körül szerveződött meg az *Erdélyi Realisták* mozgalma, amely 1937-ben adta ki az *Új Erdélyi Antológiá*t. Bözödi György, Jordáky Lajos, Kovács Katona Jenő és Nagy István vállalkozott arra, hogy *Erdély Felfedezése* címen felkutatják a dolgozó osztályok életkörülményeit, Bözödi *Székely bánja* című munkájának kiadására 1938-ban tizenhét fiatal baloldali író szövetkezett, ők alakították meg az *Erdélyi Enciklopédia* nevet viselő könyvkiadót, amely Balogh Edgár *Íratlan történelem,* Szemlér Ferenc *Más csillagon,* Nagy István *Külváros,* Szenczei László *Korom és korona,* Vámszer Géza *Szakadát* és Köves Miklós (Kahána Mózes) *Hat nap és a hetedik* című műveit jelentette meg.[30] 1937-ben a *Vásárhelyi Találkozó*nak rövid időre ismét a „második nemzedék" antifasiszta egységét sikerült megteremtenie, noha hatékonysági körét tekintve jóval szélesebb mozgalmat jelentett, mint amilyen a „második nemzedék" volt.[31] A fiatal értelmiség és irodalom eszmekereső tájékozódását a nemzetiségi valóság feltárása, a népfrontos összefogás, a magyar—román közeledés szabta meg. A „második nemzedék" abban a körben helyezkedett el, amelyet a népi demokratizmus igénye és a Korunk népfrontos politikája jelölt meg. A fiatalok a nemzetiségi progresszió elkötelezettségében dolgoztak, a balszárny képviselői sorra eljutottak a munkásmozgalomig.

A fiatal nemzedék eszmei tájékozódása vitákkal és küzdelmekkel járt. Számot kellett vetnie az idősebb generáció eszméivel, le kellett számolnia a transzilván ideológia ábrándjaival. A „második nemzedék" megbecsülte a helikoni irodalom eredményeit, de fellépésétől fogva elutasította a Helikon és a Szépmíves Céh irodalompolitikáját, pontosabban azt az óvatosságot és bizonyos mértékű konzervativizmust, amely ennek az irodalompolitikának része volt. Jancsó Elemér programadó tanulmánya, amely az *Új Arcvonal*ban végezte el a nemzedéki számvetés feladatát, heves kritikával fordult a „középosztály" romantikus illúziói ellen, s ítélte el az óvatosan bezárkozó marosvécsi írócsoportot, valamint az erdélyi tömegektől elfordult Szépmíves Céhet, amely ekkor már végérvényesen a magyarországi könyvpiac szállítója lett. A transzilvánista gondolatot körüllengő romantikát is elvetette: „erdélyiség tényleg van. De ezt az erdélyiséget nem kell csinálni, mert ez feltalálható Erdély speciális gazdasági és társadalmi adottságaiban és az azon felépülő szellemi életben. Erdélynek minden időben voltak külön gazdasági és szellemi törekvései. Ezeket, ha akarjuk, nevezhetjük transzilvánizmusnak is, de belőlük szentséget, tabut csinálni fölösleges, szükségtelen és káros. Különben is meghatározni azt, hogy a múltban vagy jelenben mi Erdélynek sajátos szellemi élete, a magyarországitól és a világirodalomtól elkülönülő, ebben új színt jelentő vonása, nagyon nehéz, sőt csaknem lehetetlen. Ennek a reális, de

nehezen meghatározható transzilvánizmusnak azonban nagyon kevés köze van ahhoz az erdélyiséghez, amelyet zöld asztal mellett agyaltak ki Erdély írói és kritikusai. A szenvedők és a dolgozók erdélyisége távol áll attól a levegőben lógó megközelíthetetlen és elérhetetlen ideáltól, amelynek zászlajára éveken át esküdtek Erdély írói."[32]

Hasonló nézeteket képviselt Jancsó Elemér *Erdély irodalmi élete 1918-tól napjainkig* című, 1935-ben megjelent tanulmányában is.[33] Ezt a tanulmányt hangos vita követte, az idősebb nemzedék a transzilvánista elvek védelmére kelt.[34] A vitában állást foglaló Babits Mihály viszont arra figyelmeztetett, hogy a transzilván irodalmat a provincializmus veszélye fenyegeti, és e veszély ellen erőteljesebb kritikai szellemmel kellene védekeznie. Babits az erdélyi magyar irodalom hatékonyabb kritikáját javasolta, egyszersmind annak vizsgálatát, hogy ez az irodalom milyen szerepet tölt be az egyetemes magyar írásbeliségben. Az „erdélyi gondolatnak" azokat a vonásait emelte ki, amelyeket a „hőskorban" Kuncz Aladár dolgozott ki: az egyetemességre törekvő magyarságot és az európai szellemet. „A transzilvánizmus — szögezte le — nem elzárkózni, hanem gazdagítani akar: erdélyiségében a magyarságát őrzi, és Európát gazdagítja. A transzilvánizmus a politikán túl és minden politika dacára kulturális nemzeti érzést jelent, mely nem szétválaszt, hanem összekapcsol…"[35]

A fiatalok eszmekereső küzdelmét jelezte 1937-ben az a vita, amelyet Szemlér Ferenc *Jelszó és mithosz* című tanulmánya kezdeményezett.[36] Szemlér a transzilvánista ideológiával számolt le, az „erdélyi gondolatot" utasította el. Még a tanulmány írása előtt körkérdést intézett nemzedéktársaihoz arra vonatkozólag, hogy miként értelmezik a transzilván gondolatot és milyen módon hatott munkásságukra ez a gondolat.[37] A beérkezett válaszok is segítették abban, hogy kialakítsa véleményét, amely szerint a transzilván gondolat a harmincas évek körülményei között már értelmét vesztett jelszónak és romantikus mítosznak bizonyult. Sorra foglalkozott a transzilvánisták hagyományos érveivel, és valamennyit cáfolni igyekezett. „A transzilvánisták módszere — állapította meg — durva dedukció volt, ahol az elmélet született meg először, és az empíria meglehetősen háttérbe szorult." Kimutatta, hogy a transzilván irodalomnak nem alakult ki sajátos művészi természete, valójában a „nyugatos" magyar irodalom romániai ágazata volt. A transzilván liberalizmus tételével szemben hivatkozott az erdélyi történelem állandó társadalmi és nemzetiségi küzdelmeire. Megállapította, hogy a transzilván elveket csak a kisebbségi magyarság hangoztatta, a másik két erdélyi nép végül is nem fogadta el. A szászok a német nemzet keleti előőrsének tekintették magukat, a románokat pedig jobban vonzotta az egyesülés eszménye, mint az erdélyi összefogás. A transzilván ideológia és politika a valóság mérlegén puszta álomnak bizonyult: „olyan politikai felfogást tartalmazott, ami nem számolt a kézzelfogható valósággal. Nem látta meg például azt, hogy a mai erdélyi magyarság nem az erdélyi társadalmi közösséget alkotó népek teljes jogú tagja, hanem Romániának egyik kisebbsége. Ez a vakság természetesen politikai romantikát eredményezett". És ennek nyomán hozta meg elmarasztaló kritikai ítéletét: „a

transzilvánizmus csak befejeződés és nem kezdet, egy olyan körnek végleges lezárulása, ami minden folytatást kizár. Ebben a tulajdonságban az irodalmi és a politikai transzilvánizmus találkoznak."

Szemlér a fiatalok nevében temette el az „erdélyi gondolatot". Az idősebb nemzedék ellenállásával azonban számolnia kellett, hiszen a transzilvánizmus mégiscsak másfél évtizeden keresztül volt a nemzetiségi irodalom nagy hatású ideológiája. Olyan ideológia, amelynek jelentékeny szerep jutott a kisebbségi tudat és művelődés gondozásában, valamint a korszak irodalmi alkotásainak létrejöttében. A Helikon nevében Kós Károly és Kacsó Sándor vette védelmébe a nagy szerepet betöltött gondolatot, vállalkozott arra, hogy számot vessen eredményeivel és lehetőségeivel. Kós sorra vette Szemlér érveit, cáfolat gyanánt a transzilván gondolat történelmi múltjára, az erdélyi hagyományra hivatkozott. Az „erdélyi gondolat" szerepvesztését azonban nem cáfolhatta meg. Tanulmányának mégis személyes igazsága volt, az idősebb írónemzedék eszményei és szolgálata mellett tett hitet: „az erdélyi írók öreg generációja számára a — transzilvánizmus — bizony nem *előre kitalált jelszó*, hanem tradíció, történelmi tudat, akarat, reménység és mindenekfelett szilárd, megingathatatlan — hit. Hite annak, hogy a mi hazánk — Erdély. A mi földünk, a mi gyökerünk, a mi kikerülhetetlen sorsunk, melyet nem mi választottunk, hanem amibe beleültetett és beleparancsolt az Úristen, bizonyára nem ok nélkül. Mi hiszünk abban, hogy az életünk: rendeltetés, melyet szolgálnunk kell cselekedettel, kibúvás és mentség nélkül, spekuláció és alkuvás nélkül. Művészetünkkel is."[38]

Kacsó Sándor hasonló módon: a személyes vallomás erejével állott az „igazi erdélyi szellemiség" mellé. Arra hivatkozott, hogy a transzilvánizmus nem kidolgozott eszmerendszer vagy zárt ideológia: „nem kifejezetten irodalmi vagy politikai valami, hanem az a szellemi — néha gyakorlati — magatartás, amely úgy az irodalomban, mint a politikában vagy társadalompolitikában (világnézetben) egyaránt érvényesülhet". Kacsó számára az „erdélyi gondolat" munkaprogramot jelentett, amelynek érvényesülésén dolgozni kell és lehet. „Az a tény — érvelt —, hogy a hivatalos hatalom megfeledkezett az erdélyi gondolatról a múltban és nem akar tudni róla a jelenben, nem jelenti azt, hogy nincs és nem is volt erdélyi szellemiség. Éppen azért volt és van, mert a politikai hatalom mohósága miatt szükség volt rá mindig. Szükség volt a szabadság állandó követelésére, szükség volt a három nép és sok felekezet boldog együttélési lehetőségének a keresésére." A transzilvánizmus eszmei magjaként következésképp a kisebbségi és egyetemes humánumot jelölte meg. „Az erdélyiség — foglalta össze gondolatait — történelmi adottságainak megfelelően — képlete az emberi előrehaladás gondolatának abban a magatartásában, amely a humanista eszme gyakorlatilag legfejlettebb képét tükrözi vissza. Az erdélyiségben valóban van politikum, de nem politikai, hanem szellemi valóság, nem irodalmi forma, hanem írói magatartás, s nem ilyen vagy olyan máshol sehol nem látott, fel nem fedezett és nem vallott politikai vagy szellemi irányzat, hanem történelmi erőképlet, amely a legalkalma-

sabb működési helyet abban az erdélyi lombikban találta meg, ahol három — vegyülékké lenni nem hajlamos — nép-nemzetet kell békés egyetértésre, együttélésre szoktatnia. A lombik maga lehet vidék, a munka azonban, amely benne folyik, az erők, amelyek benne kiegyensúlyozódást keresnek, nagyon, de nagyon messze van a regionalizmustól. Az erdélyi lombikban az emberiség jövendő békéjének egyik nagy és szép kísérlete folyik."[39]

A vita, amely széles körben haladt tovább, végső tanulsága szerint leszámolt a transzilvánizmus hagyományos értelmezésével, fenntartotta azonban legfontosabb progresszív eszményeit: az együttélő nemzetek testvériségének tudatát, az európai igényességet, valamint a kisebbségi humánumot.[40] A transzilvánizmus azonban, mint tudatforma és ideológia az eszmetörténet tárába került, az 1937–1938-as vita valójában pályafutásának végső szakasza volt. Szenczei László találó módon jegyezte meg: „Transzilvánizmus igenis volt, s nem csupán mint jelszó és mítosz, hanem mint eleven irodalmi valóság. A probléma az, hogy miért nincs többé transzilvánizmus."[41] Az „erdélyi gondolat" történelmi szerepe véget ért, a változó idők súlyos realitásai határozottabb ideológiát és radikálisabb progressziót követeltek. A nagyromán nemzetiségi elnyomás és a nagymagyar revanspolitika kettős kihívásával szemben a magyar kisebbségnek a nemzetiségi realizmus és demokratizmus hatékonyabb magatartását kellett kialakítania.

Ez a realizmus és demokratizmus a nemzetiségi közélet baloldali kibontakozását sürgette, az antifasiszta népfront és a Duna-völgyi összefogás követelményét fejezte ki. Ennek a követelménynek már nem az „erdélyi gondolat" volt a jelszava, hanem a népi gondolat, amely a nemzetiségi társadalom belső ellentmondásainak, valamint a kisebbség és a többség ellentétének feloldására vállalkozott. Ennek a gondolatnak demokratikus értelme és szocialista távlata volt, s ezt a gondolatot képviselte Gaál Gábor, Kovács Katona Jenő, Nagy István, Balogh Edgár, Méliusz József és Jordáky Lajos, ezt képviselte a Korunk és ezt képviselte a népi elkötelezettséget hirdető „második erdélyi nemzedék": Balázs Ferenc, Bözödi György, Asztalos István, Kovács György, Szabédi László, Szemlér Ferenc, Kiss Jenő, Mikó Imre, Szenczei László és Jancsó Elemér. Sőt ezt képviselte a Helikon balszárnya: Tamási Áron, Kacsó Sándor, Szentimrei Jenő, majd a szellemi ellenállás idején és a felszabadulás után a Helikon centruma: Kós Károly, Kemény János, Berde Mária és Molter Károly is. Ez volt az az eszmekör és magatartás, amelyet Gaál Gábor nyomán az utókor, különben nem egészen szerencsés kifejezéssel élve, „romániaiságnak" nevezett.[42] A népi gondolat az „erdélyiség fordulóját" követve átvette a transzilvánizmus korábbi eszmeképző és szervező szerepét, egyszersmind magáénak tekintette humánus örökségét: a néptestvériség és a kisebbségi humánum eszméjét. Egyszerre „szüntette" és „őrizte meg" az „erdélyi gondolatot": szakított a transzilván romantikával és hamis tudattal, ugyanakkor fenntartotta haladó hagyományait. „Ha a transzilvánizmus — írta Balogh Edgár — tényleg az a törekvés, mely Erdélyben, népek és felekezetek találkozóhelyén mindenkor (…) a szabadság, egyenlőség és testvériség valóságáért küzdött, akkor ez a transzilvánizmus élőbb, mint a sikerrel megcáfolt romantika, s

maradandóbb, mint a joggal bírált idősebb nemzedék. Sőt, akkor ez a transzilvánizmus nem is erdélyi öncélúság, hanem mindama nemzetek jobbik belátása, amelyek Erdély zugaiban egymásba horgolódnak s állandó súrlódásaik közt is egymást keresik."[43]

Jegyzetek

[24]1927 és 1933 között százról ezerkétszázra emelkedett a kolozsvári román egyetem magyar hallgatóinak száma. Vö. *Jancsó Elemér:* Erdély irodalmi élete 1918-tól napjainkig. Nyugat, 1935. I. 283-298.

[25]A kifejezés Tolnai Gábortól származik. Erdély magyar irodalmi élete. Szeged, 1933. 120.

[26]Az Erdélyi Fiatalokról: *Tolnai:* i. m. 126-128.; *Ligeti:* Súly alatt a pálma. 144-151.; *Csatári:* A Vásárhelyi Találkozó. Budapest, 1967. 35-38.; *Czine Mihály:* Magyar irodalom Romániában. Részletek egy tanulmányból. Jelenkor, 1967. 12. sz. (Különlenyomat.); *László Dezső:* Erdélyi Fiatalok. Korunk, 1973. I. 923-929.; *Mikó Imre:* Az Erdélyi Fiatalok egy emberöltő múlva. (1970) = Akik előttem jártak. Bukarest, 1976. 14-34.

[27]Vö. *Molnár Gusztáv:* Az Erdélyi Fiatalok falumunkájáról. Korunk, 1970. 11. 1055-1057.; *Venczel József:* Dimitrie Gusti és az erdélyi magyar falukutatók. Korunk, 1970. I. 821-825.

[28]Új Arcvonal. Cluj-Kolozsvár, 1931. 131-132.

[29]Uo. 82-83.

[30]*Csatári:* i. m. 47-48.; *Kozma Dezső:* Haladó könyvkiadásunk múltjából. Nyelv- és Irodalomtudományi Közlemények, 1963. 236-239.; *Szemlér Ferenc:* Út az Enciklopédiához. (1971) = Személyes ügy. Vallomások, emlékek. Bukarest, 1975. 58-59.; *Balogh Edgár:* Erdélyi realista írók. (1941) = Duna-völgyi párbeszéd. Szerk. Sándor László. Bp. 1974. 479-482.

[31]Vö. *Csatári:* i. m.; Turzai Mária: A Vásárhelyi Találkozó. Bukarest, 1977.

[32]Új Arcvonal. 78-79.

[33]Nyugat, 1935. I. 283-298. old.

[34]*Reményik Sándor:* „Társadalmi funkció". Pásztortűz, 1935. 191-192.; *Szentimrei Jenő:* Az erdélyiség vitája, Nyugat, 1935. II. 183-186.

[35]Az én erdélyiségem. (1935) = Könyvről könyvre. Szerk. *Belia György.* Bp. 1973. 255-261.

[36]Erdélyi Helikon 1937. 592-604. A folyóirat szerkesztősége a következő megjegyzés kíséretében közölte a tanulmányt: „Az alább közölt érdekes tanulmányban az úgynevezett »második« erdélyi írónemzedék nevében szólal meg valaki, s veszi kritikai bonckés alá az előtte járó nemzedék eszmevilágát. Szándéka csupa tagadás. A nemzedéki elosztódást könnyen kereső mai gondolatjárásban mintha akarva építené és őrizné a válaszfalakat. De nem a kész és ellenállhatatlan új sugárzik itt elő s vonja homályba a mögötte maradót. Még a vágyképe se született meg az újról: csupán a jövő szelencéjébe járt »ismeretlen« nevében harcol. De cikke eszmekeltő, gazdag vitaanyagot tár föl, s kihívja a hozzászólást."

[37]1937. július 20-án a következő levelet küldte szét: „Kedves Barátom! Egy megírandó tanulmányom kapcsán szükségem volna véleményedre az alább megírt három kérdésben. Igen kérlek, válaszolj röviden, de kimerítően. Azt is szeretném, ha válaszod nem késnék túlságosan sokáig. Kérdéseim a következők: 1) Mi a »transzilvánizmus« úgy, ahogy azt az erdélyi birodalmi hőskor nemzedéke értelmezte, és miképpen értelmezed Te ezt a fogalmat? 2) Milyen mértékben befolyásolt Téged irodalmi alkotásaiban a »transzilvánizmus«? 3) Gondolod-e, hogy a transzilvánizmus élő és ható jelenség ma is az erdélyi irodalomban vagy talán esetleg közéletben? Válaszodat lehetőleg sürgősen várom és előre köszönöm." A körlevélre

Bözödi György, Kiss Jenő, Kováts József, Nagy István, Szabédi László és Szenczei László válaszolt. Valamennyien elvetették a transzilvánista ideológiát. A körlevél és a válaszok szövegét Szemlér Ferenc 1973. okt. 22-én keltezett levele révén ismerem. Szíves felvilágosításait ezúttal köszönöm meg — már fájdalmasan váratlan halála után.

[38]Jelszó és mítosz? Erdélyi Helikon, 1937. 766-770.

[39]Az igazi erdélyi szellemiség. Erdélyi Helikon, 1938. 35-41.

[40]Vö. *Ligeti Ernő:* Jelszó és mítosz. Független Újság, 1937. nov. 6.; *Császár Károly:* Vita a transzilvánizmus körül. Pásztortűz, 1938. 48-49.; *Szentimrei Jenő:* Az erdélyi valóságlátás terméketlen vitájához. Brassói Lapok, 1938. máj. 23.; *Szemlér Ferenc:* Táj és sors. Korunk, 1938. 322-328. stb. A vita történetéről. *Ligeti:* Súly alatt a pálma. 154-155., *Szemlér Ferenc:* Féltalálkozásaim Kós Károllyal. Utunk 1973. 50. sz. 7-8.; *Ódor László:* „Jelszó és mithosz? Az 1937-es transzilvanista vitáról. Tiszatáj, 1973. 12. sz. 61-68.

[41]A transzilvánizmus és az erdélyi fiatal irodalmi nemzedék problémájához. Korunk, 1938. 65-70.

[42]A „romániaiság" fogalmát először Kristóf György vetette fel, abban az értelemben, hogy a magyar nemzetiség nem csupán a történeti Erdély, hanem egész Románia területén él. L. A romániai magyar szellemi élet néhány problémája. = Az erdélyi magyar irodalom múltja és jövője. Kolozsvár, 1924. 287. Gaál Gábor, mint Tóth Sándor kimutatta, két alkalommal használta a kifejezést. Először Transzilvániai-e vagy romániai magyar irodalom? c. tanulmányában, amely a Korunk 1937. 3. számában jelent meg. E tanulmányban ő is arra hivatkozott, hogy a magyar nemzetiség életének nem csupán Erdély, hanem egész Románia a színtere. A „romániaiság" ezért számára a nemzetiségi realitások tudomásulvételének elve volt: „A transzilvániai irodalmiság elképzeléséből, irodalompolitikájából, írói anyagfelismeréséből hiányzik a hely és az idő valóságos felmérése. Hiányzik a saját nemzetiségre vonatkozó átfogó sorsismeret. A valódi távlatokban való realista látás helyett szűkít és mélyít. Az életfelismerés helyett szépít, az összefogás helyett eloszt. Kétségtelenül: a magyar irodalmiság egészében a romániai magyar irodalom maga ugyancsak partikularizmus, ennek a partikularizmusnak azonban az a sajátos és egyedüli történelmi-társadalmi életmozgás a meghatározója, amelynek oly minimális a jelentkezése a transzilván magyar irodalmi törekvésekben — a romániaiság." Másodszor Méliusz Józsefnek címzett 1937. december 1-ji levelében használta a kifejezést. E levélben a Korunk romániai terjesztésének feladatait jelölte meg, és e feladatokkal kapcsolatban szögezte le: „a lap romániaiságát mind erőteljesebben kifejezésre akarom juttatni. Ez a lap egyre kizárólagosabb bázisa, s végül is nő a nemzedék, amely bekapcsolható." Levele Méliusz Józsefhez. = *Gaál Gábor:* Levelek (1921–1945). Szerk. *Sugár Erzsébet.* Bukarest, 1975. 432. Gaál „romániaiság" fogalmáról: *Tóth Sándor:* A Gaál-monográfia szerzője a Korunk kérdéseire válaszol. = Korunk Évkönyv 1973. Kolozsvár, 1973. 49-51. Vö. *E. Fehér Pál:* Így is lehet? Kritika, 1973. 5. sz. 24.; *Pomogáts Béla:* Megjegyzések egy kritikához. Uo. 1973. 8. sz. 16.; *E. Fehér Pál:* Megjegyzések egy koncepcióhoz. Uo. 17.; *Tordai Zádor:* Boszorkányokról és egyebekről, amik nincsenek. Kritika, 1973. 11. sz. 18-19.; *E. Fehér Pál:* Boszorkányok helyett — a realitásokról. Uo. 19-20. A „romániaiság" fogalma a hatvanas években vált orientáló fogalommá, jelezve a magyar nemzetiség valóságos politikai helyzetét és elkötelezettségét a szocialista Románia iránt. Vö. *Kallós Miklós:* A Korunk és szerkesztője. Korunk, 1964. II. 904-914. (Eredetileg a Lupta de clasă, 1964. 6. sz.-ban); *Bodor Pál:* A „romániaiság" mai értelmezése. Uo. 1971. I. 400-404.; *Gáll Ernő:* A romániaiság szociológiai alapvetése. Uo. 1972. I. 45-48.

[43]Vágykép és valóság. (Széljegyzetek az erdélyiség kérdéséhez.) Brassói Lapok, 1938. máj 1. = Hármas kis tükör. Bp. 1945. 162.

Székely Útkereső Antológia
VIII.

Himnuszok, versek, szépprózа, cikkek, tanulmányok, esszék

Válogatás a *Székely Útkereső* irodalmi és művelődési folyóirat
1990–1999-es évfolyamaiból

Válogatta, összeállította
BRAUCH MAGDA

Kölcsey Ferenc

Vigasztalás

Nyögsz, ah, ha nemzetek felett
A sors bút hozva száll,
S küzdő reményök cél helyett
Újabb veszélyt talál;
S ha a szabadságért folyt vér
Átok leend, s a pályabér
Vagy járom vagy halál!

Mi haszna bú, mi haszna gond?
Törvényt ki szab s határt?
Szerencse köt, szerencse bont,
S vakon használ vagy árt.
Ki éjt s napot fáradva tölt,
Ki nyugszik és kart karba ölt,
Együtt lát hasznot s kárt.

Hát mért törődöl a világ
Sorsán, maroknyi por?

Szárad s kihajt a szőlőág,
Lesz ősszel újra bor.
S kedved ha most mámorba fúl,
Alvás után feljózanúl,
S kerül megint a sor.

Kis csolnak, ah, csak életünk.
A sors az Óceán:
Most szép partokra köthetünk,
Majd hullám mérge hány.
De kedvezőn lengő szelet,
S dörgő vészt a csolnak felett
Tűr a bölcs egyformán!

Cseke, 1824. március

1990. I. évf., 7. szám

Fazakas István

Pázmány Péter ébresztése

„A jónevelés abban áll, hogy kicsiny koruktól fogva szokjanak a gyermekek azon örülni és bánkódni, azt szeretni és gyűlölni, amit szeretni és gyűlölni méltó".
Pázmány Péter

A régi magyar próza, líra és dráma a hitviták konok tüzében született és edződött igazi irodalmi értékké. A reformáció prédikátorai az ókori próféták hitével terjesztették a törökdúlta országban az új protestáns vallást. 1580 körül (akkoriban jelent meg a Károli-féle biblia Vizsolyban) szinte az egész ország az új vallást követte. Telegdi Miklós, Oláh Miklós és Verancsics Antal utolsó bölényei hazai földön a harcos katolicizmusnak. A Habsburg-dinasztia hűsége a pápához azonban mindvégig példaszerű. A bécsi Burgba a belépés csak a katolicizmuson át vezetett a XVII. században. Az ellenreformáció megindulásával jezsuiták érkeznek az országba, kitűnő iskolákat szerveznek s fő uraink Bécs miatt lassan kezdenek elpártolni a protestantizmustól. A kibontakozófélben lévő ellenreformáció magyar földön nagy tehetségű egyházi embert állíthatott sorompóba a XVII. század elején Pázmány Péter személyében.

1570. október 4-én született Nagyváradon református nemesi családban. Anyja halála után katolikus mostoha kerül a házhoz. A gyermek hajlékony és Szántó Ist-

ván jezsuita hatására 1582-ben áttér a katolikus vallásra. A kolozsvári jezsuita kollégiumban tanul, 1587-ben a rend tagja lesz. Bécsben és Rómában folytatja tanulmányait. 1598 és 1608 között a gráci egyetem tanára. Hazatér Magyarországra és 1616-ban esztergomi érsek, 1629-ben bíbornok, 1635-ben megalapítja a nagyszombati egyetemet (itt tanulnak a Zrínyi fiúk is az ő felügyelete alatt). Meghalt 1637-ben Pozsonyban.

Hatalmas tudású szónok, író. Számára a magyar nyelv — először irodalmunkban — éles fegyver, simogató bársony, ékes bokréta. Kosztolányi Dezső szerint: „Ő a magyar próza atyja és törvényhozója, öntudatos stílművész, aki már a XVII. század elején becsüli a művészi gondot, inti a prédikátorokat, nehogy rögtönözzenek. Mindig leírja szentbeszédeit, gyalulgatja mondatait. Elődje nincs senki... Pázmány Péter az első, aki egy ember lüktető gondolatait ágyazza a magyar prózába. Milyen személyes és személyeskedő, milyen egyéni minden ízében. Ideges száján szinte meggyulladnak az igék."

Művei nagy részét magyarul írta. Kiemelkedő alkotásai: *Felelet Magyari István sárvári prédikátornak az ország romlása okairól írt könyvére,* Nagyszombat, 1603, *Kempis Tamásnak Krisztus követéséről négy könyve,* Bécs, 1604, *Öt szép levél,* Pozsony, 1609, *Isteni igazságra vezérlő kalauz,* Pozsony, 1613, *A setét hajnalcsillag után bújdosó luteristák vezetője,* Bécs, 1627, *Keresztényi imádságos könyv,* Grác, 1636, *A római anyaszentegyház,* Pozsony, 1636.

Prédikációi legeredetibb írásai. Ezekben használ fel legtöbb magyaros nyelvi fordulatot, szelleme ezekben szikrázik legjobban. Hatni akart, ezért minden eszközt felhasznált írásaiban. Minden prédikációja mestermű. A logikus, szép beszéd elsajátítását az ókoriaktól tanulta. A retorika a középkorban és a reneszánsz kultúrában is jelentős műveltségi tényező. Úgy tartották, hogy a szólás tudománya nélkül a valóságot sem megismerni, sem másokkal megismertetni nem lehet. A barokk kor és az ellenreformáció ideje a retorika nagyszabású megújulásához vezetett. Pázmány már a kolozsvári jezsuita kollégiumban megismerkedhetett néhány remek retorikai művel: Cypriano Soarez: *A szónoki beszéd művészetének hat könyve,* Ludovicus Granatensis: *Az egyházi ékesszólás, avagy a prédikáció tudományának hat könyve.* Olasz és spanyol hitszónokok formálták szónoki műveltségét és prédikátori elveit párhuzamosan a magyar protestáns hitszónokokkal: Alvinci Péter, Bornemissza Péter (Balassi Bálint nevelője).

Prédikációiban tudatosan került mindent, ami homályos, misztikus és nem alkalmas az egyszerű emberek tanítására. Kerülte az öncélú szóáradatot, mert véleménye szerint: „Némelyek szépen és sokat szólnak, de fel nem gerjesztenek, mert magok sem égnek." Ma is megszívlelhetjük intelmeit, melyeket korabeli prédikátorok oktatására írt: „És ha Homerus medve módon nyalogatva ékesgette verseit: ti is a prédikációkat ne futófélben, hanem hosszú ideig való jobbításokkal készítsétek. A bölcs parancsolatja és Szent Jeronimus tanácsa, hogy amit tanítani akartok, azt magatok sokáig és jól tanuljátok". A továbbiakban fejtegeti: „a hirtelen szólás teljes hiúságokkal és valaki készületlen prédikál, üti-véti a dolgot:

sem eleji, sem utolja szólásoknak, csak haboz, egybe zűrzavar mindeneket. Ne bízzék azért senki elméjében, mert soha jól nem prédikál, aki jól hozzá nem készül."

Milyen hasznos lenne, ha mostani politizáló, tanító, prédikáló politikusaink, tanáraink és papjaink magukévá tennék Pázmány tanítását.

Kortársai elé a morális ember példáját állítja: ne éljünk másképp, hogysem tanítunk. Azt a tanítót becsüli nagyon az isten, „aki cselekszi amit tanít és mind nyelvét, mind pennáját szíve gyökerének tentájába mártván, úgy szól, mint a szíve járása vagyon. Sose mondhassák rólad: mást tanít, maga rühes. Soha beszéded után ne hangzodjon el: elég szava vagyon, de kevés veleje, hisz Krisztus is megátkozta a fát, amelynek gyümölcse nem volt, noha levele és árnyéka bőven".

Prédikációi mellett *Kalauza* kiemelkedő alkotás. A nyelvújítás előtti magyar nyelv valósággal zeng. Nem a szobatudós, hanem az életet jól ismerő főpap, közéleti személyiség szól olvasótáborához. A Kalauzt értékelve írja Greguss Ágost: „Mily bőség és erő van Pázmány kifejezésében, mily hajlékonyság és tősgyökeres magyarság szófűzésében, mily gazdag szólása módjaiban! Csupán csak Pázmány írásaiból dús magyar közmondási gyűjteményt lehetne összeállítani" (Pesti Napló, 1854. május 2.). Ideje lenne műveiből egy gazdag válogatást kiadni, hogy tanuló ifjúságunk forgathassa haszonnal írásait a régi magyar irodalom kiemelkedő szellemi munkásának.

1990. I. évf., 6. szám

Jancsik Pál

Összmagyar vers

Aszályok, árvizek, tűzvészek, viharok.
Járványok, dögvészek, rengések, zavarok.
Háború, pusztítás, átkok és haragok.
Egyfelől „kabarok", másfelől „avarok".
Tegnap a törökök. Holnap az arabok?
Közben a testvér a testvérre acsarog.
Örvények, ármányok, cselek és csavarok,
álmatlan éjjelek, áldatlan nappalok.
Túl sok a szegény, ki szenved és sanyarog.
Az édes anyanyelv sokszor már csak dadog.
Fojtogat magányod, hiába tagadod.
Persze hogy nem vagyunk mi sem csak angyalok.
Segítni késlekedsz, tartod a haragot.

Félted a bőröd, és őrzöd az aranyod.
De hagyjuk, bűneid gyakorta hallhatod.
Van elég, ki gyűlöl, fumigál, fanyalog.
Hiába, hogy a jót, igazat akarod.
Eszed és szíved és lelked is adhatod.
Gyötrődve, küzdve, de mégiscsak szabadok.
S ami még sorsunkban ellenünk kavarog...
Bírjuk még? Kibírjuk? Bírjuk ki, magyarok.

1998. IX. évf., 1-2-3-4. szám

Gergely Róza

Apáczai Csere János, a pedagógus eszménykép

Puhán libegtek a hópelyhek a levegőben 1659 szilveszter estéjén. A kolozsvári Farkas utcai kis tanári lakásban haldoklott a fiatal tudós professzor, az alig harmincnégy esztendős Apáczai Csere János. Felesége, Aletta van der Maet, a törékeny holland asszonyka kétségbeesetten sietett segítségére a fulladozó betegnek. Jól tudta, az orvos már napok óta figyelmeztette, hogy nincs már sok hátra. Világosan látta, hogy mire éjfélt harangoznak, férje már nem lesz az élők sorában.

Apáczai Csere János életét, mint az igazi nagy tudósokét, legendák övezik. Szabad székely földműves gyermeke, aki tehetségesnek, okosnak látszó fiát a messzi városba, Kolozsvárra küldte iskolába. Ragyogó eszével, nagy szorgalmával kitűnik környezetéből, amelyben a kiváló tudós és nagyhírű tanár, Porcsalmi András, új távlatok felé irányítja érdeklődését. Az irányítása alatt töltött évek nagy hatással voltak a fiatal Apáczai gondolati és érzelmi világának alakulására. A kolozsvári iskola elvégzése után a gyulafehérvári kollégiumba iratkozott, ahol nevelői közül Bisterfeld Henrich nevű tanára gyakorolt rá nagy hatást, „kiben lángolt a tudományok iránti szeretet", s aki a természettudományi ismereteket magába foglaló enciklopédikus tudás korszerűségét hirdette, s ezáltal az új szellemi tájékozódás első jelentős képviselője Erdélyben. Apáczait tanulmányai végeztével Geleji Katona István püspök külföldi tanulmányútra találta méltónak. Hollandia fogadta be a fiatal tanulni vágyó diákot. Hollandia akkoriban a kultúra, a jólét szigete volt. Európa legfejlettebb állama, ahol a legnagyobb gondolati szabadság valósult meg. Descartes, Hobbes, Locke, Spinoza választott hazája. Apáczai az akkoriban létesült franekeri egyetemen kezdi tanulmányait, innen Leydenbe, majd Utrechtbe iratkozik át, amely abban az időben Németalföld szellemi életé-

nek központja volt, ahol a tanuló ifjúságot Descartes tanai tartották lázban. Itt vált Apáczai is kartéziánus gondolkodóvá, és itt ismerkedik meg a puritanizmussal, amely a polgári embereszmény nevelésének eszközévé alakult Hollandiában. Őt is a puritanizmus erkölcsisége szellemében fogant hivatástudat kísérte végig egész életében. Munkáját, a társadalom és az oktatás megreformálását, az anyanyelvű tudományosság létrehozását sorsszerű hivatásként fogta fel, amellyel részt akar vállalni hazájában az új világ megteremtésében. Ne felejtsük el, hogy a XVII. században a polgári embereszmény „vallásos mezben" jelentkezett, éppúgy, mint a valóság megismerését hirdető természetfilozófiai gondolkodás. A hollandiai kulturált és civilizált életmód döbbentette rá a fiatal diákot, hogy gyakorlati, természettudományos műveltséggel rendelkező új nemzedéket kell Erdélyben is nevelni, anyanyelven írt könyveket kell az ifjúság kezébe adni, hogy legyen miből megtanulnia gondolkozni. Apáczai a távoli Hollandiában munkáját azzal kezdte el, hogy megteremtette a lehetőséget az újfajta gondolkodásmód kialakítására. Összegyűjtötte enciklopédiája — az anyanyelvünkön írt első tudománytár — anyagát s 1653-ban megkezdte kinyomtatását is. Az Enciklopédia első nyolc fejezetét Hollandiában írta, az utolsó hármat Erdélyben, a tizenkettedik rész, amely nyelvészettel foglalkozott volna, nem készült el. A fiatal tudós valamennyi tudományág legújabb eredményeit közvetíti. Először iktatja be tudománytárába a természettudományokat, s bátran kimondja, hogy feloldhatatlan ellentét van a tudomány és a hit között. Ennek a fejezetnek a tanulmányozásakor értjük meg igazán, hogy ő nemcsak átvette Descartes eszméit, hanem a hazai viszonyokhoz is alkalmazta. Ő az irodalom mellett a tudományt is édes anyanyelvén akarta megszólaltatni. A kartéziánus filozófia, puritánus etika és enciklopédikus műveltség terjesztésével és befogadtatásával akarta egységes gondolkodású és gyakorlatú közösséggé formálni az elmaradott társadalmi viszonyok között élő népet. „Nem könnyen véti el az utat, aki jó kalauzoknak vezérlése után indul, és az óriás vállain ülő gyermek többet lát az óriásnál."

1654-ben közzéteszi a Magyar Logikácskát.

1653 nyarán hazaérkezik Gyulafehérvárra. Székfoglaló beszédében (De studoi sapientiae — A bölcsesség tanulásáról) kifejti, hogy átszervezésre vár az egész erdélyi oktatás „úgy, hogy az iskolák az életre kell neveljenek, s ne idejétmúlt ismereteket nyújtsanak". Modernizálni akarta az oktatást, hozzáalkalmazni a nevelők és diákok gondolkozásmódját s a tanulási anyagot is a gyakorlat követelményeihez. Beszéde az első olyan mű irodalmunkban, amely a tudomány és a filozófia fényénél vizsgálja az elmaradottság okait, és jelöli ki azokat a tennivalókat, amelyekkel megszüntethetők a barbárságra emlékeztető viszonyok. Kijelentette, hogy az ország elmaradottságának oka a tudatlanság, a szellemi vakság, a tudományok művelésének elhanyagolása. Felismerte, hogy az ismeretek átadásának a középkori oktatásból örökölt módszerei nem felelnek meg az enciklopédikus ismeretek oktatási követelményeinek. Kifejti az oktatás korszerűségének módozatait, amelyek segítségével művelt, mesterségekhez értő néppé lehet formálni országának lakóit. Az okta-

tás rendjének megformálásában az első teendő szerinte, hogy a segédtanító anyanyelven való írásra és olvasásra tanítsa növendékeit. Igen fontos követelménynek tekintette a természettudományok módszeres, szakszerű oktatását. A beköszöntő beszéd után megkezdődött az ellene való vádaskodás a felső papság részéről. A híres Apáczai—Basirius vita után, amelyben bevallja presbiteriánus voltát, II. Rákóczi György Kolozsvárra küldi középfokú iskolához. Ezt az iskolát neki kellett a tűzvész pusztítása után a füstölgő romokból talpra állítania. Soha ez az iskola ilyen állapotban nem volt, mint az ő megérkezése idején. Tanítványai csoportosan követik mesterüket. Iskolát épít, kiváló tanári kart szervez, amelynek tagjai az ő elképzelése szerint tanítják majd az ifjúságot. A fejedelemasszonyhoz, Lorántffy Zsuzsannához fordult támogatásért a tehetséges diákok megsegítése ügyében.

„De summa scholarum necessitate" (Az iskolák felette szükséges voltáról) című székfoglaló beszédében egy akadémia (egyetem) tervét terjeszti elő, hiszen főiskola nélkül elképzelhetetlen a kulturális felemelkedés. Vallja, hogy az akadémiák a bölcsesség tűzhelyei. Beköszöntő beszédében kíméletlenül ostorozza a tudatlanságot, maradiságot, felfuvalkodottságot, kényelmességet, henyeséget, álmosságot. „Ha nagy állhatatossággal nem iparkodunk, hogy az időt hasznosan eltöltsük, dicsőség nélkül barmok gyanánt fogunk az életből kimúlni." Kifejti, hogy iskolákat kell állítani a nép művelésére, s ezen át az állami és társadalmi viszonyok megjavítására, tökéletesítésére. A hazai barbárság — mindenfelé annyi feldúlt ház, birtok és falu, romos város, piszkos utca, elcsúfított terek, rosszul intézett közügy, gonosz család, rossz családapa, családanya, rakoncátlan fiú, csalárd, verekedő és kegyetlen földesúr — oka a műveletlenségnek. Művében aprólékosan kidolgozza a közoktatás szervezési és tanrendi átalakításának reformtervét. Az anyanyelvű iskola képezi az alapegységet, erre épül a triviális, azaz középfokú iskola, a szervezési alakzat tetején helyezkedik el az akadémia, amelynek létesítése fölöttébb szükséges, mert ebben kell, hogy nevelődjék az ország jövendő értelmisége. „Az akadémiának olyan szerepe van, mint a szemnek a testben, a tudásnak mint az emberben az észnek. Szem és ész nélkül az ember megtestesült sötétség, oktalan állat. A tudományok ismerete és művelése nélkül a nép elszakad a társadalmi haladástól."

Székfoglaló beszédében megfogalmazza, hogy csak azok a tanulók felelnek meg a tanulás követelményeinek, akik a tudományért virrasztást, fáradságot, önmegtartóztatást vállalnak, kerülik a fényűzést. Az egészséges kiválasztást akarta meghonosítani, hogy csak azokból legyenek értelmiségiek, akik képesek szorgalommal és önmegtartóztatással a tudományokat elsajátítani, és akik azt vallják, hogy nemcsak maguknak születtek, hanem embertársaiknak is.

Beszédével maga ellen ingerli a tudatlan, maradi papokat, renyhe tanítókat, oktalan nemesembereket. Bátran hirdeti, hogy a tudomány és kultúra elmaradottságának a mi tájainkon társadalmi jellegű oka van. Nyíltan megmondja, hogy az erdélyi jobbágyság sorsa nehezebb, mint az egyiptomi rabszolgáké volt egykor.

A fiatal, cselekvő életű tudós nem válthatta valóra felbecsülhetetlen értékű terveit. A gyógyíthatatlan betegség, a tüdővész kioltja élete gyertyáját. Életműve

azonban így is teljes és előremutató. A szűk egyházi érdekeket háttérbe szorítva, az egyetemes fejlődés elengedhetetlen követelményeként fogta fel az anyanyelvű kultúra művelését és iskolák létesítését, mivel szerinte a nép igazi nagysága a saját nyelvükön írt tudományokon alapul. Az a nép, amely mindent idegen népektől kölcsönöz, a legszerencsétlenebb és leginkább szánalomra méltó minden népek között. Apáczai az iskolai oktatás alsóbb fokán az anyanyelvű oktatás bevezetését tervezte, hogy az enciklopédikus műveltség, a Magyar Enciklopédia ismeretanyaga hozzáférhetővé váljék mindenki számára. Az anyanyelvű oktatást nemcsak az elemi iskolába, hanem a középiskolák alsóbb osztályaiba is szerette volna bevezetni, az akadémián pedig az oktatás nyelve a nyugati felsőfokú tanintézetekhez hasonlóan a latin lett volna. Anyanyelven — vallotta — mindenekelőtt az enciklopédikus műveltség megszerzéséért kell tanulnia az ifjúságnak, de fontos az anyanyelven való oktatás az erkölcsi tisztaság megszilárdításáért is, mert az ember csak ismereteinek gyarapításával lehet úrrá szenvedélyein, válhat alkalmassá az értelmes életre. A Magyar Enciklopédia tizedik részében találjuk az anyanyelvű népiskola rendjének, tananyagának összefoglalását. Ő a népiskolát tudatosan elkülönítette a középiskolától. „A népiskolában az oktatás az olvasás és írás tanításával kezdődik, mégpedig úgy, hogy reggel olvasásra, délután írásra kell tanítani őket. Az olvasást és írást nem mechanikusan kell rögzíteni, hanem legyen célja, értelme. Az iskolamester életszerűen oktasson, a tanulók értsék meg, amit előad." Szerinte az anyanyelvű iskola a felsőbb oktatási intézmények „fundamentumát" képezi. Ez a gondolat az akkori iskolaügy állapotához viszonyítva újszerű. Az elődök elgondolásai az oktatásokról az ő műveiben szintetizálódtak, váltak az egész hazai oktatást átfogó reformtervvé. Apáczai öt alkalommal foglalkozott az iskolák tantervével. Az iskolák alsó és felső fokán egyaránt tantervbe vette a természettudományok tanítását. Ő erényekkel felruházott, sokoldalúan képzett állampolgárokat akart nevelni az országnak. Az iskola a tanulók otthona, igazi közösség, ahol a tanulók lelki nemességet szereznek. Tanár és diák kapcsolatában a közvetlenségnek kell uralkodnia. Szerinte a tanár inkább édesgesse, mint fenyegesse, verje a diákot, s a nevelő munkája legyen a meggyőzés, az ismeretekbe való türelmes bevezetés. Gondolkozásra, önálló cselekvésre neveljen a tanár, és mellőzze az oktalan fegyelmezést, a szabályok szajkózását, élettől idegen álproblémák memorizálását. A nevelést, oktatást nem szabad üresfejű, érzéketlen ostoba tanítókra bízni, mert az ilyennek nincs tekintélye, s az ilyentől nem tanul a gyermek.

A tanítás módszertanával kapcsolatban Apáczai nem írt könyvet, de a ránk maradt művekben az ismeretátadás és az egyéni tanulással kapcsolatban gazdag utalásokat találunk. Fontos megállapítása, hogy nem elegendő az emlékezet mechanizmusának a fejlesztése. Az ismerethalmaz semmit sem ér gondolkozás és önálló ítéletalkotás nélkül. Az egyszerűtől az összetett, a bonyolult felé kell haladnia az oktatónak az ismeretek átadásában. A nyelvek tanításában is új módszereket ajánl. A nyelvek tanítását tárgyi ismeretközléssel kell egybekötni. Tárgyi ismeretek nélkül nem lehet nyelvtant sem tanítani. Minden új ismeretet a gyakorla-

ti élet szempontjából kell tanítani. A nyelvtanításnak öt lépcsőfokát különböztette meg: paradigmák (összehasonlítására alkalmazott példák) megtanulását, fordítását, nyelvtani és beszédgyakorlatokat, végül az írásbeli feladatokat. Ebből világosan következik a nyelvtanítás alapelve: nyelvet kell tanítani és nem nyelvtant. Ez az alapelv ma is érvényes. Hogyan történik ez a gyakorlatban? A paradigma a példák magyar jelentését is kell hogy tartalmazza. Miután a tanuló a példát megtanulta, az olvasmány elemzése és fordítása következzék. A kijavított szöveget az olvasmány mellett a szemben levő lapra kell írnia, hogy jól áttekinthető és világos legyen. Ezt követi a beszédgyakorlat és az írásbeli feladat. Az ismeretközlésben — szerinte — a tanár törekedjen rövidségre és tömörségre, egyidőben csak egy dolgot tanítson, ne kapkodjon ide-oda. Az előadása pedig legyen rendszerezett és áttekinthető, mert a tanuló csak így tudja elhatárolni a fontosat a kevésbé fontostól. A tanárnak arra is nagyon kell vigyáznia, hogy a tanuló figyelme a tanórán ne lankadjon. Fontosnak tartja a tanítás során a szemléltetést. A begyakorlást és az otthoni önálló munkára való ösztönzést tanári munkájában maga is érvényesítette. Apáczait foglalkoztatták az önképzés helyes módozatai is. Szerinte a szükséges ismereteket a tanuló megszerezheti olvasás, hallás, elmélkedés, tanítás és írás útján. Ezeknek a gyakorlása nélkül nem lehet alapos műveltségre szert tenni. Mindenféle tudományokból jó könyvet kell olvasnia, hogy az ismeretszerzés rendszeres, folyamatos és átfogó legyen. Amit az ember megtanul, azt igyekezzék másoknak is átadni, megtanítani, mert ha valamit tízszer eltanít az ember, azzal többet tanul, mintha ugyanannyit töltene olvasással. Fontosnak tartja, hogy a tanuló lelje örömét, gyönyörűségét az írásban. Az írás fontosságát hangsúlyozva, mi, kései utódok arra következtethetünk, hogy Apáczainak őszinte vágya volt, hogy minél több tudós ember legyen Erdélyben. Az iskolában megtanult ismereteket a tanuló önképzéssel szerzett tudással mélyítheti el, tökéletesítheti. Így válhat alkalmassá az önálló gondolkodásra és az értelmes cselekvésre. A tanár, a tanító irányító szerepe az oktatásban és önképzésben olyan nagy, mint a jól felépített ismeretközlés.

Hittel vallotta, hogy a tanító szava érleli a jövőt, s a tanító munkája révén fog felragyogni ez az elmaradott világ. „Prédikáljatok csak papok, beszéljetek csak bölcsek a végtelen szeretetről — nekünk tanítóknak nem ez a dolgunk. Mesterségre és tudományra kell tanítanunk az ifjút, hogy ne érezze magát senkinél alábbvalónak. Meg kell tanítanunk a földművelőt a jobb gazdálkodásra, hogy ugyanarról a területről kétszer annyit takarítson be, mint tavaly, s ne verje agyon a mezsgyén egyetlen barázdáért a szomszédját. Meg kell tanítanunk az embert a világ végtelen gazdagságának csodálatára, és arra, hogy boldogságot találjon egy-egy titok eloszlatásában, egy-egy út megépítésében. Ne a szeretetre tanítsuk őket, hanem a teremtő, hatalmas életre, amelyben nem lesz érdemes gyűlölködniük." Ilyen cselekvő embereket akart nevelni Apáczai a jövendő számára.

Rövid életét, tehetségét a magyar tudományos nyelv megteremtésére, a népművelés és népoktatás elveinek kimunkálására fordította. Iskolaszervező és okta-

tó munkájának kiteljesítését kettétörte korai halála. Hittel vallotta, hogy a tanító jó munkája révén fog felragyogni ez az elmaradott erdélyi világ. Önállóan gondolkodó és a jövendő érdekében mindig cselekedni kész embereket nevelt. Az elismerés, a csodálat árad az egykori hűséges tanítvány, az emlékíró Bethlen Miklós szavaiból: „Apáczai nyitá meg Erdélyben mind a tudós embereknek, mind a valóságos tudományoknak az ajtaját". Az erdélyi művelődéstörténet kiemelkedő alakja sietős ember volt, aki rengeteget dolgozott, mert érezte, hogy korán kell elomolnia. Üzenete is a fáradhatatlan ember alakját idézi. „Vedd észre, hogy semmi különbség nincs azok között, akik sohasem születtek meg, s akik semmi emlékezetre méltó dolgot nem mívelvén, az életből kiváltak. Szeresd a munkád. Kerüld a kényes életet és a szófia beszédet. Keresten keresd az alkalmatosságot, amellyel élvén magad is tanulhass, hogy másokat is taníthass."

Életének példája ma messzebbre sugárzik, mint a maga korában.

1995. VI. évf., 1-2-3-4. szám

Beke Sándor

Koromfekete és ezüstfehér

koromfekete harmat
koromfekete virág
koromfekete szemeimben
ezüstfehér világ
koromfekete harangszó
koromfekete szívdobogás
koromfekete álmaimban
ezüstfehér világ
koromfekete ködben
koromfekete lélek
szabad-e itt ezüstfehéren
koromfekete énekben
koromfeketén hallgatni
koromfeketén ezüstfehéren

1999. X. évf., 1-2-3-4. szám

Kozma Mária

200 éve született Katona József

Irodalomtörténeti közhely, hogy a magyar irodalom klasszikus drámájának, a *Bánk bán*-nak tulajdonképpen soha nem volt igazi, számottevő színpadi sikere. Többen megpróbálkoztak az átírásával is, pontosan a sikeresebb színpadra állítás érdekében, többek után 1976-ban Illyés Gyula is. „E dramaturgiai hibák azonban — írja Orosz László —, amelynek kiküszöbölésére 1976-ban a legtekintélyesebb élő magyar költő, Illyés Gyula vállalkozott, elválaszthatatlanok a mű legfőbb erényeitől: fojtott légkörétől, lankadatlan feszültségétől, tömör, szaggatott, expresszív nyelvétől, a drámai akció és dikció teljes egységétől. Ezekben tesz túl Katona valamennyi magyar kortársán és utódán, ebben éri el a műfaj legnagyobbjait, ebben hasonlít Shakespeare-re is."

A *Bánk bán* színpadi megvalósítása, a rendezői felfogások egy évszázada vita tárgyát képezik az irodalom- és színháztörténetben. Gyulai Pál, Arany János, Pándi Pál, Sőtér István megannyi egymással ellentmondó elemzést kínál. Czímer József, a dráma átdolgozásának és modernizálásának odaadó híve így ír Gyulai Katona-tanulmányáról: „Gyulainak megvolt az a mentsége, hogy elsőnek adta a Bánk bán alapos elemzését, és bár látta az előadásbeli nehézségeket, vélhette, hogy elemzésének felhasználása és kisebb változtatások elégséges alap lehet a színházakban egy sikeres előadásra. Az elmúlt 125 év tapasztalatai azt mutatják, hogy ez hiú remény volt. (...) Maradt a mű köteles tisztelete, spontán szeretete nélkül."

Gyulai és Arany a Katonáról írt tanulmányaikban azt tűzték ki célul, hogy ezt a jelentős, irodalmilag mellőzött művet felfedezzék, értékeit tudatosítsák. Az ő elemzésük nyomán vált a dráma klasszikussá. Ám ugyanakkor klasszikussá vált az ő elemzésük is. Ez a két korai kritika rendkívül érdekes, a maga összefüggésében legalább annyira élvezetes olvasmány, mint maga a dráma. Az is bizonyítani látszik ezt, hogy számtalan újabb Bánk bán-elemzés nem Katona Józsefet és drámáját próbálja értelmezni, hanem a Gyulai-, illetve az Arany-féle Bánk bán-elemzésekkel száll vitába, és főként azokat értelmezve valósággal második, harmadik helyre szorítja a vita eredeti tárgyát.

Katona József 1791-ben született kecskeméti polgárcsaládban. Pesti joghallgató korában műkedvelő színészként csatlakozott a színtársulathoz. Ez volt az a kor, amikor az írók, költők számára a színpad jelentette az irodalom igazi térhódítását.

„A nemzet szívéhez — írta Kölcsey Ferenc 1826-ban — minden kétségen túl legegyenesebb ösvény a játékszíni költésben nyílhatna meg." Ez a kijelentés akkor válik teljesen érthetővé, ha tudjuk azt, hogy mai értelemben vett könyv-

terjesztés egyáltalán nem létezett, hogy az amúgy is alacsony (300-1000) példányszámban megjelent könyvek csaknem véletlenszerűen jutottak el olvasóikhoz, a színházak viszont azonnal elérhető közönséget jelentettek. A helyzetet azonban tovább bonyolította, hogy a közönség igényét kiszolgáló színház, saját létfenntartása érdekében, legtöbbször csak hitvány darabokat játszott. A dráma eredeti szövegének tiszteletben tartása ismeretlen fogalom volt, sokszor felismerhetetlenségig eltorzították azt, a vélt, feltételezett közönségigénynek megfelelően. A közönség szerette, kérte a magyar múlt témáit; így hát Lear király alakját például a honfoglalás kori Szabolcs vezérrel azonosították, s ennek megfelelően átírták Shakespeare egész darabját.

Nem véletlen tehát, hogy Katona József történelmi témák színrevitelével próbálkozott, azt kereste, hogyan lehetne ábrázolni a történelmi múlt nagyjait, „tetteinek megítélése végett". Moralizáló törekvéseinek Schiller dramaturgiája volt az előképe. Katona művei saját korában nem jutottak színpadra. Katona elkedvetlenedve hazament Kecskemétre ügyésznek. 1830-ban halt meg. Életében nem övezte homlokát az irodalmi dicsőség babérkoszorúja. Halála után harminc évvel Gyulai Pál így ír róla:

„Ő költészetünk azon korszakának volt legmostohább gyermeke, melyben nem remélve anyagi jutalmat, egyedül dicsőségért dolgoztak a költők, hazafiságból, lelkesültségből."

1991. II. évf., 5-6. szám

Váli József

Egyszerű

Csak annyit mondj, ha szólsz,
ne többet,
mit senki nem vehet
el tőled,

de azt már úgy mondd, mint
ki mától
nem áll el többé a
szavától —

volt és lesz közt szorongj,
és mégis

a te időd, a kés
élén is,

íves kötésben e
pillanat
mi el nem enyészik:
jel marad.

És így is szólal, mint
a távol —
szíved el ne zárd e
hívástól.

1991. II. évf., 5-6. szám

Szőcs János

A moldvai csángó magyarokról

„Esdve kértek magyar papot"

Fogalmazzunk dióhéjban: csángóknak hívták-hívják a XVIII. század második felétől Moldva, Gyimesvölgye, Bukovina és Hétfalu magyar lakosságát. Ezt a nevet sokan sértőnek, megalázónak találták. De így is volt, van, ahol elfogadták (Gyimesfelsőlokon, Gyimesközéplokon és máshol), van, ahol nem (Bukovinában pl.).

Legelőször, a moldvai magyarokról szólván, Zöld Péter írta le ezt a szót. Jelenlétükről már a XV-XVI. századi moldvai oklevelek szólnak, de ott a legrégibb magyar szállások, falvak jóval korábbiak. Már Radu Rosetti román történész rájött, hogy a legtöbb régi magyar település az önálló moldvai fejedelemség alapítása előtti időkre megy vissza. Magyar települések legsűrűbben a Szeret folyó középső szakasza és a Keleti-Kárpátok között létesültek.

A magyar királyok a legkorábbi magyar telepeseket a határőrzés feladatával küldték oda még a XII. században. A Piatra-Neamţ (a régi Karácsonykő) melletti Bitca Doamnei nevű magaslaton a régészeti kutatások a XII–XIII. századi magyar jellegű régészeti hagyatékot: katolikus kápolnaromot, sírokat, vastárgyakat tártak fel. A korai magyar jelenlétet itteni, régi helynevek erősítik meg. Különösen a Moldva folyó torkolatvidékétől a Tatros folyó torkolatáig, a Kárpátok vonalán pedig a Csalhótól az Ojtozi-szoros környékéig figyelhető meg, még ha a helynévadás idejét nem is lehet pontosan meghatározni. Ilyenek: talán a Csalhó (Ceahlău), Tarkőhavas (Munţii Tarcăului), Bálványos-havas (Bolovăniş), Tarhavas

(Tarcău), Aszó (Asău), Agos (Agaş), Szabófalva (Sabăoani), Bakó (Bacău), Terebes (Trebis) és Forrófalva (Faraoani), a tatáros közszóból származó folyó Tatros (Trotuş) neve, hogy csak néhányat írjunk ide.

Újabb magyar telepek keletkezhettek a milkói kun püspökség alapításakor 1227-ben. Az 1241-ben bekövetkezett pusztító tatárjárás azonban a legtöbb korai település életében súlyos törést idézett elő, nyilván nemcsak a magyar települések életében: azok vagy megszűntek létezni, vagy a fejlődésben visszaestek. A XIV. század közepén a magyar hadak a máramarosi románok részvételével kiűzték a tatárokat. Ezzel megnyílt az út a moldvai független állam megalapítása felé.

Jó Sándor (Alexandru Cel Bun) fejedelem, akinek Losonczi Margit személyében magyar felesége volt, támogatta a magyar és szász katolikus lakosság hitéletét. Nevéhez fűződik a moldvabányai (Baia), a bakói ferences és a tatrosvárosi katolikus templom építése. A XVI. század utolsó évtizedeitől századokon át a moldvai magyarság vallási központja Bakó lett. E vidéken, Tatrosvárosban (Târgu Trotuş) 1466-ban Németi György másolta le az első nem teljes magyar nyelvű bibliát, az ún. huszita bibliát. A XV. században ugyanis husziták menekültek ide.

Igen figyelmet érdemlő dokumentumok azok a levelek, amelyeket a Moldvában élő olaszok a XVI. század végén írtak. Bakó környékéről szólva számtalanszor tiszta magyar falvakat említenek. Ők csak meg tudták különböztetni a magyar nyelvet a romántól!

Sajnos a XVI. század fordulóján megismétlődő török—tatár dúlások, sorozatos háborúk tönkretették az egyházmegyét, és nyilván az egész Moldvát.

Róma Moldvát (1622) missziós területnek nyilvánította és mintegy kétszáz évig a moldvai magyarok lelki gondozását, oktatását a lengyel püspökök és olasz misszionáriusok kezébe juttatta. Ha a XVI. század végén 15000 katolikusról kapunk hírt, a nagyhírű és nagyérdemű Bandinus érsek 1646–47-ben már csak 5500 katolikus lelket számlált össze. Zöld Péter 1767-ben 12000-re becsülte a számukat. A Bandinus előtti időkben kiváltképp a városok (Vaslui, Tecuci, Tatros, Iaşi stb.) magyar lakossága fogyatkozott meg. A magukra maradt katolikusok több helyen vagy görögkeletivé lettek és beolvadtak a román lakosságba, vagy elvándoroltak.

A bajok legfőbb okát egy olasz misszionárius 1632-ben abban látta, hogy a moldvai magyaroknak nincsenek nemzetükből származó papjaik. Galacon (1647) a hívők Bandinustól „esdve kértek magyar papot". A tatrosiak pedig ilyen szavakkal fordultak hozzá: „nekünk ne adjon kóbor barátot, hanem nyelvünket tudó papot".

Azok, akiket később néhány „nagyokos" magyaroknak sem tartott, 1671-ben magyar nyelvű panaszlevéllel fordultak a Szentszékhez: „Mű szabófalvi keresztények az öt faluval együtt... az mely barátokat Szentségtek ide küldött azok erőhatalommal

akarnak rajtunk lakni... részegesek, rút, fertelmes életet viselnek, mely minden embernek, de mű nekünk magyaroknak nagy botránkozásunkra vagyon".

A XIX. század közepe táján, amikor a szabófalviak megint magyarul tudó lelkészért folyamodtak az erdélyi püspökhöz, a helyi hatóságok néhányat közülük rabságra vetettek, és működésbe hozták a korbácsot és a kalodát.

Zöld Péter szerint a moldvai magyarok a királytól azt várják, hogy olasz misszionáriusok helyett az „ő nyelvüket értő lelkipásztorokat küldjön". A múlt század hatvanas éveiben a gorzafalviak a magyar hercegprímáshoz írt kérésükben így fohászkodtak: „oh Isten, adj a moldvai magyarnak magyar papot, románnak román papot".

1991. II. évf., 5-6. szám

Nagy Irén

Hódoló szonett

Meghajtom Teelőtted fejem,
lábadhoz teszem hódolatom,
fenséges, megismerhetetlen
vagy és hatalmas vagy, már tudom.

Kételyek, meddő tusák után
Te győztél s győztem általad.
Lehet hatalmasabb győzelem
annál, ha legyőzheted magad?

Letisztult már háborgó elmém,
mint tengerszem legmélye tiszta,
és végtelen fénye beissza.

A mélységben tévelygő lelkem
most fényre ért, telítve veled,
úttalan, elveszne nélküled.

1992. III. évf., 4. szám

Cseke Gábor

Érkezett egy levél

(Regényrészlet)

...Sokat hordott még össze akkor a lánya, de Rebeka csak arra gondolt, hogy ha nemet mond, végül is nem sikerül kitörnie a csapdából, amiben azóta érezte magát, hogy Edith sikerei egymást érték az operaszínpadon. Szerencsétlenségére nem értett semmihez, mert Simon Ernő házasságuk első pillanatától kijelentette: az asszonynak odahaza a helye, egy valamirevaló férjnek el kell tudnia tartani a családját. Ugye, ő ebben is férfinak akart látszani...

Mennyire kivirult az anyja, miután Erwinke már a második magyarázkodó mondatát beléfojtotta, és másnapra Rebekának meglett a gondozónői állás! Pap Erwin, az opera és a színház teljhatalmú igazgatója, a rettegett „diri" szenvedélyesen szeretett szívességeket tenni, és távolról sem csak a primadonnáknak. Ha kért tőle valamit az ember, ő egyszerűen röstellte a visszautasítást. Önmagától semmi jóra, emberségesre nem futotta erejéből, csak ha nyíltan elismerték, hogy az ő segítségére szorulnak. De nagy szívét nem lehetett túlságosan gyakran meglovagolni: csodálatos memóriája folytán pontosan észben tartotta, kivel, mikor és milyen kegyet gyakorolt. És ha az illető rövid időn belül harmadszor is megkörnyékezte, Erwinke sajnálkozva tárta szét a karját: „Ebben az évben már felélted a hiteledet!" Edithék hozzászoktak, hogy csak fontos ügyekben kérjék a segítségét, és nem éltek vissza nagylelkűségével. Edith, ha jól emlékszik, anyja felpártoltatásáig semmilyen támogatásért nem folyamodott az igazgatóhoz, úgyhogy első kérése, kimondása pillanatában is, már-már automatikusan jóváhagyatott.

Kevéssel utána érkezett az a levél Bécsből. Mintha csak ma történne, olyan élesen észben tartotta a legapróbb részleteket. Kálmán Dániel, a személyzetis hívatta, próba közben. És ha ő valakit hívatott, akkor a rendezők és a karnagyok, de talán még az Erwinke akarata is szertefoszlott; hagyni kellett csapot-papot, s iszkolni a kicsi személyzetis irodába, amely ott székelt a színpad háta mögött, a kellékes raktárból leválasztva, épp csak tenyérnyi ablakot vágtak a falba, hogy egy csöpp levegő bejöhessen rajta, ha túlságosan meggyűl odabent a bagószag, mert fényt elvárni egy ekkora ablaktól már merő agyalágyultság lett volna, szereltek viszont egy jókora fénycsövet a magas mennyezetre, amely oly haláliasan kékes világosságot szórt aztán az irodára, hogy aki csak belépett oda, épp mintha sírba szállni készülődne. Edith tudta a leckét, szaladt is lélekszakadva a színfalak mögé. A testes, magas, ám erősen hajlott hátú, idősebb férfi hellyel kínálta az íróasztal mellé lapított ládán, és a kezébe nyomott egy borítékot. „EDITH SIMON, OPERA IN SARVAR" — ennyi volt rágépelve. A jobb sarokban, egy apró bélyegen pedig a felirat: „Republik Österreich". Köszönte a személyzetis szívessé-

gét, de nagyon siet, s már fordult is volna vissza a könnyű kis küldeménnyel, amikor Kálmán Dani visszaparancsolta a ládára: „Olvassuk együtt!" Erre ő vállat vont, és feltépte a borítékot. Németül írt, kurta levélke lapult benne. Első alkalom, hogy nemcsak a színpadon vette hasznát német nyelvtudásának, ami egy énekesnő számára — az olasz mellett — kötelező. Három hónapra szóló meghívót tartott a kezében a bécsi operaház részéről. Kálmán Daninak esett ki a szeme, így leste minden mozdulatát. „Na, mit ír, jó hír, jó hírek?!" Edith szó nélkül eléje tette a finom, elegáns papirost. A személyzetis forgatta, nézegette, simítgatta maga előtt, és félig szégyenkező, félig hamiskás mosollyal visszanyújtotta a lánynak: „Ma nem hoztam el a szemüvegemet... Legyen szíves, olvassa föl nekem." Edith, még mindig gyanútlanul, ügyelve a helyes kiejtésre, fölolvasta a német szöveget. Kálmán Dani pislogott és az ajkát harapdálta, arcán lassan terjengő düh vöröslött: „Mi akar ez lenni? Maga dajcsnak néz engem?" A lány akkor értette el, hogy ez a nagyszájú, rettegett tótumfaktum nem is tud németül, viszont mindenáron tudni akarja, mi áll a levélben. Először arra gondolt, hogy megtréfálja, és kitalált szöveggel szúrja ki a férfi szemét, de hamar letett az ötletről, hiszen Kálmán Dani bármikor ellenőrizheti az ő szöveghűségét, elég, ha csak egy másik énekesnő orra alá dugja a levelet, és akkor minden kiderül. Így aztán az igazmondás mellett döntött és szóról szóra fordított. Kálmán Dani — Edith erre pontosan emlékszik — kétszer is megkérdezte utána, hogy biztosan nem hallgatott-e el valamit?

Valahol itt kell lennie annak a nyavalyás levélnek, az albumban. Rebekának egy pillanatra kihagy a szívverése, míg ujjai rálelnek az ismerős, feltűnően hosszúkás borítékra. Felidézi magában azt a napot: a kávézóban ülnek mindahányan, gondozónők, a színpadon jelmezes próba, ilyenkor a szereplőkön és a zenekaron kívül senkinek semmi keresnivalója a teremben, a porszívókat, parkettkefélőket is ki lehet kapcsolni, s türelmesen várni, míg mindenki levonul majd a színpadról, akkor újra birtokukba vehetik a termet, hogy az esti előadásra patyolattisztára adjusztálják. Ez a gondatlan kávézgatások, tésztázások és a végeérhetetlen traccsolások ideje, amikor legalább araszynyit szaporodik szorgalmas kézben a megkezdett kötés... Nem is tudná hirtelenében eldönteni, vágyik-e még vissza ama világba, melyből aztán egyik napról a másikra valósággal kirekesztették. Mindenesetre, szívesen emlékszik a gond nélküli délelőttökre. Segítségükkel újra sikerült visszajutnia a világhoz. A sokáig távoltartott élethez. Közben egyetlen percig sem vesztegette az idejét: megállás nélkül kötött vagy horgolt valamit, ez megrögzött szokássá vált Rebekánál, még gyermekkorában sulykolták belé, hogy soha, egy pillanatra ne üljön tétlenül, akkor is járt a keze fürgén, ha oda se figyelt, ahogy az eszétől függetlenül, öntudatlanul is vakarózik az ember. Nem egyszer olyan ütemet kényszerített magára, hogy két-három havonként befejezett egy-egy kisebb terítőt, szegélyt vagy vállkendőt, s mindig akadt vevő rájuk, a színházban sokkal könnyebb volt eladni a holmit a sok művésznő között, meg aztán annyiféle ember járt be oda esténként, a nézők között is örökké akadt érdeklődő, éppen csak

fel kellett kutatni őket... Az öregasszony kislányosan felkuncog magában: ez volt ám a nagy stikli! Hiszen kész művészet kilesni az arcokból, a mozgásból, a viselkedésből, ki lenne az, akinél érdemes feltenni a kérdést, mert netán hajlandósággal lehet a kézimunkák iránt, s ki az, akire kár az időt pazarolni, mert az első szóra hátat fordít az embernek. Elégedetten nyugtázza most is: a sok-sok esetben csupán egyszer fogott mellé, akkor is csak azért, mert az illető vénasszony, akit megkörnyékezett, teljességgel földsüket volt! Máig sem érti, mit keresett akkor az Operában?!

Mindent birtokba vevő, élettől búcsúzó képzeletének ez most jó csemege ahhoz, hogy elrágódjék egy ilyen paradoxonon. Eszébe jut egy kedves közjáték is, holmi operakarban tremolózó vidám ifjoncok tréfálták meg egyszer a truppot; városszéli törzsvendéglőjükből egy átrandalírozott, fehér éjszaka után se szó, se beszéd, elemelték a díszhelyen függő, ÉNEKELNI SZIGORÚAN TILOS! feliratú tilalomtáblát; először is, úgysem tartotta be senki, másodszor pedig úgy vélték, éppen jó lesz az opera színpadán oda, ahol a primadonnák és a bonvivánok szoktak besündörögni a rivaldafénybe. Mindenki csodájára járt a heccnek, hetekig függött ott a felirat, még a dirit is jócskán megnevettette, valahányszor arra kanyarodott az útja. Aztán valahogy lába kelt a táblának, s jöttek új tréfák, új kórustagok...

Rebeka tudja, hogy ama bizonyos, kávézással eltöltött délelőttön, melynek fonalán gondolatai elindultak, óriásit nőtt a többi asszony szemében. Igaz, hogy ez nem tartott sokáig, de addig történt egy és más... Hogyisne, hiszen a bárszékek közé berobbant az ő Edithje, az az osztrák levél lobogott a kezében, és ujjongva szökdécselte körül a jobb lábán az egész helyiséget: „Megyünk Bécsbe, megyünk Bécsbe!" Az anya hirtelen azt hitte, meghibbant a lánya, hiszen idehaza se utaztak semerre, pláné ő, Rebeka; ráadásul azokban az években nemhogy Sárváron, de másutt se igen hallottak arról, hogy valaki külföldre utazzék; méghogy Bécsbe?!! Rá is ripakodott a szeleburdijára, ne ringassa magát hiú ábrándokba, de Edithke csak azért is felmondta előttük a levél tartalmát, és így az ott jelenlevő asszonyok közül mindannyian tudomást szerezhettek arról, hogy a bécsi operaház... Nohát, ő most is azt mondja, hogy már akkor tudta: ez a levél zsákutcába visz. És mégis, titokban büszkén gyűjtötte be a hallgatóság elismerő oldalpillantásait. Napokig hallotta még összesúgni az asszonyokat a háta mögött; minden pénzt megért, annyira jó érzés volt... Hogy aztán Edithet elhívassák valahová a színházból. Csak késő délután vánszorgott haza zokogva, éhesen. Annyira ki volt vetkőzve magából, hogy anyja rémülten doktorért rohant. Férjének régi-régi barátját, Fuchs Palit szokta olykor megkérni, segítse ki a bajból, aminek a szakállas, sokgyermekes férfi a hosszas ismeretség fejében mindahányszor korrektül eleget is tett... Sajnos, azóta ő is, mint annyi fajtestvére, repülőgépre ültette a családját, s meg sem állt Tel Avivig. Küldtek egyszer onnan Rebekának egy képeslapot, de az most egy másik albumban lapul, valahol egy polcon...

1992. III. évf., 5-6. szám

Málnási Ferenc

Erdélyi anyanyelvoktatás — irodalmunk tükrében XXVII.

Anyanyelvi oktatásunk egy új oktatási rendszerben

Románia modern államiságát 1859-től számíthatjuk, ekkortól létezik tanügyi törvénykezés is, *az első tanügyi törvény 1864-ben* jelent meg, s a következő oktatási rendszert honosított meg: nyilvános, állami oktatás elemi, középfokú és felsőfokú szinteken. Elemi oktatás városi és falusi iskolákban folyt, a középfokú oktatásban líceumok, gimnáziumok, szemináriumok, reáliskolák, szépművészeti líceumok, szakmai iskolák és középfokú leányiskolák működhettek, a felsőfokú oktatás bölcsészkarokat, matematikai és fizikai, valamint orvosi és jogi karokat foglalt magába. A nyilvános, állami oktatás mellett létezett magánoktatás is. A tanügyet *Általános Konzílium* irányította, az iskolai szintű vezetés is kollektív jellegű volt, az *Iskolai Tanács* irányította. Az 1864-es első tanügyi törvényt követő törvényekről és törvényerejű rendeletekről megállapíthatjuk, hogy azok az elemi oktatás általánosítását, annak tartalmi egységesítését tűzték ki célul (Murvai László, 1996. 9.).

A román oktatás második periódusát időben 1918 és 1948 közé teszi Murvai László (1989. 10.). Az egységes román állam kialakítása gyökeresen megváltoztatta az egész társadalmi életet, új törvénykezést igényelt, és szükség volt a politikai-adminisztratív struktúrák egységesítésére is, a megnövekedett terület, a népesség megkövetelte igények kielégítésére, a megváltozott nemzetiségi viszonyok oktatási kérdéseinek megoldására.

Az *1923. évi Alkotmány* a modern liberális nacionalizmus szellemében fogant. Leszögezte, hogy *a Román Királyság egységes és oszthatatlan nemzeti állam.* A teljes szólás-, sajtó- és gyülekezési, oktatási szabadság mellett kimondta a közigazgatás decentralizált szervezésének elvét is. A kisebbség fogalmát ugyan nem ismerte, de a teljes jogegyenlőség elvével széles keretet ígért a nemzetiségek számára. (Glatz Ferenc szerk., 1989. 243.)

A tanügyi törvények között a *kisebbségi oktatásra vonatkozó paragrafusok 1924-ben* fordulnak elő először. 1924. június 26-án Romániában új *elemi iskolai törvényt* adtak ki. A törvény 7.§-a kimondta, hogy azok a román állampolgárok, akik *anyanyelvüket elvesztették (elfelejtették),* gyermekeiket csak román előadási nyelvű, nyilvános vagy magániskolában taníttathatják. Ebből a paragrafusból származik az ún. *névelemzés* módszere, azaz a közigazgatási hatóságok döntik el, a név hangzása alapján, hogy a magukat magyaroknak vallók közül kit irányítanak román állami iskolába.

A 159. §-a az ún. *kultúrzóna* paragrafus. A törvény indoklásában ennek felállítását azzal magyarázza, hogy „az ország szélein, továbbá Csík, Háromszék, Udvarhely megyékben a román népet az idegen elemek elnemzetlenítették, vagy pedig a románság kultúra tekintetében hátrányba került az idegenekkel szemben". A kultúrzónákba román származású tanítókat, kultúrmunkásokat vártak, 50 %-os tanítói többletfizetéssel és 10 ha földterület bérletével (Glatz Ferenc szerk., 1989. 253.).

Az alkotmányban lefektetett elvekkel ellentétben a törvények, a rendeletek az elnyomást szolgálták, hiszen az elemi oktatási törvény a „román eredetűeket" nem engedte magyar iskolába járni, s megkezdődött a származás kutatása. Az 1924-es törvény kimondja, hogy azok a román állampolgárok, akik elvesztették anyanyelvüket, gyermekeiket kötelesek román tannyelvű iskolába járatni. De ki mondja meg, és milyen feltételek alapján, hogy ki nevezhető anyanyelvét vesztett román állampolgárnak: a csángók, a nem román anyanyelvű görög katolikusok vagy esetleg a székelyek? (Murvai László, 1996. 16.) Hiszen a székelyekről terjesztett hír szerint ők elmagyarosodott románok! Az akkor lefektetett elvekkel, gyakorlattal 1989 után is találkoztunk, amikor egy Bukarestből érkezett „szakfelügyelő" hölgyemény néhány székelyföldi iskolában a Lakatos nevű tanulókat automatikusan irányította (volna) át a román tagozatra, mert a gyerek „Lăcătuş".

Az 1924. évi törvény mondta ki először azt, hogy ott, ahol a kisebbség mellett *számottevő román lakosság él, létrehozható román iskola is.* Nagyon természetes óhaj. Csakhogy a törvény lehetőséget sugalló „létrehozható" alakja 1973-ra eljutott a „létre kell hozni" felszólító, parancsoló módba, vagyis addig, hogy román tagozatot kell létrehozni a tanulók létszámától függetlenül. Ez is természetes, mert emberi joga akár két-három román tanulónak is, hogy anyanyelvén tanulhasson. Működtek és működnek is ilyen kis létszámú román tannyelvű osztályok. De a szórványvidék magyarságára ilyen kitételt a törvény nem fogalmazott meg. (Murvai László, 1996. 16.) Az 1924. június 26-án kiadott *elemi iskolai és az elemi szintű pedagógiai oktatás törvénye* mellé 1925. december 22-én a *magánoktatás törvénye,* 1928. május 15-én a *középfokú oktatás törvénye,* 1939. május 27-én pedig az *elemi és pedagógiai oktatás megszervezésének és működésének törvénye* jelent meg. (Murvai László, 1996. 13.)

Az 1924. évi törvény hét, az 1928. évi hat, az 1939. évi törvény öt szakaszt szánt a kisebbségi oktatásra. Mennyiségileg is világos a csökkenő sorrend! Mind-

egyik azzal vezeti be a kisebbségi oktatásra vonatkozó paragrafusokat, hogy megállapítja: *Romániában a tanítás nyelve román* (l. 1924-I/7; 1928-I/7; 1939-I/7). Pedig *Romániában már akkor legalább 10, de az is előfordult, hogy 15 kisebbség nyelvén folyt anyanyelvi oktatás.* Az iskolák létrehozásának feltételeire vonatkozóan mindhárom törvény egyetért abban, hogy Romániában működhet kisebbségi oktatási intézmény. Ez vitathatatlanul demokratikus intézkedés (l. 1924-I/7; 1928-III/11; 1939-I/7). Az 1924. évi törvény így fogalmazott: „Azokban a helységekben, ahol más nyelvű lakosság él, mint a román, a Közoktatásügyi Minisztérium a lakosság nyelvének megfelelő iskolákat fog létesíteni ugyanolyan arányban, mint a román helységeken (comune româneşti)". Azért idéztük a szöveget, mert Murvai László (1996. 15.) szerint is létezik egy „kiskapu".. A jóhiszemű értelmező szerint a más nyelvű lakosság kategóriájába azok a helységek tartoznak, ahol a lakosság egy része más nyelvű. A rosszhiszemű viszont azzal érvelhet, hogy — és 1918 óta számtalan ilyen példát sorolhatnánk — ha az illető helységben egyetlen román család is és, akkor az a helység már nem „más nyelvű lakosságú", ergo, állami magyar tannyelvű (vagy más kisebbségi nyelvű iskolát) sem lehet indítani. Az 1924. évi törvényben az áll, hogy *„megfelelő iskolákat fog létesíteni"*, azaz létesíteni kell/köteles („va înfiinţa şcoli promare cu limba de predare a populaţiei respective"). Az 1939. évi törvényben pedig azt fogalmazták meg, hogy szükség szerint *„létrehozhatók iskolák vagy tagozatok"* („se pot înfiinţa şcoli cu limba de predare a minorităţii respective"), *azaz az illetékes intézmény már nem köteles kisebbségi iskoilákat indítani.* Az 1928. évi középfokú oktatási törvényből: „Azokon a vidékeken, ahol a kisebbségi népesség a *lakosság túlnyomó többségét* képezi..., *létrehozhatók* az állam líceumok mellett az illető kisebbségi nyelvén működő *tagozatok"*. Vagyis az illetékesek *nem kötelesek* létrehozni, de ha mégis létrehoznak valamit, az *csupán tagozat* lehet, a kisebbségek — nemzeti közösségünk — nyelvén működő önálló líceumok, gimnáziumok már nem!

De ha sikerült beindítani állami, magyar tannyelvű iskolát, tagozatot, akkor következik egy másik akadály: Mindhárom törvényben (l. 1924-I/7; 1928-III/11; 1939-I/7) kijelölték a román nyelven tanítandó tantárgyakat: az 1924. évi csak a román nyelvet jelölte meg *kötelező tantárgy*ként a kisebbségi oktatási intézményekben, a másik két tanügyi törvény ehhez *hozzátette Románia történelmét, földrajzát és az alkotmánytant. S ez a helyzet ma is, 2010-ben!* Miért kifogásolható ez a helyzet? A kisebbségi oktatásban részt vevő tanulók nem találkoznak Hunyadi János, Mátyás király, és más neves történelmi hősök nevével, csak Iancu de Hunedoara, Matei Corvin, Sigismund Bathory, Gabriel Bethlen stb. nevével. Nem tanulhatja meg szülőfaluja, szülővárosa nevét csak románul, ha pedig szüleitől megtanulta, elfelejti, Cluj-Napoca, Târgu Mureş, Odorheiu Secuiesc... lesz lakóhelye, a Mureş, Someş, Criş, Aries... folyókra jár majd fürödni, s a Munţii Maramureşului, Semenic, Apuseni, Făgăraş... hegyekbe fog kirándulni.

A tanulók mellett a tanárok is kaptak egy kis ajándékot, kellemetlen utasításokat. Az 1924. évi oktatási törvény 156. szakasza kimondta, hogy az állami okta-

tásban tanító *kisebbségi pedagógusoknak* román nyelvből, Románia történelméből és földrajzából *kötelező módon nyelvvizsgát kell tenni,* s akinek ez nem sikerül, az állás nélkül marad. A 228-as szakasz még kategorikusabban fogalmaz: eszerint a sikeres nyelvvizsga sem teljes biztosíték a kisebbségi pedagógus számára, mert amennyiben a tanfelügyelet azt állapítja meg, hogy a román nyelvi ismeretei nem kielégítőek, akkor kötelező továbbképző tanfolyamokon kell részt venniük. Mindhárom törvényben megtalálható a tanerők kinevezésére vonatkozó kitétel: csak az lehet tituláris, azaz kinevezett tanerő, aki tud, jól tud románul és román állampolgár (1924-VII/113; 1928-VI/36; 1939-I/134). Murvai László, 1996.16.)

1924-ben jelent meg *Onisifor Ghibu,* a kolozsvári román egyetem tanárának a könyve: *Catolicismul unguresc din Transilvania.* A szerző szerint: „A katolicizmus, amely másutt annyira nemzetközi, Magyarországon mindig agresszíven nemzeti volt, különösen 1867 óta. Az utolsó négy évtizedben a magyar állam segítségével elképzelhetetlen mértékben magyarizálta az ország nem magyar katolikusait, és akadályozta meg a nem katolikus népeket vallási és kulturális fejlődésükben. Romániában egyesíteni kell a görögkeleti és görög katolikus egyházakat" (Glatz Ferenc szerk., 1989. 253.). Ma már tudjuk,, hogy ez a gondolat is tetté vált. Milyen eredménnyel, mennyi szenvedés, börtönévek, kínzások, gyilkosságok árán? Megérte? — kérdezhetnők Ghibu tanár úrtól, mert Kolozsvár egyik szép utcája és egyik neves középiskolája ma az ő nevét viseli. Mert Onisifor Ghibu tanár, akadémikus, a román iskolákról 1915-ben könyvet jelentetett meg: *Viaţa şi organizaţia bisericească şi şcolară în Transilvania* címen. Ebben mutatta ki, hogy 1911-ben, Erdélyben, Kelet-Magyarország és a Bánság területén 2 948 186 románra 2813 anyanyelvű iskola jutott, 3953 tanítóval. Vagyis 1016 románra számíthatunk egy iskolát Erdélyben, míg Óromániában 1418 lakosra jutott egy iskola. A magyarországi román népiskolák közül 1356-nak fönntartója az ortodox, míg 1096 iskolának a görög katolikus egyház volt. Mindkettő jelentős anyagi támogatást kapott Budapestről (Beke György, 1993. 77.).

A történelmi tények ellentmondanak annak a vissza-visszatérő vádnak, hogy a történelmi Magyarország megfosztotta a románságot saját iskoláitól, a Lex Apponyi pedig a románságra erőszakolta a magyar nyelvet. Ennek a tudatos ferdítésnek a célja, hogy a mai Románia iskolapolitikáját valamiféle „történelmi visszavágásnak" állítsa be, ekképpen törvényesítse. „Ti is így bántatok velünk, mi is ugyanígy bánunk veletek!" *Avram P. Teodor* műfordító, aki a negyvenes évek elején a magyar nyelv és irodalom tanára volt a bukaresti egyetemen, 1899-ben született a Hunyad megyei Vajdej színromán községben. Ha a román nacionalizmus vádjai igazak lennének, akkor a XX. század első évtizedeiben magyarul kellett volna végeznie az iskoláit. „Szülőfalumban, Szászváros mellett, alig néhány szót tanultam magyarul. Sem ott, sem később nem jártam magyar tannyelvű iskolába, végig románul végeztem a tanulmányaimat" — mondta diákéletéről 1970-ben, Beke Györgynek (Beke György: *Tolmács nélkül*, 1972.). Akadtak Hunyad megyei román családok, amelyek gyermekeiket tudatosan magyar isko-

lába íratták, alighanem a hatalom felé kacsintás szándékából. Így lett a szászvárosi Kuun Kollégium diákja egy görögkeleti pap fia, *Petru Groza,* aki majd Erdély miniszteréként a húszas évek közepén fontos szerepet játszott saját alma materének román kézre juttatásában (Beke György, 1993. 77.).

1925. december 22-én lépett életbe Romániában a *magánoktatási törvény,* amely az összes nem állami iskolát (felekezeti, községi) a magán iskolák sorába, és a kultuszminiszter ellenőrzése alá helyezte. A magániskolában csak a kultuszminiszter által engedélyezett tankönyv használható, a hatósági érintkezés nyelve a román, a harmadik elemi osztálytól kezdve kötelező a román nyelv, és románul tanítandó a történelem és a földrajz is. Egy román középiskolai tanár véleménye az új törvényről az *Adevărul*ban: „Oly rendelkezések vannak benne, melyeket az erdélyi román iskolák nem ismertek a régi [magyar] uralom alatt. Vannak egyes rendszabályok, melyek nem vesznek tekintetbe semmiféle pedagógiai alapelvet, s melyek alkalmazása a kisebbségi gyermekek lelki tortúráját jelenti. A korlátozások és tilalmak olyan nagy számúak, hogy helyenként az az ember benyomása, hogy egy fogház rendszabályait olvassa. Ezek után új pör indul meg köztünk és a magyarok közt, csakhogy ezúttal ők az elnyomottak” (Glatz Ferenc szerk., 1989. 254.).

Kiadványaink

2016-ban megjelent
a 25 éves
Erdélyi Gondolat Könyvkiadó 300. könyve

Kozma László

Juhász Gyula költői világa (VII.)

Szeged (II.)

A nagy víz emlékére

A múlt ködéből kondul egy harangszó,
Mely ötven éve Gergely éjjelén
E táj fölött zengett komor, riasztó
Hangjával, mint az elveszett remény.
Hirdette, hogy a szőke víznek árja,
Mint a halálnak angyala robog
És a viharzó tavasz-éjszakában
Most dőlnek össze békés otthonok.

A csöndes város, mely száz évek óta
Dolgos magyarság víg tanyája volt,
A magyar Isten írása a porban
Lett értelmetlen, üres, csonka, holt.
A kikeleti szél az elmúlásról
Fütyült fölötte vészes éneket
És a romokból és a pusztulásból
A kútágas az ég felé meredt.
Nemcsak halál harangja volt ez akkor,
Föltámadást is hirdetett szava
És nem csupán az ár tört át viharzón,
De hajnalt is hozott ez éjszaka.
A vízben bölcsők ringanak, az élet
Fölsír a gyászból, mint a csecsemő,
Mert nem lehet halálos az ítélet,
Míg megterem itt búza és erő.
A törpe viskó a nagy vízbe dőlhet,
De a magasba lendül a torony

És délibábja reszket a jövőnek
Az enyészetbe omló romokon.

Az Úrnak lelke lebegett teremtőn
A vizek fölött s egy szép reggelen
Fölhangzott boldogítón, messze zengőn
Az új világ parancsa, a Legyen!
Az Alföld szíve megdobbant, a földből
Kikelt a karcsú paloták sora,
Mindennap újabb alkotást köszöntött
A fiatal városnak mámora.
Egy világ hozta a részvét adóját,
Bécs, Brüsszel, Berlin, Párizs, Róma állt
A bölcsőnél, amelyben Magyarország
Új gyermeke legyőzte a halált.

Most minden gyászon, romláson, bukáson,
Tűzön, vizen keresztül él Szeged,
Fiatal óriás, gyönyörű város,
Ki új egünkbe új tornyot emelt.
A borzalomnak éjéből az élet
És haladás napját köszönti ma,
Zászlóit lengeti a jó reménynek
És minden sóhajtása egy ima:
A szőke víz emelje a hajókat,
Mint az öröm az embersziveket,
Tiszavirág viruljon a habokban
És már ne késsen az a kikelet,
Mikor minden harang egy hangba olvad
És mint az égig harsogó elem
Fölébreszti az élőt és a holtat
A legnagyobb, legvígabb ünnepen!

A kritikai kiadás a Paku-féle kiadásból közli. Forrásul Paku 1929-es kéziratot jelöl meg. A szegedi nagy árvíz 1879. március 12-re virradó éjszakáján volt; az évforduló egyben a vers időrendi helyét is meghatározza. Kilényi Irma följegyzése szerint a verset *Ünnepi óda az árvíz 50-ik évfordulójára* címmel a Dugonics Társaság árvíz-ünnepélyén, 1929. március 12-én Földényi László (1894–1960) színművész szavalta. (KK 3: 68 307)

A vers szimbólumrendszere túlmegy az árvíz pusztításának leírásán, az újjáépítés képei a teremtés mozzanatát idézik, az esemény leírása transzcendens távlatot nyer. Vörösmarty nagy verseit, látásmódját juttatja eszünkbe ez a megoldás.

A Trianon utáni időszakban a vers az ország újjáépítésének lehetőségét is felmutatja, az árvíz pusztítása a történelmi végzet nagy látomása.

Az első sorban a harangszó a „múlt ködéből kondul", az alliteráció és a metafora egyszerre érzékelteti a történelem mélységét és a fenyegető éjszakai árvizet. A negyedik-hatodik sorban a „h" alliterációja némaságával idézi az áradat robogását. A „szőke víz" itt oximoron, a jelző szelídsége ellentétben áll a pusztítással.

A második versszak „csöndes — csonka" alliterációja az első és a negyedik sorban Trianont idézi, a régebbi esemény az újabb tragédiának is szimbóluma. A harmadik sor az Újszövetség egyik jelenetére utal. Találó metafora — a városok Isten írása, keletkeznek és elmúlnak. A tizedik sorban a harangszó jelentése kibővül, már nem csak az árvízre figyelmeztet, a feltámadást is hirdeti. Itt van a vers fordulópontja, az árvízből mégis élet fakad.

A harmadik versszak első sora a Teremtésre utal, az áthajlás összefogja az első négy sort. A negyedik sor végén álló szó, a „Legyen!" a világ teremtésének tömör igéjével jellemzi az újjáépítést. A tizedik sor város-fölsorolása Európa segítségét jelenti, a rész-egész, a szinekdoché szóképe.

A negyedik versszak első két sora felsorolás, halmozás, Szeged egész történelmét összefogja. A második sor „Tűzön, vizen" szóképe szellemesen egészíti ki az áradás képét a „tűz" szóval, oximoronszerű alakzatot hoz létre, mely az áthajlás hangsúlyos elejére kerül, érzékeltetve, hogy Szeged minden nehézséget képes legyőzni. A város a benne lakókat jelenti, metonímia, önálló képpé válik, óriás, mely tornyokat emel.

Az ötödik versszakban a „szőke víz" ismét békés, hajókat visz. A harangok szava egy hangba olvad, ezt a „harang — hang — harsogó" asszonánc is támogatja. A záró sor Vörösmarty Vén cigányának befejezését idézi.

A rímelésben kiemeljük az asszonáncok különféle fajtáit. Az első versszakban az „árja-éjszakában" asszonáncban a hívó magánhangzóra, a felelő mássalhangzóra végződik, hasonló megoldásokat más verseiben is találunk. A második versszakban a földből-köszöntött rímben csak a magánhangzók azonosak, viszont a felelő három magánhangzóra bővül, szétsugárzó asszonáncról van szó, mely az alkotás lendületét jelzi. A harmadik strófában a „bukáson-város" rímben hangátvetés történik.

Szeged hivatásáról *A nemzeti egyetem* című cikkében (*Szeged és Vidéke,* 1908. január 19. KK 5: 147 610) a következőképpen ír: „Minden népnek és minden városnak küldetése van. Szeged a történelemben még eddig nem volt gócpontja jelentékeny küzdelemnek, pedig földrajzi és néprajzi fekvése, nagysága és szépsége mutatják hivatását. Egyszer, valamikor, a középkor ködében egy nagy világbíró ember, (Attila király — kritikai kiadás) mikor körülnézett a nagyvilágban, Szeged táján pihent meg harcias tekintete. Szeged táján ütötte föl palotáját és itt feküdt ismeretlen sírjába. Azóta országa helyén új ország támadt, de emléke ma is épen él ezen a tiszamenti tájon. Ahol egykor az ő harcos tekintete boldogan megpihent, ahol az ő csatás szelleme nyugovóra hajolt, onnan kell most végre elindulnia a magyar szellem új harcának, új győzelemre."

„Lechner Ödön finom, nemes és kecses barokk városháza néha úgy tűnik föl nékem, mint valami gyönyörű barokk délibáb az alföldi tenger pusztaságon." Szakállszárító. Építészek. *Délmagyarország,* 1928. március 18. (KK 4: 376, 551)

A második versszak utolsó előtti sorában „délibábja reszket a jövőnek", vers és próza egymásból merít.

Szegedi óda

Szülötte városom, szabad vagy,
Királyi város, büszke, szép,
Emeld bús homlokod magasba
És üdvözöld a jó reményt:
Légy bástya a szegény magyarnak,
Mely felfogod a végzetet,
Megálltál még minden viharban,
Jövendőnk záloga: Szeged!

A messze rónák közepében
Állasz, mint őrszem nagy mezőn,
Magyar Tiszánk tükrébe nézel,
Mely erre ballag epedőn,
Sóhajt visz távol tengerekre,
Könnyet, vért, fölsíró panaszt
S fölötte a jövőn merengve
Sok karcsú tornyod vár s virraszt.

Szeged: emlék vagy és reménység,
Emlék: Atilla itt lakott,
Innen vezette hősi népét,
Megostorozni nyugatot.
És itt lakott Dugonics András
Tüzes magyarság papja, itt,
Ébresztve csüggedő magyarját,
Hogy védje ős oltárait.

És itt mélázott, itt mosolygott
Mikszáth, Tömörkény, Gárdonyi
És itt születtek kincsetosztó
Álmok, mind fényes és honi.
Ravasz Kabóknak, Förgetegnek
Nagy utja indul innen el
És megy világgá győzedelmes
Hétmérföldes lépésivel.

És itten él fajtám, a józan,
A bölcs, tűrő, munkás paraszt,
Kinél úrabb ur nincs valóban
S ki engem biztatón maraszt:
Mert benne látom jobb jövendőnk
Örök, erős, nagy zálogát,
Az uj országot megteremtő
És megtartó Nem, nem, sohát!

Szülötte városom, szabad vagy,
Királyi város, büszke, szép,
Mutasd meg az alélt magyarnak
Igaz hatalmát, erejét,
Mutasd mag az egész világnak,
Hogy a mi utunk hova tart,
Hogy sírjából szebb létre támad,
Hiába bántják a magyart!

A vers megjelenése: *Délmagyarország* 1920. február 25 — *Szegedi Szemle* 1928. július 7. (KK 3: 409). A költeményről Péter László a kritikai kiadásban csak a bibliográfiai adatokat közölhette.

Az első megjelenés Trianon előtti. A vers két változata eltér egymástól, mi történelmi érdekessége miatt a Délmagyarországból az első változatot közöljük.

A vers összegzi a magyarság kulturális erejét, történelmi tradícióit. Szeged királyi városa az egész versen áthúzódó metonímia, mely az utolsó versszakban nemcsak lakóit, hanem az egész magyarságot jelképezi.

Az első versszak első sorának szállóigeszerű megfogalmazása jelzi Juhász Gyula kapcsolódását Szegedhez. A „szülötte város" szókapcsolat a későbbi „Szonett Szegedhez" című versében is megjelenik, ott elemeztük. Középkori nyelvünkre visszamenő alakzat, rejtvényszerű tömörségével jellemző Juhász Gyula költészetére, jelentése a város, ahol született. Az „sz" alliterációja az akkori történelmi helyzetben a szabadság jelentőségét hangsúlyozza. Szeged a jövő záloga, a vers stilisztikai eszközei, az alliterációk, a rímelés változatossága, az asszonáncok hangsúlyozzák, erősítik a mondanivalót.

A második versszakban Szeged a virrasztó szimbólumává lesz, a kép egyéb Juhász Gyula versekben is előfordul. A „Tiszánk tükrébe", a „vár s virraszt" alliterációkban tükrözteti a mondanivalót.

A harmadik versszak múltat és jövőt összegez. Az „ős oltárok" a történelmi és kulturális tradíciókra utal. Dugonics András a piarista tanítói és tudósi hagyományokat képviseli.

Az „Attila itt lakott" szerkezetben a hun vezért egyszerű igével jellemzi.

A negyedik versszakban a költő Attila után az író-fejedelmeket sorolja föl, a ravasz Kabók és Halbőr Förgeteg János Tömörkény hősei. Az írókat összesen két alliteráló igével jellemzi: mélázott és mosolygott. Dinamikus és tömör szerkesztés egyszerre, az ilyen ábrázolás például *Szeged* című versére is jellemző. A költészet, az irodalom tett és cselekvés, ezt is jelzi az igékkel történő ábrázolás. Publicisztikája ugyanakkor színesen és hosszan képes jellemezni írókat, más szereplőket, Tömörkényről egész tanulmányt írt. A versek egyszerűsége, szűkszavúsága, tömörsége esztétikai kategória, ez a visszafogottság éppen sokszínű stílusát mutatja, azt, hogy így is képes írni. Az álommotívum nem álmodozás, hanem a jövőbe vetett hit kifejezése.

Az ötödik versszakban az egyszerű nép a jövendő záloga. A „paraszt" szó előtt jelzőhalmozás mutatja be a nép tulajdonságait.

A hatodik versszak első két sora keretező ismétlés, Szeged a büszke királyi város. A Szegedi óda befejezése a Szigeti veszedelem szerzőjének, a költő Zrínyi Miklósnak szállóigévé lett mondatára utal: „Ne bántsd a magyart!"

Önarckép

Én botorkáltam s botlottam sokat,
De nem szűntem dúdolni dalomat.

Juhász Gyula verseinek, eszmeköreinek áttekintése után feltehetjük a kérdést: ki volt maga a költő? Több verset írt „önarckép" címmel, követve kedves festője, Rembrandt példáját. Írókról, festőkről, gondolkodókról szóló költeményeiben, prózai írásaiban is felismerhetjük saját vonásait. Több ez, mint stilisztikai eszköz, sajátos szemléletmód, tulajdonképpen filozófiai önreflexió, önmagára visszahajolva veszi szemügyre céljait, művészi módszereit, a művész helyét a világban, a művészet szerepét, jelentőségét. A szemlélődés tárgya az önarcképet megrajzoló versekben a költő egyénisége, aki a történelemben, művészetben saját sorsát is átéli. Nagyobb közösség részének érzi így magát, jogot kap a szólásra, szavait a történelem hitelesíti.

„Hat verseskönyvem ott forog százezer magyarok kezében és ott él százezer magyarok lelkében. A megszállott területek magyarsága éppen úgy merít belőlük vígasztalást és gyönyörűséget, mint a csonka országé. A jövendő elé pedig különösen nyugodt öntudattal és önérzettel állok. A szegénység kincsét adtam egész életemben és magam koldus maradtam. Isten és emberek előtt vallom, hogy nem hiába éltem és nem hiába énekeltem." *Perelj Uram, perlőimmel; Délmagyarország,* 1925. szeptember 1. (KK 7: 203 422)

Magyar elégia

Egy ezeréves dal sír lelkemben.
Elénekeljem?

Félek, hogy szívem szakad meg a dalban.
Örökségem e búbánatos dallam.

Ott búg benne az ezeréves átok,
Hiszen tudjátok:
A magyar, aki hívatott a nagyra
És büszke útját mindig félbehagyja.

Ott ég benne az ezeréves bánat,
Mely égre támad,
Miért kell nékünk, napimádó rajnak,
Elébe vágni örök zivatarnak?

Egy ezeréves dallam zsong szívemben,
S érezi lelkem,
Hogy e nótára megy az én életem,
Hogy ez az ének a végzetem nekem!

S ha pályám, bár szép, ó de töredék lesz,
Nékem elég ez.
Legalább népem nagy tragédiája
Az én sorsomban is magát példázza!

A vers először az *Új Idők* 1907. január 13-i számában jelent meg. A keletkezés dátuma a kritikai kiadás szerint valószínűleg 1906 ősze. Erről a versről írta Oláh Gábornak: „Nagy magányosságban élek, kedves Gáborom. Olyan magányos vagyok én itt, mint maga a magyarság. És olyan szomorú és olyan tragikus." (KK 1: 120 403)

A költő személyes gondjai, tragédiái mennyire része a nemzet sorsának, történelmének? Ez a vers erről szól: az egyéni gond, áldozat, nyomorúság nem hiábavaló, a nemzet sorsában kap nagyobb távlatokat. Érdekes, mennyire beigazolódott ez a vers a történelem sodrában, hiszen Juhász Gyula ifjúságának, tanári pályakezdésének valamennyi városát elcsatolták, a velük kapcsolatos élmények, magányosságérzés egyszerre a nemzet sorsává tágultak.

A vers tulajdonképpen drámai dikció, a tépelődés, az elgondolkodás ritmusát követi. A hangsúlyos verselésű strófák változatos szótagszámúak. Az első sor tízese versszakonként felvezeti a gondolatot, a második sor rövidebb, lezáró konklúzió. A következő két sor tizenegyes szótagszáma az első két sorból fakadó következtetés levonása. Ebben a versben is hármas tagolású logikai rend érvényesül, mely szabályozza a líra áradását.

Az elköltözött

Én monostorból léptem e világba
És lassan szoktam meg e fényeket,

Az üdvösség egy halavány sugára
Még mindig homlokom fölött dereng.

Úgy járok és kelek e tömkelegben,
Hol vesznek s árulnak az emberek,
Mint zarándok a vásáros seregben
S az ajkam régi zsolozsmát rebeg.

Még megvan a vén vadgesztenyefáknak
Árnyas sora, hol béke, csend lebeg
S a kispapok némán sétálva várnak
És nem ismernek meg már engemet.

A vers az *Új Idők* 1925. július 19-i számában jelent meg. (KK 2: 395 579)

„Itthon vagyok itt e világban / s már nem vagyok otthon az égben." — mondja Kosztolányi a Boldog, szomorú dalban. Juhász Gyula a világban is idegen marad, és a monostor kispapjai sem ismerik meg. A költő sorsa a fájó idegenség, azonban az üdvösség sugara, derengése megmaradt, ott van a vers alliterációiban, még az utolsó sor „m"-jeinek összecsengésében is, melyek szelíden cáfolják a költő kirekesztettségét. Az első versszak első-második sorának élén az „én — és" párhuzamban egyetlen mássalhangzó változásával jelenik meg a kedvelt kötőszó, mely a gondolat továbbfejlesztését jelzi. Az „én — és" hasonló váltakozását figyelhetjük meg *Nefelejcs. Kiss József sírjára* című versében is. Akár egy órásmester, hangolja össze a versek legkisebb egységeit is.

„A kegyes tanítórendhez engem hármas kötelék fűz: nyolc éven keresztül tanultam a szegedi öreg gimnáziumban, két helyen: Máramarossszigeten és Léván tanítottam náluk és — egy esztendeig viseltem Kalazanti Szent József rendjének egyszerű, fekete ruháját. E fiúból pap lesz, akárki meglássa! — mondogatták rólam is gyermekkoromban a rokonok, mert magányos és komoly fiúcska voltam, aki könyvei és írások közé temetkezett. A családban különben is tradíció volt a papság, édes apám is volt egy évig bencés Pannonhalmán és három közeli rokon is volt a kegyesrendiek öltönyében." *Mikor én piarista voltam; Magyar Helikon,* 1921. május 15. (KK 6: 394 671)

Önarckép

Művész, így fesd a képem: a homlok nagy, derűs.
Görög derű ez, melyben a tiszta gondolat
A boldog esti órán, magányos hegedűs,
Plátói vággyal játszik örök ábrándokat.

A szem sötét és fénylő. Keresztény dómokon
Az üvegablakoknak ilyen sötét a fénye,

Mikor künn a világ esős, ködös, komor
És benn az oltárképek mind talpig feketébe.

És a kezem szelíden, fáradtan, üresen
Csüggedjen le a földre, mint szomorúfűz ága,
Amelynek a tavasz fáj s a sírok barnasága.

S a háttérben a szürke uralkodó legyen
És ne feledd az arcról a vénítő redőket,
Ó mert kín, gond, gyász sem felejté vésni őket!

Az *Új Idők* 1914. június 28-i számában jelent meg először. (KK 2: 82 463)

A vers az alexandrin méltóságteljes, ugyanakkor változó szótagszámú, nyugtalan lüktetése. Ismét önreflexió, a költő a festő szemével nézi alakját, sorsát. A versben szerepet kap Juhász Gyula klasszikus műveltsége, Platón filozófiája. A szín szürke és fekete, a színes üvegablakok is elsötétülnek. Több helyen is megjelenik a felsorolás, a jelzők torlódásának stilisztikai eszköze. A befejezés megszemélyesítések sora, a modell arcát a „kín, gond, gyász" vési, szoborszerűvé lesz, így a festészet mellett a szobrászat is bekapcsolódik az alkotói folyamatba. A harmadik művészeti ág természetesen a költészet, így a vers a művészeti ágak egységét is kifejezi, mely a költő alakjában ölt testet. A vers színei visszafogottak, fekete, szürke, barna, az arcon a szobrászvéső nyomai. A portré ugyanakkor műveltségélményeit is tükrözi, a derűs görög kort, a ködbe borult keresztény dómokat, melyek a költő hangulatainak szimbólumai. Kiemelkedő a második versszak első sorában a szem ábrázolása, mely több versében is megjelenik, a szinekdochészerű alakzat a világlátást, világszemléletet szimbolizálja. A szókép a dómok ablakaiban folytatódik, azok is olyanok, mint a költő szeme, a rész az egész dómot jelenti, így az összetett szókép a költő hitét is kifejezi.

A második versszak képeivel kapcsolatban eszünkbe jut Dsida Jenő *Templomablak* című verse: „De ki belép/a tág, iromba, / boltozatos, / hűvös templomba / s belülről pillant/ablakára, / megdöbbenten áll, / megkövülten áll, / elbűvölten áll: / — Nézz a csodára!"

Önarckép, 1923

Tavaszon, nyáron, őszön és telen túl,
Már mosolyogva nézem az eget,
Melyen a régi vészek dühe nem dúl
És ezer fénye hívón integet.

Derűs, szelíd és örök magyar ég ez,
Nem ér idáig rom és hervadás,

Időtlen emlék és jövő remény ez,
Fordulj felé csak, csüggedt csillagász!

Lenn kavarog még a por és az átok,
Véres szüret volt és a vad vadászok
Még mindig egymást lesik, kergetik,

Én nézem, hogy az ősi, égi puszták
Pásztortüzeiket bíztatva gyujtják
És várom, amíg megvirrad megint.

A vers először *Az Est* 1923. május 23-i számában jelent meg. (KK 2: 301 547)

Mennyi minden történt az előbbi pár évben: háborúk, forradalmak, az ország feldarabolása, csalódások, megaláztatások. A költő az örök értékek felé fordul, az égi puszták pásztortüzeihez, melyek otthonosan üzennek a számára. Ismerős képek ezek, például a *Tiszai csönd* című verséből. A tüzet az égi puszták gyújtják: metafora, megszemélyesítés és metonímia egyszerre, az ég a lenti világot tükrözi. Az utolsó sorban a „v" és az „m" többszörös alliterációja hozza a virradatot. *A szeri pusztán* című versében is az égbolt őrzi a hajdani dicsőséget. A tanyák pásztortüzei az égre vándorolnak, a magyarság megmaradásának nagy szimbólumává lesznek.

A második versszak kulcsmondata: „időtlen emlék és jövő remény" az örök időben remél igazságot a háború végzete után. A „csak, csüggedt csillagász" hangulatfestő alliteráció.

A harmadik versszak második sora a „v" alliterációjával érzékelteti a háború, forradalmak eseményeit, a „véres szüret" metafora. A harmadik sor a történelmi eseményeket követő gyűlölködésre utal, melyet ő maga is megszenvedett. A „vad vadászok" költői szófejtés.

A negyedik versszak záró sorának kettős alliterációja erősíti a reménységet, a „megvirrad"-ban egyesül a „v" és az „m" alliterációja.

1914-es önarckép-verse a művészetekről szól, a fentebb idézett a háborús események, Trianon, a történelem iránti érdeklődését jelzi.

Az én magányom

A föld királyai előtt kevélyen
És magasan fönn hordom a fejem,
Egy istenem van: a lelkembe mélyen
És magamat csak hozzá emelem.
Szolgáljatok ti múlandó uraknak,
Az öröm asztalánál üljetek,
Nem e világból van az én hatalmam
És gyönyöröm, ha a szívem beteg.

Egy nagy, magányos élet tiszta gőgjét
Mint koronát, úgy hordja homlokom,
Tekintetem a végső ormokon.

De minden harcok minden elesőjét
Megbékülő szívemhez emelem,
A szenvedő mind egy testvér velem!

A vers először a *Délmagyarország* 1919. július 27-i számában jelent meg, *Új versek* főcímmel. (KK 2: 200 510)

Juhász Gyula verseinek ihlető ereje a részvét, a szociális érzékenység, ami magányát is feloldja. A „Nem e világból való az én hatalmam" Krisztus szavaira utal, a személyes sorsot az Újszövetség dimenziójába emeli.

„Az édesapám távirász volt. Én is az vagyok. Jeleket küldök a világba. Kár, hogy kevesen fogják föl őket." Juhász Illés (1853–1902) a szegedi távirda főtisztje volt. Szakállszárító. Aforizmák. (KK 4: 287 525)

Önarckép

Vincent van Gogh levele testvéréhez
Elveszett

Oly szépen indult minden, drága testvér,
Emlékszel a kis Vincentre, aki
Az Isten egész kertjét le akarta
Festeni. Olyan égő szineket
És fényeket látott, hogy Tizián
Elbújhatott volna mellette. Mint
Ádám, aki először látta meg
E csodás festményét az Ismeretlen
Nagy Alkotónak, úgy bámultam én
E szép világot. Egy kicsit bolondnak
Tartottak ezért ők, a többi ember,
Akik bizony a nekik célszerű
Dolgok után törtetnek és reám
Azt mondották: Jobb volna valami
Okos dologba fogni. No, de engem
Elhibázott az Ismeretlen Mester
És most egy kertben, amelyet talán
A paradicsom ellentéteként
Teremtett, bűnhödöm nagy vétkemért,
Mert egyszerűen gazdagítni vágytam

A világot és embert s úgy szerettem
Az életet, ahogy a gyermekek.
Mindig is nagy gyermek maradtam én,
Testvér, hiszen tudod, mert te szerettél
S értettél engemet, elnézted azt,
Hogy boldoggá akartam tenni itt
Mindenkit, aki él, mig tönkrementem.
A legcsodálatosabb fényeket
Akartam festeni és elborult
Egész világom. No de én hiszem,
Hogy valahol egyszer majd az leszek,
Aki akartam lenni. Egyelőre
Elszenvedem az életet. Csak azt mind
Sajnálom, amit megfesthettem volna:
A képeket. Egy egész végtelent!

A verset a *Délmagyarország* 1933. április 16-án közölte. Kórtörténeti dátuma is van, ezek szerint a verset 1933. április 8-án írta. (KK 3: 100 321)

A vers saját sorsának megjelenítése, a művész részesül a „Ismeretlen Nagy Alkotó" teremtő erejéből, életművét a tökéletesség utáni vágyakozás hozza létre. Az *Ismeretlen Isten Deo Ignoto* című versében is megjelenik. A vers punktuációja emlékeztet *Szavak* című költeményére: ott a kétsoros strófák mindegyik sorát pont zárja le. A mondatzáró pontok ebben a versben egy kivétellel a sorok belsejébe kerülnek. A mondat befejezése és indítása a sorokon belül különös ritmust, feszültséget teremt. A sorok tízes-tizenegyes jambikus üteműek, sokszor az élőbeszéd ritmusa érvényesül, a disszonancia ritmikai alakzatát valósítva meg. Az utolsó sorokban az írásjelek sűrűsödnek, ez a hangvétel rejtett szenvedélyességét jelzi: a mondatok rövidülnek, pont, vessző, kettőspont, az utolsó sorban két írásjel is, pont és a versbeli egyetlen felkiáltójel. Az utolsó mondat felkiáltása a költeményt a végtelenbe kapcsolja, a veszteség csak látszólagos, a mű, az alkotás megvalósul. A költői eszközöknek ez a rejtett gazdagsága arra utal, hogy Juhász Gyula szeretettel, élvezettel írta ezt a versét, betegségében is keresve a kifejezés új lehetőségeit. Ez a vers az írásjelek használatának, így a logikai tagolásnak a költészete.

A költemény tulajdonképpen paradoxon. Arról beszél, hogy nem tudta megfesteni képeit, létrehozni az alkotást, miközben éppen a művész sorsát ábrázolja, drámai monológot alkot. Éppen megvalósítja azt, aminek a beteljesületlenségét panaszolja. Tipikus művészi nyugtalanság, a sok példa közül Babits Mihály *In Horatium* című versére utalunk: „S ha Tibur gazdadalnoka egykor ily / mértéken zengte a megelégedést, / hadd dalljam rajt ma himnuszát én / a soha-meg-nemelégedésnek!" Az elégedetlenség a saját teljesítménnyel, a szüntelen mérlegre tevés valamennyi igazi művész közös érzése.

A költemény többszörös átképzelést valósít meg. Az első sík Van Gogh élete, alkotói céljai, betegsége. A második sík Juhász Gyula személyes vallomása, tulajdonképpen az ő sorsáról van szó. De akkor miért nem egy költőt választ? A művészi alkotás a ritmusból, a világ elrendezéséből indul ki, akár versről, akár festményről, akár zeneműről van szó. Ezért a vers művészetesztétika is.

A vers látszólag lemond a költői eszközökről, ezt azonban csak úgy teheti meg, hogy fölényesen birtokolja azokat. Az áthajlásokban a gondolati tartalmak hangsúlyait emeli ki, a korábbi verseket is jellemző egyszerű stílus az élőbeszédet idézi. Persze, ez stilizált nyelv, az áthajlás módot nyújt egyes szavak, szókapcsolatok hangsúlyossá tételére. Az utolsó sorokban az „Elszenvedem, Sajnálom, A képeket" a hangsúlyozott szavak.

Michelangelo

Töprengett, ősz szakállát tépte, várta
Az órát, melyben majd életre kel
A gondolat, mit hordozott magában,
Ez a nehéz és görnyesztő teher.

Mindig elégedetlen volt a művel,
Mely elmaradt nagy álmai mögött,
A szépség sokszor zordon ködbe tűnt el,
Az álom, amit ébren üldözött.

A kétségben, vénségben, bús dühében
Az urbinói ifjú járt eszében,
Ki játszva és dúdolva alkotott.

Ő látta Rafaelt, a boldogot,
Ki régen elment és mégis nyomában
Ma is derűs és békés ragyogás van.

A vers először a *Reggel* 1934. október 15-i számában jelent meg. Keltezése: Szeged, 1934. október 12. Rafael Urbinóban született. (KK 3: 115 327)

Úgy tűnik, a Michelangelo — Raffaelo ellentétben Juhász Gyula a saját és a könnyedebb alkotói módszert állítja szembe. Azonban tudjuk, hogy ő is könnyen alkotott, ez árnyalja a képet, a művészi alkotás két típusát ábrázolja, Raffaello alakjában saját ifjúságát, alkotói módszerét is felidézve. A második versszak záró sorában kifejezésre jut, hogy a költő ébren igyekszik álmait megvalósítani — az ellentét szóképében jelenik meg, hogy a művészet nem elfordulás a világtól, hanem a harmonikusabb valóság megteremtése. Az első versszak harmadik sorának áthajlása a gondolatot emeli hangsúlyos helyre, a filozófiai gondolkodást, a világ

értelmezését, mely a művészet alapja. Csak a legnagyobb alkotók elégedetlenek önmagukkal, mert csak ők tudják, milyen az igazi tökéletesség.

Fejfámra…

Szegény magyar volt,
Költő volt, senki,
Nem tudott élni,
Csak énekelni.
Nem volt rossz, sem jó,
Csak ember, fáradt,
Várt, várt és nem lelt
Soha csodákat.
Mély szürkeségben
Színeket látott,
Magyar volt, költő:
Átkozott, áldott!

A verset a kritikai kiadás a *Nefelejts* című kötetből közölte, legkésőbb 1920. december elejére meg kellett születnie. (KK 2: 246 527)

A vers ötös jambusi sorokból áll. A verset *A Hét* is közölte, négysoros szakaszokra tagolva, ekkor félrím adódik, de egyéb összecsengések is felhangzanak. A harmadik-negyedik sorban a az „énekelni" magában foglalja az előző sor „élni" igéjét. A második négy sor második sora ismétli az előző strófa negyedik sorának élén álló „csak" kötőszót, így erősítve a „csodákat" keretes alliterációját. Az utolsó négy sor az ellentétek játéka. A szürkeség — szín két sor közötti ellentét, az utolsó két sorban az alaptag „költő" főnévhez két egymással ellentétes értelmű befejezett melléknévi igenév csatlakozik. A hiányos mondat ezen kívül összetett értelmezős szerkezet. Az utolsó két sor az első kettő variációs, keretes ismétlése. A mély szürkeség jelzője telítettségre utal, ez az a szürke, melyből kibomlanak a színek.

Az alábbi vers először a *Délmagyarország* 1919. április 16-i számában jelent meg. (KK 2: 181 502). Vers vagy te is, mondja Áprily Lajos.

Az első versszak második sorában két folyamatos melléknévi igenevet találunk, az első főnévi, a második melléknévi értelemben áll. A sor két fele a jelent és a jövőt állítja párhuzamba, így az igenév kétféle használata a gondolati tartalmat is kifejezi.

A második versszak hívója és felelője párhuzamos szerkezet, tiszta rím és ismétlés. A dal a költő létezését jelenti — a rímben ez is kifejeződik. A harmadik versszak mozaikrímének három „a" hangzója a nem múló összhangot is kifejezi. A második sor végén a „h" szó belsejében és élén megjelenő alliterációja cáfolja azt, hogy a dal belehalna az összhangba, éppen hogy felcsendül benne. A negyedik versszakban a „b és a „d" kettős alliterációja tükörképszerűen felel egymásnak, a dúdolás így felerősödik, a másfajta mássalhangzók ritmusa is összecseng. Az első sorban a „botorkáltam-botlottam" költői szófejtés. Érdekes az „ol — lo" kapcsolat hangátvetéses váltakozása a második és negyedik versszakban: „daloltam — voltam — botlottam — dúdolni dalomat", sőt a befejező sor „boldogok" szavában is. Az ötödik versszak „tudom — féluton" és az utolsó előtti versszakban az „asztal — lakomán" befejező-kezdő „al — la" kapcsolat hangátvetés.

A hatodik versszak a katolikus liturgia bűnbánatára utal. Az utolsó négy versszakban a „miért — mért" négyszer ismétlődik, a tizedik versszak utolsó sorának éléről a következő három versszak élére kerül. Ezek a kérdések a költő életét írják le, a vers befejező sora felkiáltójellel zárul, nyomatékosítva a költő kérését. Ez a sor voltaképpen válasz, kifejezi, hogy a költő mindig ismeretlen marad.

Testamentum

Nektek hagyom, ha innen elmegyek
E búcsúzót, jövendő emberek!

Ha emlékeztek, mit daloltam én,
Ne kérdezzétek majd, ki voltam én.

Nem a pacsirta fontos, csak a dal,
Mely a nem múló, szent összhangba hal.

Én botorkáltam s botlottam sokat,
De nem szűntem dúdolni dalomat.

Szomorú volt a versem, jól tudom,
Csüggedten álltam sokszor féluton.

Én vétkem, én nagy vétkem, érezem,
Hogy nem láthatta könnyemtől szemem

Sokáig a fölpirkadó napot:
De ti ezen ne csodálkozzatok!

Ha én a gyöngyvirágos hant alatt
Nem álmodom, csak fekszem majd hanyatt,

Kívánom én és ez testamentumom
Akarom én, és így is lesz, tudom:

Hogy meg ne értse többé senkisem,
Miért vérzett el lassan a szivem,

Miért volt nékem fájó, ami szép,
S a fiatalság tavaszi izét

Miért érezte fanyarnak a szám
S az asztal végén, vidám lakomán

Miért sirtam én, mint az elátkozott:
Ne értsétek meg azt, ti boldogok!

Irodalom

A magyar nyelv értelmező szótára. Akadémiai Kiadó Budapest, 1978–1980.

A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1967–1984.

Új magyar tájszótár. Akadémiai Kiadó Budapest, 1979.

Alakzatlexikon. Főszerkesztő: Szathmári István. Tinta Kiadó, Budapest, 2008.

Juhász Gyula költői nyelvének szótára. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1972.

Juhász Gyula összes művei. 1-9. Kritikai kiadás, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1963–1981. Szerk. Péter László. — A verseket és adataikat ennek a kiadásnak az alapján közöltük. A jelzet: KK, utána az első szám a kötetre, a második a versre, a harmadik a jegyzetre utal.

Juhász Gyula összes versei. Előszó: Sík Sándor. Sajtó alá rendezte: Paku Imre Szeged Szukits, 1940-41.

Juhász Gyula: *Milyen volt.* In memoriam Juhász Gyula. Szerk. Lengyel András. Nap Kiadó, 2009.

Péter László: *Juhász Gyula a forradalmakban.* Akadémiai Kiadó, Budapest, 1965.

Péter László: *Így élt Juhász Gyula.* Móra Könyvkiadó, 1980.

Péter László: *Annák, szerelmek.* A Somogyi-könyvtár kiadványai, Szeged, 1983.

Borbély Sándor: *Tükörkép Juhász Gyuláról.* Gladiátor Kiadó, Budapest, 1999.

Grezsa Ferenc: *Juhász Gyula egyetemi évei. 1902–1906.* Irodalomtörténeti füzetek, 44. szám. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1964.

Vargha Kálmán: *Juhász Gyula.* Gondolat Kiadó, 1968.

Indig Ottó: *Juhász Gyula Nagyváradon.* Kriterion, 1978.

Magyar László: *Milyen volt szőkesége…* Juhász Gyula remeteévei. Erdélyi Egyetemes Könyvtár, Nagyvárad, 1942.

Czeizel Endre: *Juhász Gyula kórtörténete a családfaelemzés alapján.* 1983.

A szakolcai dombokon (Juhász Gyula). Válogatta Benkő Andrea. Felsőmagyarország Kiadó, Miskolc, 2004.

Benkő László: *Juhász Gyula „Milyen volt…" című versének stilisztikai elemzése.* Magyar Nyelv, 1960. 209-216.

Babits Mihály művei. Esszék, tanulmányok. Szépirodalmi Kiadó, Budapest, 1978.

Kosztolányi Dezső: *Egy ég alatt.* Szépirodalmi Kiadó, Budapest, 1977.

Babits—Juhász—Kosztolányi levelezése. Szerk.: Belia György. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1959.

Nemeskürty István: *Magyarnak számkivetve.* Szabad tér Kft, 2003.

Nagyváradi harangszó. Tempfli Józseffel beszélget Kozma László. Kairosz Kiadó, Budapest, 2008.

Vidéki Pegazus

Albert-Lőrincz Márton rendhagyó beszélgetése Bölöni Domokos íróval, a 70. előestéjén

Kapóra jött a közelgő évfordulós esemény, hogy kicsit közelebb hozzuk Bölöni Domokos emberi arcát, megrajzolván az alkotó ember portréját. Bevallom, nem szabályos interjúra készültem, ebben a műfajban ezideig már többen megszólaltatták. Valami olyasmit eszeltem ki, amely kellően játékos, de piszkálódó legyen, és ne zúdítsak rá elcsépelt kérdéseket, amelyekre rutinválaszokat lehet adni, de azért perzselje meg öntudatát, ne intsen le, valahogy fontosnak tartsa „komoly" kérdéseimet, amelyekre nem lehet nem válaszolni. És elkezdtünk egy e-beszélgetést, nem felfedve szándékomat, amely eredetileg inkább csak egy ötlet volt, aztán, ahogy ez a kéthetes (intermezzós) levelezgetés egyre előrébb tartott, egyik mail-ben megfeddjen: csapdába csaltál. Igen is, meg nem is. Bölönit mindig szívesen hallgatom. És hogy ebből a levelezésből kikerekedik-e az író alkotói portréja, megszületik-e egy rendhagyó beszélgetés sajtóba tétele, az nyilván Bölöni Domokos hozzájárulásán múlik. Én, a magam részéről, egy baráti ISTEN ÉLTESSEN, DOMI!-val köszöntöm, és az alábbi beszélgetéssel tisztelgek előtte.

ALM: *Nekem a decembert, neked az augusztust jelölte ki a szülői akarat (vagy véletlen) azonosító kódnak, és évről évre ekkor lendül (vagy döccen) előrébb életünk. Hát belecseppentünk ebbe a kicsinyes nagyvilágba. Milyen viszonyban vagy ezzel az érzéssel?*

BD: Igen, a tied: 10. 12. 1951, az enyém: 11. 08. 1946. Nem is tudom, mit s mihez kezdjek a kódommal. Módfelett zavar a szülinapozásban, hogy minden elevenszülött többnyire az anyja kínja árán jön a világra. Mit is ünneplünk tehát?!

ALM: *Szóval nem a születés, inkább a születésnapra való emlékezés zavar. De születés nélkül nincs kezdet, jövő, és uram bocsá', jövőtlenség (K.I.). Nincs mód kipróbálni saját születéseidet. Mert ugye, ahány jelentősebb életstációnk van, ugyanannyi születésünk is. Nemdebár?*

BD: Debár, debár. Ettől sem lettem vidorabb. Szabó Lőrinctől is tudjuk, hogy a világegyetemben minden olyan tökéletesen jelentéktelen.

ALM: *Attól sem, hogy csak úgy kézháttal elintézed a fura élethelyzeteket, hiszen amikor írod történeteidet, megmosolygod, kiröhögöd, olykor szájba vered ferde jellemű hőseidet? Szóval a vidorság nem kenyered?*

Bölöni Domokos jegyesként feleségével 1969-ben

BD: Ó, nem. Minden csak szerepjátszás. Nem kell komolyan venni. A valóság mindig más. Társaságban és odahaza is mindig a humorosabbik arcomat mutatom, de alapjában véve érzelmes alkat vagyok, például ha olyankor szólal meg a himnusz, könnyeim között tudom énekelni.

ALM: *Na de a szerepeinkben is mi magunk vagyunk, csak kihegyezünk a bennünk meglévőből valamit, azt a részünket, amelyet meg akarunk mutatni, amelyet épp felszínre hoz egy helyzet, egy kép, egy gesztus, másokat elnyomunk, szublimálunk. Érzésem szerint ez áll a lírára. A prózában mi a helyzet? Az íróember a hozott anyaghoz csak hozzáteszi a maga kiegészítőit. Ezek a kiegészítők teszik, gondolom, sajátossá, egyedivé, amit papírra vetünk és megment az epigonságtól. Megteremtődik a stílus. Rosszul gondolom?*

BD: Biztosan így van, nem tudom. Engem gyermekkori becsvágy hajtott, amit aztán félreértelmeztem. Mint minden dilettáns, azt hittem, hivatástudat. Sosem elemeztem az alkotás mechanizmusát. (De igen; csak idejében abbahagytam,

mert élénken él az emlékezetemben Mikszáth Kálmán egyik írása, arról: miért nem olvassa el egyik fiatal híve tudós elemzését az ő írásművészetéről. Valami olyasfélét hoz ki, hogy úgy járna, mint Strázsa János, ama hályogkovács, aki egyetlen mozdulattal kanyarította ki a zöldhályogot a szemből, de amikor a pesti professzoroktól „megtudta, milyen komplikált külön világ a szem, s mennyi veszély származhatik kezének parányi rezzenésétől, vérének sebesebb lüktetésétől, késének egy gondolatnyi elsiklásától, soha többé nem mert hályogot operálni, sőt még egy árpa kigyógyulásába sem bocsátkozott.") A prózában vannak a tehetségüket mérnöki munkával kiaknázó, penzumosan dolgozó írók, és vannak az ösztöneikre hallgató, kevésbé „kiszámítható" alkotók. Üdvös, ha mindkét típus egyesül a szerzőben, dehát ha ezt boncolgatnám, akkor abbahagyhatnám a fikciós irodalmat, dobbanthatnék valamelyik tudományos fórumon. Enyhén szólva így sem mozgalmas az életem, akkor pedig halálra unnám magam. Visszatérve: írni feltétlenül és nagylelkűen kell, ahogy Márainál olvastam. Komponálni pedig ésszel, persze. De ihlet, ösztön nélkül csak fércelni lehet.

Wass Albertnél Marosvécsen

ALM: *Ész és ösztön, ez lenne az irodalmi kánon (mámor) logikája? Nyilván a logika és az affekció spontán mértékletességével. Másképpen: ami az íróember szívén, az a tollán. Ezzel Alexa Károly munkásságát aposztrofálták. Rád is érvényes lenne? Kényelmes vagy kényelmetlen az ilyen irodalomcsinálás?*

BD: Ész és bűbáj, olvassuk Szabédi Lászlónál. Nem tudom, milyen az „irodalomcsinálás", én ugyanis nem űzöm. Alexa Károly munkásságát érdemben nem értékelhetem. Akkor sem lehetnék „szívem-szám" író, ha szeretném, ugyanis olyan szűk a közlési terünk, hogy csak a legtehetségesebbek engedhetik meg ezt a fényűzést. És persze néhány mellveregető, szájaskodó vagy a zseni szerepében tetszelgő kóros magamutogató. Egyébképpen pedig annyi a költő és író a világban, spéci itt, a Kárpát-medencében, hogy amennyiben valaki még idejében abbahagyná, mint Kemény János a báróságot, hát senki észre nem venné, „hogy egy baka hiányzik a csatából."

ALM: *Tulajdonképpen az alkotói tudatosság felé szeretném terelni a beszélgetést. Kérdezem is: mit értesz ezen?*

BD: Az alkotói tudatosság csodálatos. Mindenki szeretne valami nagyot, pompásat, szépet alkotni. Kedvvel olvasgatom a nagy és jelentős írók ilyen irányú megnyilatkozásait. Azért is, mert magam nem vagyok távlatosan tervező típus, kimondhatatlanul lusta is volnék, de még nem eléggé bölcs ahhoz, hogy magamra nézve is átlássam a porszem-lét hiábavalóságát, ezért aztán csöndes beletörődéssel próbálok minél gyakrabban „hódolni" a mániámnak: ne teljen el nap írás nélkül. (De persze telik.)

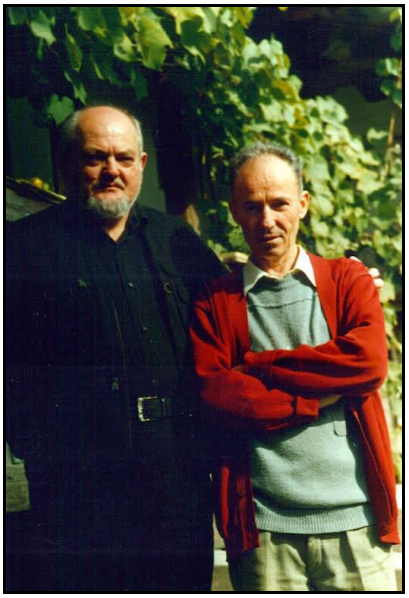

Ráduly Jánossal

ALM: *Az jut eszembe, vajon miért fontos a rangsorolás az irodalomban? Mióta világ a világ, mindig rangsoroltak. Hiszel-e benne, van-e köze az olvasókhoz, az irodalomban elfoglalt helyhez? S ha van rangsorolás, milyen annak érdemlegessége?*

BD: Hűha, tanár úr, maga folyton szeminarizál. Rangok és címek mindig is voltak, lám, Énekes Ferenc és fia, a két föl sem támadt, tehát máig élő csontváztanú a bizonyság, hogy olykor magát az Úristent is meg-megkísérti az elrugaszkodott mennyei adminisztráció. (Rendes feltámadás, „rang és cím szerint!"). Rangsorolás mindenben volt, van és lesz. Mihelyt észrevesszük, hogy nincs két egyforma dolog a világon, máris rangsorolunk. Fontos tudni, kik a legjobbak, kik a kevésbé jók, és kik azok, akik a „futottak még" kategóriába, vagy oda sem tartoznak. Ez az irodalomtudomány játszótere. Amúgy pedig kinek-kinek megvan a maga különbejáratú „rangsora". Engem persze érdekel a kánon, de nem zavar a szemlélődésben. Nem vagyok egyedül abban a hitemben, hogy főként azok ér-

demlik a legrangosabbnak kijáró címet, akik elutasítván a hivatali trombitálást: a legszebben muzsikálnak. Ha pedig a gerinc is esztétikai kategória volna, no, akkor lenne csak haddelhadd a berkekben.

ALM: *Akkor ugye adódik a dilemma: van rangsorolás (emberi ítélkezéssel mért rang és cím), bizonnyal az irodalmi színen is, és van az érdem, aminek feltehető kritériuma az esztétikai teljesítmény, alkotói tudatossággal jól összekeverve, mint az ízek a jól mixelt italban. Esztétikai teljesítmény, irodalmi ízlés, divathóbort, kapcsolati tőke és küldetés — nagy szavak lennének ebben a sarkunkra lépő, rohanó posztmodernben? Csak kérdezem, igaz, valóban kíváncsi vagyok, és tudom azt is, hogy amögött a teljesítmény mögött, amit eddig letettél az olvasó (olvasóid) asztalára, elégséges ahhoz, hogy megelőlegezze a kérdezősködőben a hitet, hogy nincs rossz vagy jó válasz, csak olyan, ami téged disztingvál. Ily módon, az effajta szőrszálhasogató „szeminarizálás" akár egy rendhagyó interjú is lehetne. Jól is jönne közelgő szülinapod apropóján. (No, csak vissza ne utasíts(d)!) Mindannyian tesszük a dolgunkat, egyesek dobpergésben, mások hétköznapiasan.*

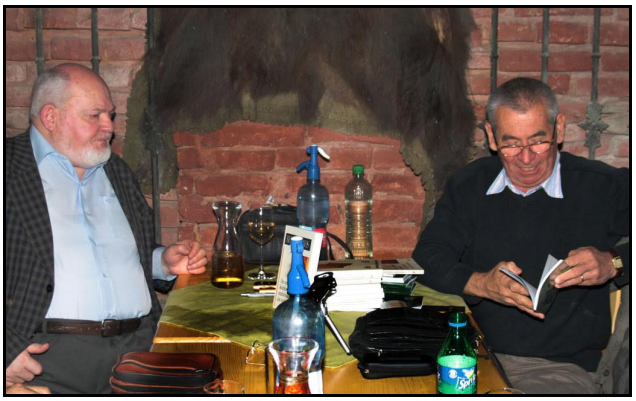

Komán Jánossal a marosvásárhelyi Bach-pincében

BD: Jaj (hogy pompásan szerénykedjem), én már annyi interjút adtam ide meg oda, hogy ha annyi jó könyvem volna (ojjé, ha csak feleannyi!), már akkor is csúcsboldog lehetnék. De én csak afféle pályaszéli ingyen-napszámos vagyok, nincs irodalmi célom, babérra csak a konyhában vágyom. De ha sokat piszkálsz (mert rájöttem ám, hogy miben sántikálsz), ezekből a rojtozott szélű mondatokból még akár olyasféle is összeállhat. „Az olvasó asztalára" nem nagyon tettem le jelentőset. Egyáltalán, szinte semmit sem tettem oda, ugyanis az a pár kötetem, amely állami vagy alapítványi támogatással jelent meg, nem nagyon juthatott el a magyar könyvpiacra, legfeljebb könyvnapi felmutatásra a kiadók standján vagy az Országos Széchényi Könyvtárba kötelespéldányként. A többi könyvem saját költségen, némi baráti segítséggel, magánkiadásban jelent meg, két-háromszázas példányszámmal, nem kerültek kereskedelmi forgalomba, inkább a rokonok, barátok, ismerősök, érdeklődők jutottak hozzájuk egy-egy olvasótalálkozó alkalmával. (Két könyvem olvasható, letölthető a Magyar Elektronikus Könyvtár honlapjáról.)

Ezért hát szerényen jegyzem meg: én a kortárs magyar irodalom számára tulajdonképpen nem is létezem. Mégis volt némi hasznom az íróságból, és persze az újságszerkesztésből: egy-két megbízható ember megismerése, aki ráadásul barát is. Nem sok, mert folyamatosan távoznak, egyikük-másikuk idejekorán. Hálás vagyok a sorsnak, hogy ismerhettem Tóth Istvánt, Fodor Sándort, az irodalmár Nagy Pált, Sütő Andrást, Létay Lajost, Lászlóffy Csabát, Csiki Lászlót, Nemess Lászlót, Sigmond Istvánt és már 1973 óta Páll Lajost. Egyik kötetének dedikációjában Bajor Andor kedves kollegájának nevez. Ez az én igazi díjam.

ALM: *A jó bort zamatáért fogyasztják (legalábbis a civilizált fogyasztók), a bölönis rövidprózát játékos őszinteségéért. Nálad ugye, első helyen a „huncut" novella áll, ez adja irodalmi védjegyedet. Borúdat derűbe helyezed, az olvasót megnevetteted, de a nevetés csak olyan, amilyet a karikatúrák csalnak elő. A bölönis novellisztika mély hely- és emberismeretről árulkodik. Szellemi világodat ebben a kitárulkozásban szórod szét, és ez a kitárulkozás egyúttal értékteremtés is. Csakhogy az igazgyöngyöt sokan nem ismerik fel. Nem lehet, hogy ne bántana! Hiszen, ha jól érzékelem, hiánypályán mozogsz a novellairodalomban, senkinek sem zavarod helyét a pályán. S ráadásul „ingyen-napszámosként".*

BD: (Lassan besétálok a csapdádba.) Az íróság maszekfoglalkozás (Kányádi), csak igen keveseknek szinekúra, senki sem kötelez a prófétaságra. Aki rühelli, ma már nemigen jut a Jónás sorsára. Ingyen-napszámosként azt írhattam, amihez kedvem és módom volt, az pedig, hogy az én „hiánypályám" nem veszélyeztet másokat, akár jó is lehet, mert senki sem irigyli tőlem a kapát, nem orozza el a nadrágszíj-parcellámon termesztett kenderemet (bocsánat: kukoricámat). Magam vétek olykor a gazdálkodás szabályai ellen, amikor azt képzelem, hogy a sorok közé, a tarkapaszuly és a tök mellé elférne a paprika és a paradicsom, uram bocsá': az avokádó vagy a mexikói egérdinnye is. Rá kell pedig jönnöm, hogy a legbiztosabb befektetés a torma, mert azt egyszeri telepítéssel a kertem sarkába honosítom, és hálából hosszú éveken át gyökerezik. Valahogy kedvesebb a csípése is, mint a csilipaprikának.

Jánosházy Györggyel, Nagy Pállal a Bernády-házban

ALM: *Vagyis a versnek (?!) Ott is kemény a logika, mint a „nadrágszíj-parcella" megműveléséé, mi több, az évelő „növények" honosítása. Mondhatjuk-e: játék a logikával?*

BD: A vers a kertek gyöngyvirága és kerítéstövi csalán is, egyszerre gyümölcs és méreg, kábteák anyaga és gyógyteák levele-virága, életízesítő és kárhozatvetemény. A „mindenmingedelem" varázsanyaga, amelytől mégsem annyira hiábavaló a lét, sőt a nemlét is szivárványos értelmet nyer. A legnagyobb költő az az illető volt, aki a végtelen világokat megteremtette. A kozmosz: kimeríthetetlen líra. És persze logika is. Aki szereti a verset, az már megért valamit a Nirvánából. (Eléggé dagályos voltam?)

ALM: *Ha áttennők az allegorikus beszédet az irodalmiba, megkérdezném: miképpen lettél te író? (A kérdést a Kaféból csentem, tőled, jópofának találtam. Igaz, abban a történetben K. D. újságíró így kérdezi Jékey Aladár költőt: Miképpen lettél te poéta?)*

Dányáni utcarészlet

BD: Miért kezd el az ember írni? Valamiféle hiányérzetből. Vágyik arra, hogy ne csak elvegyüljön, hanem ki is váljon (utalás J. A-ra). Hatodikos vagy hetedikes tanuló koromban kaptam keresztapámtól ajándékba egy pár közönséges gatyás házi galambot. Nem tetszettek, felülfizetéssel pávafarkúra cseréltem őket. Azok nyomban visszarepültek szülőfészkükre, de szerencsémre visszajött a régebbi pár, a gatyás házi. Azon a nyáron házat, csűrt, istállót, mindent benépesítettem kalitkákkal vagy fészekrakásra alkalmas tákolmányokkal. Két év múlva már félszáz galambom volt. De sem pávafarkú, sem posta nem volt közöttük. És nem értettem, miért nem szállnak hozzám. Miért mindig csak az enyéim pártolnak a többihez... Sok évvel később ez a tapasztalás eredményezte egyik novellámat, amelyben elpusztult galambok szálldosnak haldokló gazdájuk ágya körül. Honnan tudtam volna, mi mire lesz jó, hiszen csakhamar kiábrándultam a galambokból, és mint minden rendes falusi gyerek, aki csak vásáros napokon lát vonatot, mozdonyvezető akartam lenni?!... De persze, mindenek előtt, költő. Petőfi és Arany János távoli példák voltak, viszont negyedikes korunkban Porkoláb János valós történetet öntött versezetbe, mégpedig eképpen: „A mi macskánk, a szürke, / Tegnap este besurrant a csűrbe. / Reggel lássatok csodát: / Hat kiscicát!"

Ezt mindenki elfogadta, mert igaz volt: a csűrben ott miákoltak a poézis eleven bizonyítékai, és a tanítónéni is adott egy almát Jánosnak. Az alma azért volt jelentős, mint ajándék, mert jóllehet rengeteg termett a kertekben, soha senki sem ajándékozott belőle egyet is, sőt, ha lopni mertünk, hasábfákat hajítottak utánunk a gazdák, az udvari csősz pedig ránk csimette a kutyáit is. A Toldi olvastán derült ki aztán, hogy nem kell mindig cicákat vagy almát keresgélni, a vers akkor is való, ha mese, de elképzelhető, mi több: józan ésszel felfogható, hihető. (Mekkora döbbenet: 1991-ben vagy később, amikor először léphettem át a határt, egy Told nevű települést láttam Borson túl. Később már sosem kételkedtem például abban, hogy Tóth István felmenői között ott vannak az Aranyok, amint azt Tenkegörbed szülötte[1] mesélte, holott a bennünk ácsingozó furfangos diák bizony „nagyot tüsszente rá".)

Marosvásárhelyen a Vár-lakban.
Albert-Lőrincz Márton verseit Kilyén Ilka színművész olvassa.

ALM: *Tehát egyszer csak elkezdődött. Akkor még nem volt kérdés az irodalmi kánon, apropó rangsor.*

BD: A valódi irodalmi kánont az irodalmon kívüliek (az olvasóid) nem ismerhetik, mert számukra hozzáférhetetlen, de még ha ingyen kínálnák, akkor is: unalmas. Azt ismerik, amit a média (néha a kritika is) elébük tálal. A gondolkodás (főleg a lírai) letisztulása a végső cél. Hiszen a legnagyobb bölcsek egyszersmind költők is, végül eljutnak az aforizmáig, a maximáig (mint a váradi poéta: Horváth Imre). Vagy megőrzik a nyelv gazdagságát a maga egyszerűségében, a népnyelv filozofikus bűvöletében akár, mint Kányádi Sándor. A kacskaringós gondolat fárasztó, unalmas is egyben.

[1] Tóth István https://hu.wikipedia.org

ALM: *Nyelvi spontaneitás, asszociációk, tudatos építkezés, néhány szokatlan csavarintás, s talán az üzenet, a leírt szöveg célja — ezek nélkül nincs bölönis stílus, nincs „küküllőmadár", nincs „szélrózsakankalin", nincs Bölöni Domokos.*

B.D: A jó történet egyszersmind dráma és líra is. A törekvés tehát kézenfekvő: okosodván az embernek fia olyan beszédmódot igyekszik kialakítani, amely egyszerre láttatja a metrót és annak kanyarjában (olvastam valahol) a metró tehenét is.

ALM: *Azt megszoktuk, hogy minden történetednek valóságalapja van. Hogyan történik nálad a reálhelyzet áttevése irodalmiba, másképp fogalmazva: hogyan haladsz az érzéki tapasztalattól a képzeletig, a képzelettől az elgondolásig, az elgondolástól az esztétikai formáig, a konkréttól az abszurdig, az abszurdtól vissza a reálisig, vagy el a szürreálisig? Zsigeri nálad az elhibázottság kikacagása?*

Bölöni Domokos családjával Marosvásárhelyen

BD: Védekezés is talán. Reális és szürreális viszonyát tekintve: az a normális, hogy egyikben ott lappang a másik, és fordítva. Nagyapámnak volt egy története: tehénszekerén vitte haza a malomban őrölt lisztet, valami négy vagy hat zsáknyit, nehezen húzták a szegény állatok, lement a nap, elsötétedtek, és a Veres fogadónál megálltak pihenni. Ekkor a magasból valami muzsikát hallott, és felsóhajtott: „Be jó dolgotok van... Szaporodjék a kedvetek!" A magasból ekkor visszaszóltak: „Szaporodjék a lisztetek!" Nem merte elmondani a feleségének, csak amikor az immár többször is szóvá tette, hogy né, már két hónapja sütöget, mégsem fogy a liszt. Addig rágta a fülét nagyanyám, hogy végül elmesélte a szaporodásos dolgot. Asszonya kikacagta. Másnap reggel üresen tátongott a lisztes láda. Később Arany János egyik balladáját olvasva találkoztam a történettel.

ALM: *Egy generáció élő elemei vagy benne vannak az irodalmi kánon fősodorában, vagy nincsenek benne. Az irodalmi kánon, Isten tudja, hogyan szerveződik, de az biztos, hogy az élő generáció kiválasztódott tagjai fújják meg a sípszót a startban állóknak, és ugyanők zsűriznek. Te mit gondolsz a generációról, meg a kortárs irodalmi kánonalkotásról, arról a nyelvi divatról, amely eluralja az irodalmat?*

BD: Kánonalkotás mindig is volt, az irodalomban is úgy változik a divat, mint az öltözködésben, lámcsak, visszajött a minden sort nagybetűvel kezdő versírási mód. Jobb lesz tőle a líra? Francot, kétféle vers van: jó és rossz. Ami a nyelvi divatot illeti: lám, te is generációt írsz és mondasz, pedig van rá szép és beszédes magyar kifejezés is: nemzedék. De most ez a „trendi". A beszédmód, a narráció változik, mégis az a legsikeresebb mű, amelyet nem kell folyton „igazítani", „korszerűsíteni". A divatmajmolás pedig számomra (is) pompás tematikai bánya.

Az író feleségével

ALM*: Kritikai visszhang — vagy van, vagy nincs. Irodalmi kitüntetések — vagy vannak, vagy nincsenek. Divatos szerzők — mindig vannak, maradnak, vagy a süllyesztőbe kerülnek. Hogyan áll benned össze ez a kép? Érdemesebb benne lenni a fősodorban, vagy Sziszüphoszként görgetni magunk előtt a sziklát?*

BD: Nem vagyok álszent, csak egy kicsit. Mindenki arra vágyik, hogy ismerjék és elismerjék, méltányolják és kedveljék, netán szeressék. Azt sem kiabálom el, hogy az ezüstszikla, melyet görgetek, voltaképpen bronzollal bekent echte papundékli (Fülöp Miklós humoreszkje): a színház díszleteskocsijáról esett az országútra, elzárván a közlekedést. A kétfelől is feltorlódó gépkocsik sofőrjei (virtuál kritikusaim) az elhárításra várva uzsonnáznak, kávéznak, kártyáznak, pletyóznak, szidják a szidnivalót —, mígnem megjelenik két szaki kezeslábasban, és játszi könnyedséggel visszapakolja a sziklát a teherautóra. Addigra én már hetedhét országon is túl leszek.

ALM: *Nos, hogyan tovább? A kortárs írói társadalomnak (Írószövetség) tagja vagy. Az olvasók számon tartanak, várakoznak.*

BD: Írószövetségi tag vagyok ugyan (a románnak 1990-től, a magyarnak 1999-től), de egyik székházban sem jártam, és már nem is kívánkozom. (A tagsági díjjal sosem voltam adós.) Nem vagyok biztos benne, hogy a szűkebb ismeretségi, baráti körömön kívül valaki is számon tart, pláne várakozik. Míg aktív új-

ságíró valék, valóban számos visszajelzést kaptam, alig egy vagy kettő volt elmarasztaló. De ma már nem érdekel senkit a fogatlan kutya, hiszen már ugatni is elfelejtett. Mégis, annyira tisztelem magamat, hogy hetvenéves koromra kiszorítottam a szűkös költségvetésből annyit, amennyibe az újabb könyvem került. Címe: *A rablóhús fogyasztása,* alcíme: Játékos jegyzetek (Kreatív Könyvkiadó, Marosvásárhely, 2016), és ez sem különbözik a többitől: rövid kisprózát tartalmaz. A könyv nem kerül kereskedelmi forgalomba, ismerősök, érdeklődők, rokonok, barátok juthatnak hozzá alkalmi találkozások során.

ALM: *Utolsó kérdésem: Nagyon utáltad ezt a játékot? Jómagam élvezettel kérdezősködtem, jól éreztem magam a társaságodban.*

BD: A hetvenöt éves Cseke Gábor írta a *Jelentések magamról*[2] című könyvében: „A mi generációnk józanabb része, amely jobbára kifelé gyalogol az életből, belátta azt, hogy a következő húsz-harminc évben már nem ő fogja megváltani a világot, s nem is ágál igazán az első sorokban, nem akarja magát néptribunnak láttatni különböző hordókon és magaslati dobogókon.” Férfiasan bevallom: dobogóm nincs, de van saját hordóm, a feleségem falujában tartjuk, a pincében. Nem álltam rá, de amikor egyszer küküllőmenti jókedvem támada, igencsak meglovagoltam. Mit mondjak: módfelett megzabosodván csillagokat rúgva szárnyalt velem, mint valami fősodorba kavarodott, kánonbosszantó, a Parnasszus evereszte csomolungmáját rakétázó tüzes vidéki Pegazus.

Bölöni Domokos az őszben

[2] Cseke Gábor: *Jelentések magamról.* Emlékezések ellenfényben. Polis Könyvkiadó, Kolozsvár, 2009. Bővített változat.

Nagy Székely Ildikó

Kamaszodó

Egymásba horgolt a végtelen, nézd,
ahogy moccansz, úgy moccanok,
minden, mi vagy — százszívű játék,
tenger, tavasz —, csak az vagyok.

Ha csigaházba bezáródtál,
belülről én dörömbölök,
s együtt ülünk a szélhintára,
ha egünk szürkül, mennydörög.

Még engeded, hogy álommintás
lelkemmel betakarjalak,
és köréd gyűljön, téged féltsen
belőlem minden gondolat.

Kis tenyeredből tenyerembe
fut minden titkos utca még,
de fölöttünk már színét váltja,
kamasz felhőkre vár az ég.

Álmatlan dal

A csend óriásterítő,
mi rajta morzsányi világ,
bűnbocsánatból kaptalak,
mint fa rügyét, fű illatát.

Szülész apám ígért meg régen,
ő simíthatta lépteid
a fény felé májusi éjben
felhőujjakkal reggelig.

Míg lélegzésed hallgatom,
szobánkba apró pontok gyűlnek,
lakótelepi csillagok,
elveszettek és megkerültek.

Némán szólítnak. Kellenék —
üzenik fényes csóvanyelven,
hozzád bújok, még ne eressz,
s alszom makacsul, rendületlen.

Fülöp Lajos

Tél, Hortobágy

Unalom. Hideg. Dohogó vonat.
Óránként érünk állomásokat.
Nagy, fehér abrosz a látóhatár.
Elszórt, kicsike, magányos tanyák.

Itt a Halastó jég-tükre ragyog.
Az úton csontos, szikár magyarok.
Alkonyi csöndben didergő világ,
nyarat álmodik most a délibáb.

Petőfis puszta. Tágas messzeség.
És csárda, kopott betyár-menedék.
Rideg élethez szokott környezet.

Vigasztalanul szürke ég-orom.
Hideg homokra hull a hó-szirom.
De amott már a Város integet.

(1963)

P. Buzogány Árpád

Utolsó lakoma helyett

Falevél gyűlt a lépcsőn, aztán
eső lapította a kőre,
ott rozsdázott, olyan volt, mint nagy
állat felcserepdezett bőre;

egy-két elkésett, lassú darázs
azt hitte, itt van a nyár íze,
végigszagolták, s nem láthatták:
csupán az ősz megkopott dísze —

meleg illatot, elbűvölőt
kerestek, utolsó lakomát,
nem az október végi napok
puszta, elhűvösödő nyomát.

Helyettem csillagok

Köd ült a fák közé, a lámpafények
gyufalángokként pislogtak az égre fel,
utcánkat barna, aszott levél foltozza,
novemberi szél a füsttel elkever

egy messzi dallamot, tetők felett száll,
csendben, hosszú életű, merész —
teádnak illatát juttatja eszembe,
mikor szobádba sok csillag benéz,

a hajnal küldi őket mindig hozzád,
megnézik: alszol? álmodsz? ébredezel?
Helyettem vásott csillagok integetnek
nagy messziről feléd s nem egy: ezer.

Szász András

Ház a hegyoldalban

Felcsík és Gyergyó határán, alig kőhajításnyira az Olt forrásától magányos ház áll a fenyőkkel borított hegyoldalban. Amolyan gerendákból összerótt boronaház, amilyet százával látni a székely havasokban. Környékén másfél órányi járásra nem találni települést. Embert is keveset. A legközelebbi szomszéd a völgy szemközti oldalán épített házat magának. Ugyancsak gerendából. A boronaházat ketten lakják: Lecsenka József és fia, Béla.

Néhány idős balánbányai tudni véli, hogy az öreg Lecsenka szépapja kétszáz esztendeje Krakkó környékéről került Erdélybe. Mondják, bólogatnak, de látni rajtuk, nem tulajdonítanak jelentőséget az egésznek. Jóska bácsit és fiát éppolyan székelynek tartják a gyergyószentmiklósiak, balánbányaiak, csíkszentdomokosiak, mintha őseik Attila hunjaival érkeztek volna a fenyőrengetegbe, valahonnan a távoli Ázsia tájairól.

A házhoz az Olt mellől induló, keskeny gyalogösvény vezet. Az épület mellett istálló, előtte tenyérnyi szántó. Az istálló mögött veteményeskert, végében az erdő széléig felnyúló kaszáló. A sziklás talaj, bár szűkösen, megtermi kettejük számára a zöldséget, pityókát, a kaszáló a hat tehénnek biztosít télire valót. A tehenek tejet adnak, a tejből sajt, túró készül. A sárgára érett tehénsajtok és a túró árából pedig futja kenyérre, lámpába való petróleumra.

A teheneket kora nyártól késő őszig eltartja a dús füvű havasi legelő. A jámbor állatokat reggel kieresztik, este maguktól hazatérnek. Apa és fia napközben sajtot, túrót készít, kaszál, kapálja a kertet. Ha idejük engedi, télire való tűzifát aprítanak. Napközben az öreg megfőzi az ebédet, délben aztán kiáll a ház mögé, tölcsért formál tenyeréből, és belekiáltja a vidék csendjébe: „Béla, teeeee!" Kis idő múlva a hegytetőt borító fenyves szélén, vállán kaszával, megjelenik Béla. Komótosan lecammog, csendben megebédelnek, aztán ismét indul ki-ki a dolgára.

Különös ember — mondják az öreg Lecsenkára a környékbeliek. Magának való, zárkózott, de egyenes. Amit mond, az mindig igaz, s amit mond, azt meg is teszi. Ha törik, ha szakad.

Nincs énbennem semmi különös — legyint a szóbeszédre az öreg a nagy keresztvágó fűrész reszelése közben, legfeljebb az, hogy ügyelek arra, mit mondok. De amit mondok, ígérek, azt meg is tartom. Szüleimtől azt tanultam, amit az ember mond, annak úgy kell lennie. Nem különösség ez, hanem becsület. Mert bár megváltozott a világ, megváltoztak az emberek, az emberséget ma is becsületben mérik.

Néhány percre elhallgat, a reszelő azonban akkor sem nyugszik a kezében...

Régebben gyakran jártam le Balánbányára. Egy ideig dolgoztam is ott. Mostanában már nem vágyom sehová. Hamar elfáradnak a lábaim, a szívem is gyakran rakoncátlankodik. Elvagyok itt, a ház körül. Ami volt, elmúlt, ami még hátravan, kibírom. Éltem, tapasztaltam. Azt is mondhatnám: nehéz sorsom volt. Minek mondjam. Ételem-italom megvolt, fedél a fejem fölé mindig került. Ez volt a sorsom. A sorsot pedig megélni és kibírni kell. A többi Isten dolga...

Mire a lenyugvó nap vörösre festi a szemközti Tarkő csupasz bérceit, lassú kolompolással a tehenek is hazaérkeznek. A négylábú vastűzhelyen vígan ropog a tűz, előkerülnek a vedrek, edények, kezdődhet a fejés. A friss tejet beoltják, aztán elmossák az edényeket, s mire a sötétség teljesen ráborítja leplét a tájra, Lecsenkáék is nyugovóra térnek.

A sajt- és túrókészítésnek még megvan a hagyománya a havasok aljában, csak a Lecsenka József-féle emberek fogynak egyre, s velük az emberség, a kitartás, a délceg fenyőkkel, s a kristályvizű patakok pisztrángjaival egyetemben.

Csatáné Bartha Irénke

Szép Erdélyországom

Tűrömvirág földje,
tündérkertes álom,
nékem legkedvesebb
széles e világon.

Vérben, vasban sebzett
szép Erdélyországom
gyökerem s szárnyam vagy,
tárt karú világom.

Kínkeserves sorsverte,
vészjósló álmokon,
sárkányölő konok vértben
szép Tündérországom.

Áldjon meg az Isten,
áldjon meg ezerszer,
Csaba csillagösvényét
soha ne feledd el...

Beke Sándor

Juhász Gyula

Elmémben megint itt jártál,
Anna.
Havanna.

A lélek kertjében

hajú
néni
öntözi a virágágyást . . . . . …
..
.
.
.
ψ ψ ψ ψ ψ ψ ψ
ψ ψ ψ ψ ψ ψ ψ
ψ ψ ψ ψ ψ ψ ψ
ψ ψ ψ ψ ψ ψ ψ

Kincs

Mi szép
gondolat az elmédben
ragyog, szívbéli
forrás az.
Va-
gyon.

Nem vagyok egyedül

Az égbolt átmelegedett.
Izzanak f**ö**löttem a **c**sillagok**.**

z ö s .
z l i .
a ö l .
n t l .
a t a .
k e g .
m o .
k .

Mint egy gondolatjel
a szöveg végén,
hátradőltem a fűben.

Hallgatom a tücskök muzsikáját.
Meleg van.
Nem vagyok egyedül.

Tenyérjáték

* * * * * * * * *
* * * * * * * *

Gu rul

a H ld-tányér az ég tenyerében.

Sötétkék parton táncolnak

a csillagok.

Szendvicsdísz

szív arca
A nek van,
a szívnek szeme van,
a szívnek szája van,
a szívnek füle van.
A szívnek szíve
is van.

Örökre

Ha ki-
alszik a Nap,
örökre bezár a D-
vitamint forgal-
mazó pati-
ka.

Égi lecke az embernek

A
csil-
la**g** **rég**en
meghal**t**, **d**e még
mindi**g** **f**ényárban
tündököl n**e** **k**ünk az égen —
Hogy ért**é** **k**et, s fontosat
alkossun**k** **m**i is
— amí**g** **é**lünk —
az élet fén**y** **t**elen
te**n** **g**e
ré**b** **e**n.

Nagy László Mihály

Ember tervez, unoka végez

Vita György szigorú, nagyon szigorú ember volt.

De államtitkár is. Senki nem kérdőjelezte meg őt.

Nem is merte volna megtenni.

Fiát nem ő, a felesége rendelte haza. Aki rövid és velős volt:

— Azonnal haza kell jönnöd, baj van apáddal. Holnap várlak.

Gyuszi nem kérdezősködött, szabaddá tette magát, ment, mert Gyuszikát, a fiát is látni akarta. Két hete nem poénkodtak. Lehajtott a sztrádáról, s meg is állt az első boltnál. Nasit kellett venni, meg az apjának egy-két sört. Bármilyen baja van, a sör, az megy.

Amikor benézett a kertbe, szinte a sáncban kötött ki. Az apját ilyen státuszban soha nem látta. Egy kopott, szakadt fürdőgatya volt rajta és négykézláb mászott az unokája után, s együtt énekelték: „sárga virág, ha leszakítanálak". Sárga virág nem volt, de ha valaki a pártból, avagy az ellenzékből látta volna az államtitkár urat, vagy a sárga irigység, vagy a sárga penész bénította volna le. Gyuszi lélegzete is elállt, de amikor a fia észrevette, az ölelkezés mindent feloldott.

Édesanyja felállt a hintaszékből, letette szalmakalapját és megpuszilta ámult fiát. Gyuszi máris tudta, édesanyja nem túlzott amikor hazahívta. Az ebéd finom volt, a sör hideg, s a kicsi unoka a sok nasival tekerte is be magát a kötelező, délutáni álom világába. A nagytata szó nélkül osont utána, az ajtóból megfordult és jobb keze mutatóujjával csendet intett. Gyuszi csenben beszélgetett anyjával.

— Mióta van ez az unoka uralom?

— Hát több mint két hete. Apád már a szenátusi gyűlésekre sem megy, a parlamentbe nem járt be egy hete, de a nagy baj ott van, hogy az unokának mindent szabad. Veletek olyan szigorú volt, hogy majdnem semmit sem engedett meg.

— Ezt nem kell magyaráznod nekem. De amikor van olyan is, hogy ketten beszélgettek, akkor mit, miket mond?

— Azt, hogy az unoka ahogy nő, s a nagyapa úgy és nagyon gyorsan öregedik, majd megdöglik, de amíg él, az unokával, addig minden a közös életük, azt kell élvezni, főleg Gyuszikának, aki élvezi is.

— S amikor elmondod neki, hogy ő milyen szigorú volt velünk, milyen szigorú most is a politikában, ahol pardon nincs, akkor ő mit mond?

— Hogy mi nem tudjuk, csak ő, a nagytata, s ha azt mondom, hogy nagymama vagyok én is, kiröhög. Mind azt emlegeti, hogy az apatárs meghalt, ennek az emberkének csak egy nagytatája van, ő. S, hogy ez a nagytata nem államtitkár, nem férj, nem édesapa, hanem nagytata, az egyetlen nagytata.

Az édesanya sóhajtások közt elment mosogatni.

Gyuszi kinyitott egy sört, eldöntötte, itt alszik, kell beszélnie az apjával, belehúzott a komlólébe, közben az apja settenkedett ki, kezében egy félig tele boroskancsó, Gyuszi intett, hogy jöjjön mellé. Sör, bor, pálinka — gondolta sorba kell venni mindent.

Az apja, mondta, mindjárt jön. Elment, a kút mellett kiürítette a boroskorsót, majd kiöblítette, jött és leült. A Gyuszi kérdőjeles arcának magyarázta:

— Kiöntöttem a pisit, sokat ivott Gyuszika.

— Mit? Mit mondasz? A boroskorsóban pisi volt?

— Igen, két hete Gyuszika nem akar bilibe, vagy az udvaron pisilni, meglátta benn a korsót, s mondta, hogy ő abba pisil, az a férfias. Nem baj, korsó van elég, ezt erre szánjuk. Ez a Gyuszika bilije. Ha kell, rá is írom.

— Apa, elment az eszed, ilyesmi hogy is jut eszedbe? Felnőtt, köztiszteletnek örvedő ember vagy.

— Igen fiam, de sok minden megváltozott, még a régi mondás is, amelyik most úgy szól: Ember tervez, unoka végez.

Gyuszi kiürítette a sörét, tudta, ma már nem megy haza, csak azt nem tudta, hány napot fog még itt maradni.

Hétköznap magány villanás

A hétköznapok pörgésének sztereotípiája van. Szinte control copy paste rendszerben ismétli önmagát. Idő teltével ez magányt szül. Remeteként ismételed a túlélés mozzanatait: ébresztő csergőóráról, okostelefonról, önmagát beinditó rádióból. Ez az ébresztő. Jön a zuhany, a reggeli és a várva-várt kávé. S máris sínen van a hétköznap. Jöhet a pörgés. Irány a meló. Kocsi, busz, metró, gyaloglás. Zseb avagy megszokás függvénye. A melózda: a magány változata, iróasztal, esztergapad, tervezőpanel. Nyolc óra után lejár ez a lemez is. Következik a bevásárlás, a villany- és gázszámla, majd buszra vársz. A megállóban kis koldusleány kunyerál egy lejt vagy ötven banit. Gyanús tisztaságú szoknyácskája alól kilóg a két kis lába, pardon, másfél, az egyik térden alul hiányzik. Elszomorít. Nem lehet Hamupipőke. A topánkát nem lehet a lábára felpróbálni. Elhessegeted, morbid, ilyet még gondolni sem szabad, egy kicsi leánykáról. De ebben a pillanatban egy erős mobilcsengés zavarja a gondolataid. A koldusleányka benyúl a szoknyája alá. s kivesz egy Iphont. Még látod, hogy a feloldójel egy eurós, s már hallod a hétköznapban kunyeráló, most megszígorodott hangot: „Nem megmondtam, hogy ne zavarj, amikor dolgozom. Nyögd már, miért zavarsz munka közben? Mi? Ne, ne marhulj. Hol vannak? Már a Kossuth sarkán, most térnek be. Kösz, jövök eggyel."

Erre a kis Hamupipőke felugrik, hirtelen kinő a hiányző fél lába.

Bédugja szoknyája alá az Iphonet, s eltűnik, mielőtt a koldusokat kereső járőröző rendőrök elérik a buszmegállót.

Hiába na, a hétköznapi magánynak is vannak villanásai.

Amit ki kell törölni

Antal egyedül ballagott, maga sem tudta, merrefelé.

Azt viszont tudta, napokig ő lesz a főcím az ismerősei pletyó showjában. De nem tehetett másképp. Pár órája temették el édesapját, s a toron az ebéd után jött a bor és a sör. S a szomorkodást egy adott pillntban felváltotta a „Zavaros a Nyárád". Zavaros volt már mindenki, bár úgymond azért énekelték, mert Tatesznek ez volt a kedvenc notája. Anti ezt még nem kommentálta, de amikor már mindenki azt úvöltötte, hogy „Inni kell ha meghalunk is…", akkor elszakadt a film. A gyászoló fiú odalépett a hosszú asztalhoz, a hosszú terítőt megragadta s lerántotta. Repült a leves, szúnyogtáncot roptak a fasírtok s vulkánként robbant egy szódavíz, s hogy valaki félre ne értse, Anti jobban üvöltött, mint egy fogyókúrás sakál:

— Mindenki szedi a sátorfáját, s két perc múlva még a bűze se legyen itt. Apám fölött még meg sem roggyant a föld, s itt máris beindult a dáridó. Na, ennek vége, mars kifelé.

Antal egyre inkább látta, bandukolás közben, hogy nem lát.

Otthon hagyta a szemüvegét, de ez most nem zavarta annyira. Tateszt, az édesapját látta, szemüveg nélkül is. Ezért nem ment a hidegházba, nem nézte, hogy öltöztetik, nem ült be a siratók közé sem, egy koporsót kísért ki egy gödörig. Neki maradjon úgy a Tatesz, ahogy együtt mentek ki a focimeccsre, ahol ő az érvényes klubtagsági könyvvel belógott, az apja régi lejárt könyvét mutatta, a jegyszedők mosolyogtak, beengedték, ismerték, azt gondolták Anti bácsi öregedik. Pedig…

De ez volt az ő titkuk, mint a két hálba sör és a két málnaszörp. Ezeket nem lehet, nem szabad kitörölni.

Így él tovább a Tatesz.

S akkor a nagy halottas ceremóniákban ne jöjjenek neki a dalolással. Nem buli van, valaki elvesztéséről van szó. Ha nincs tisztelet, akkor nincs gyülekezet, mindenki menjen a szeme csipás világába. A pislákolásból egyre erősödő csillagok megosztották ezt a véleményt, csendben próbáltak egy ici-pici fényt kipréselni magukból az éjszaka magányát kajtató utcára.

Otthon már rend és csend feküdt rá a kúriára. Az udvar rendbe pofozva, a nagy asztalt visszavitték a plébániára, mindenki az éjszaka leplével készült takarózni. Antal is ekképp tett, előbb még körbejárta a házat, lássa, hogy minden rendben. Ez az esti körút járuléka volt mindennapjának. Most egy kicsit el is túlozta. Nem volt kedve az álomhoz. Ébren beszélgetett édesapjával, mindenről ami földi, égi, valós vagy valótlan. Nehéz ilyenkor megbarátkozni azzal, ami elkerülhetetlen.

De ezt próbálgatta, majd bekotródott a házba, a zuhany, majd a paplan alá. Senkivel semmi baja nem volt, csak az álommal, ami nem jött. Kicselezni is pró-

bálta, kiment, rágyújtott. Megfogadta a csillagoknak, hogy többet nem cigizik, de kevesebbet sem. S elment megint az álmok birodalma felé, de útközben a konyhában egy deci altató rumot is lehanyigált. Talán ez volt az igazi kulcs az altatás birodalmába.

El is aludt, az álmok csodálatos világába szenderült, amikor felvisított a telefonja. Elsőnek a tévé távirányítóját nyomta füléhez, nem válaszolt, akkor már félig ébren volt, kimatatta a mobilt. Rábambult, majd hirtelen felébredt. TATESZ hívta, lenyomta, s olyan éber volt, hogy kérdőjel nem fért hozzá:

— Igen, Tatesz?

— Valentin sunt, vă deranjez, dar am trecut graniţa, pe unde să iau…

Anti annyit kinyögött, hogy Greşeală, tévedes, beletapenyolt a papucsába, egy bagót nyomott száraz ajkai közé, s bár tudta, hogy éjfél után a legkárosabb a dohányzás, kiment, leült a köszöbre, kifújta a füstöt, és kitörölte a mobiljából az édesapja számát.

Rájött, vannak olyan dolgok, amiket muszáj kitörölni.

Ráduly János

Haikuk

Átölel

Kitárulkozom
A fénynek. Átölel a
Határtalanság.

Álmok fénye

A csésze kihullt
A kezemből. Elgurult,
Mint álmok fénye.

Csonkítod

Idegenkedsz a
Tényfeltárásaimtól —
Csonkítod magad.

Kiáltanak

Megrázó élmény —
Holtért kiáltanak az
Üres koporsók.

Makacs

Folyton megkísért
Az illuzió-vesztés —
Makacs ellenfél.

Látni

Téged látni kell.
És érezni. Örökkön-
Örökké. Ámen.

Fülöp Kálmán

Kicsontolt ösvények

Egyszer elindulsz
a véredben sajgó
névtelenség magányából,
kicsontolt ösvények
ragacsos sarát taposva,
miközben verssorok
rímeit morzsolod
szemedből kiszakadt
halványzöld kapukra.

Tarlók és szántások
vigyázzák lépteid,
segítenek kiszűrni
ösvények havából,
pillangók csápjában
haldokló álmaid-
fekete labodák
vérszegény nyarából
magadnak s másoknak —
éhét a vizeknek,
hogy ha majd révbe érsz
átszegzett hajnalok
kifeszített kezén
mosollyal fizethess.

Vízcseppek orgiája

A nyomok nem hagynak
nyugodni s csak mész
előre vakon, megtalálni
az áldozatot, hogy
elrejthesd azt a
kesernyés barna avaron
és feltűzhesd majd a csillagokba
amelyek ma már új
arcukat havazzák
az elfelejtett mesébe
mint éjszakák hava
vízcseppek orgiáját
a falon csüngő
szomorú képre.

A korsós lány

Ahol a mező jó barát
s megérint nyers szeszélye,
sejted, hogy innen van tovább,
és nem lesz soha vége
az alkony vérző homlokán,
a harangos kút elnyűtt
fodrában elmerült a lány,
korsót töltött és feltűnt

egy keskeny ösvény ívei
csiklandozták karcsú testét,
míg völgyek apró neszei
cirógatták az estét.

Lépteim dallamán merengve

A szürke dombon, kristály-lombon,
kertemre ráfröccsent a kék —
sietek, átnézve a gondon
hallgatom orgonák neszét.

Szememből úgy lép ki a hajnal,
mint éveimből a sötét —
harangvirágra harmatozva
éjszakáim leheletét.

Bár érik bennem a másik élet
remélve, segít még az ég —
lépteim dallamán merengve
csodálni új ígéretét.

A költő

Olyan ő
mint az éj
testéből
kiszakadt
magányos
üstökös

amely míg
földre ér
telehold
bársonyán
hamuvá
füstölög.

A folyó

Kapatos, vén folyó
mossa a partokat,
s fövényén ma a nap
lábnyomot hajtogat,
nem érdekli a ma —
kövek arcára hull,
vén fák kérgébe tép,
s amíg a víz csobog
és a part fent szorong,
átírja csendesen
napjaink lényegét.

Ilyés András Zsolt

Úgy kéne élni…

Mészely Józsefnek

Továbbra is szeretnék gyereknek maradni,
színtelen perceket a sorsnak visszaadni,
egyszerűen csak hinni: szabad a fűre lépni,
hittel telve, könnyű szárnyakon élni,
vad folyókon versenyt úszni az árral,
együtt fütyülni korán kelő madárral.
Találni kincses szigetet, bástyás várat,
hegyen-völgyön jónéhányat,
ahol az élet csak játékból áll,
nincsenek sorompók, nincsenek bóják.

De a lét kifogott egy felnőtt álmain,
kalózok jöttek tengerek hullámain,
akiktől a békétlen gonoszat üzent.
Meg kéne rakni azt a nagy tüzet!
— ha elenyészik a mindenkori gaz,
napfénnyel ölelkezve érkezik vigasz,
kihűlt hamuból kezd a hajtás látszani,
s én elkezdek újra, gyerekként játszani.

Vétkeim súlya

Megtévesztett kalandregény
álcázott szerepei közt,
egy rozsdásodó függőhíd közepén,
őrzőangyalom hiába kérlelem.
Belátom,
nincs értelme kiegyezésnek,
az ígé(rete)k úgyis beteljesületlenül
vesznek el az idő börtönében,
és életemet túszul ejtik
a tisztázatlan vétkek.

Csire Gabriella

Regélő napkelet (XVI.)

A leprás beteg

Az Úr fel akarta ragadni Illést a mennyekbe. Ezért Illés így szólt tanítványához:

— Maradj itt, Elizeus, mert az Úr engem Béthelbe küldött.

— Istenemre mondom — válaszolt az ifjú —, nem hagylak el!

Együtt mentek hát Béthel felé. A várost lakó próféták eléjük jöttek.

— Nem tudod — kérdezték Elizeustól —, hogy a mai napon Isten elragadja a te uradat?

— Tudom, de hiába beszéltek — makacskodott Elizeus.

— Maradj itt, Elizeus — kérlelte Illés —, mert az Úr engem Jerikóba küldött.

— Istenemre mondom — válaszolt a próféta tanítványa —, nem hagylak el!

Együtt mentek hát Jerikó felé. A várost lakó próféták eléjük jöttek.

— Nem tudod — kérdezték Elizeustól —, hogy a mai napon Isten elragadja a te uradat?

— Tudom, de hiába beszéltek — vetette meg a lábát Elizeus.

— Maradj itt, Elizeus — kérlelte Illés —, mert az Úr engem a Jordán-folyóhoz küldött.

— Istenemre mondom — válaszolt az ifjú —, nem hagylak el!

Együtt mentek hát a Jordán felé. Ötven férfi szegődött a nyomukba a próféták fiai közül. Amikor Illés és Elizeus a folyópartra ért, a férfiak tisztes távolságban megálltak.

A próféta levetette a palástját, és megsuhintotta vele a Jordán vizét. A víz nyomban kettévált: Isten embere száraz lábbal ment át a túloldalra, nyomában Elizeussal.

— Elizeus! — fordult tanítványához a próféta. — Kérj tőlem valamit, mielőtt elragadna az Úr!

— Arra kérlek — mondta Elizeus —, hogy a benned lakó lélek szálljon reám.

— Nehéz dolgot kértél — sóhajtott Illés —, de kívánságod teljesül, ha megpillantasz engem, amikor az Úr elragad.

Amint tovább haladtak, egymással beszélgetve, a magasból paripák vontatta tüzes szekér ereszkedett alá, és a kavargó szélvész felragadta Illést a égbe.

Elizeus jól látta, mi történt.

— Atyám! Atyám! — kiáltotta izgatottan.

A tüzes szekér szempillantás alatt eltűnt. Ekkor Elizeus fölemelte a próféta földre hullt palástját, és visszatért a folyópartra. A palásttal megsuhintotta a Jordán vizét, s azt kérdezte:

— Velem van Izrael Istene, az Úr?

Válaszként a víz kettévált, hogy Elizeus száraz lábbal térhessen vissza. A próféták fiai, akik Illést a Jordán-folyóig kísérték, leborultak, és így kiáltottak mind az ötvenen:

— Az Illés lelke Elizeusra szállt!

Elizeus csodatételeinek hamar híre futott. Az ifjú próféta a keserű vizet ihatóvá tette. Amikor nem támadt se szél, se eső, feltöltötte friss vízzel a kiszáradt patakmedreket, hogy legyen mit innia embernek, állatnak. Életre keltette a holtnak hitt gyermeket. Az ajándékba kapott húsz árpakenyeret kiosztotta száz éhező között. Miután mind a száz kedvére evett, még maradt is a kenyérből egy kevés.

Amikor a portyázó szíriai csapatok betörtek Izraelbe, egy kislányt ejtettek rabul. Ez a kislány a szíriai sereg főparancsnokának a házában szolgált. Naámán, a ház ura bélpoklosságban szenvedett.

A kislány, amikor látta, hogy urát lepra gyötri, így szólt:

— Ha Elizeus próféta szeme elé kerülne az én uram, bizonyára meggyógyulna.

Az asszony megmondta az urának, mit hallott az izraeli szolgálótól. Naámán pedig Szíria királyához fordult tanácsért. A király megengedte, hogy menjen el Izraelbe szerencsét próbálni.

Tíz talentum ezüstöt, hatezer aranyat és tíz drága öltözéket vitt magával Naámán az útra. Ajándékkal megrakott szekerekkel, lovasok kíséretében érkezett a próféta házához.

Elizeus, amikor megtudta, hogy Naámán bélpoklos, szolgájára bízta üzenetét.

— Menj a Jordánhoz — tolmácsolta Géházi a próféta szavait —, fürödj meg hétszer a folyóban, és teljesen megújulsz.

Naámánt rettentő düh fogta el. Elvárta volna, hogy Elizeus odamenjen hozzá, sőt kezével illesse fekélyeit.

— Mintha nem volnának jobbak Szíria folyóvizei Izrael minden vizénél! — méltatlankodott. — Éppúgy megfürödhetek otthon is! Ezért kár volt ide jönnöm.

— Nem késztet a próféta olyasmire — mondotta Naámán hű szolgája —, amit ne próbálhatnál meg. Csak azt ajánlotta: fürödj meg hétszer a Jordán vizében, és tested olyan lesz, mint amilyen régen volt.

Naámán fontolóra vette a szolga szavait, s ha már megtette a nagy utat, levetkőzött, és megmerítkezett a Jordánban. Hétszer vett fürdőt, úgy, amint meghagyta Elizeus, és teste megújult, a leprából kigyógyult.

Örömében visszatért a prófétához.

— Most már tudom — mondotta —, hogy nincs más Úr, csak Izrael Istene. Azért most fogadd el tőlem ajándékomat.

— Istenemre mondom — felelte a próféta —, hogy nem veszem el ajándékodat. Ne is próbálkozz vele!

— Ezentúl soha nem áldozom égőáldozattal idegen isteneknek, csak az Úrnak — fogadta meg Naámán, a szíriai sereg főparancsnoka.

— Menj békességgel! — bocsátotta el Naámánt a próféta jószívvel.

A felgyógyult beteg kíséretével együtt indult hazafelé. Eközben a próféta szolgája, Géházi így töprengett magában: „Az én uram semmit se fogadott el a szíriaitól. Utána megyek, adjon valamit legalább nekem".

Géházi a szíriai főember után iramodott. Naámán, amint észrevette az Elizeus szolgáját, leugrott szekeréről, és megkérdezte:

— Valami nincs rendben? Mi történt?

— Az én uram küldött hozzád — lódította Géházi. — Két ifjú érkezett hozzá a próféták fiai közül, s arra kér, adj számukra egy talentum ezüstöt és két öltözéket.

Naámán szívesen tett eleget a kérésnek: két szolga vitte Géházi előtt a ajándékokat. Amint kiértek a dombtetőre, Géházi elküldte a szíriaiakat, az ezüstöt meg a ruhákat pedig egy házikóban rejtette el.

— Hol jártál, Géházi? — kérdezte szemrehányóan Elizeus.

— Nem voltam én sehol — vont vállat a szolga.

— Jól tudom, merre jártál — rótta meg a próféta Géházit. — Mondd, most az ideje annak, hogy ezüstöt szerezz és ruhákat, hogy e kincsek árán szőlőt végy, barmokat, juhokat meg szolgálókat? Szálljon rád a Naámán bélpoklossága kapzsiságodért!

Amikor Géházi elhagyta a próféta házát, bőre fehér volt, mint a hó. A Naámán leprája lepte be a testét.

G. Szabó Ferenc

Séta a téren

Halkul a dal, fáradt,
betakarja lassan a láz hártyája,
csontváz a héjakon túli állapot.
Törik a szín fénye, bokája,
ődöng a vakok között,
egy adventdac hajnalon.
Zár a szív, a partok omolnak,
de kiállt a hószó téli sötétben-fagyban
melegért.
A múmia múlt torz idők pofon
csattan a jelen arcon —
a Látó mégis tévedett?
A kongó benti pincékben
törékeny ünnepek fogasán azért fennakad
egy-egy szállingózó reményhópehely.

Ne vádolj...

Ne vádolj amiért
nem fékezem repülésem
nem Nap akarok lenni
talán tavaszfestő
hitlovas
valami más
talán jobb önmagam
meleg otthon vad viharban
érted és értem
csak lenni akarok
a többit rám költik a csillagok
csak ne vádolj
maradj velem
legyél az álmom.

Ráduly János

Félperces történetek (XIII.)

A repülőgépek pásztora

Én, Simon, régi pásztorcsaládból származom, a fiatal életemet — a három téli hónap kivételével — a mezőn töltöttem el. Őriztük a szüleimmel a fél falu nyáját. Úgy alakult a helyzet, hogy a katonaságnál is őrző lettem: a repülősökhöz kerültem, kiképeztek, puskát adtak, s én lettem a repülőgépek pásztora. Megmegsimogattam az IL meg a MIG szárnyas gépeket.

— Te ma is pásztorkodsz, igaz-e?

— Igen, katonaság után visszavettem a pásztorbotot, őrzöm — immár negyven éve — a nyájat. Fontos dolgot említek: bennem megbíznak a juhos gazdák. Békés az életem.

A megcsodásodott torma

— Képzeld el, tanár úr — mondta Lajos —, a kertben tormát ástam a családnak. Az egyikről tudtam, nagy valami lehet. Az első ásónyomok után látszott a karvastagságú növény. Ügyesen körbe ástam, méter mélységig jutottam el. Amikor mérlegre került, 1 kiló nyolcvankét dekát nyomott. Megmutattam Jusztina néninek, az öregasszonynak. Azt mondta:

— Te Lajos, megértem az öregkort, de ekkora tormát soha nem láttam. Elgondolni sem volt merszem, hogy a torma így megnőjön. Valósággal megcsodásodott.

Hol az állatmese?

Jutka lányom meséli, az ötödik osztályban azt a feladatot adta a tanulóknak, írjanak állatmesét, s a tanulságot közmondásként fogalmazzák meg. A következő órán a felolvasásokra került sor. Tamás felállt, s a füzetből olvasni kezdett. Feltűnő volt, hogy olvasás közben igen gyakran pillantott föl.

— Na, hozd ki a füzetedet — szólt a tanárnő —, javítsam ki a hibákat.

Tamás át is adta a füzetet.

— Te Tamás, hol az állatmese? A füzetedben nincsen semmi.

— Tényleg nincs semmit — válaszolt Tamás —, nyoma sincs az állatmesének. A fejemben őrzöm.

A bicikli csak mankó

Ferenc bácsi korát meghazudtoló fürgeséggel taszította ki a biciklit az útra.

— Megyek Jusztinához — mondta —, a Falu pataka hídja körül lakik, kilencvenhárom éves. Sehová sem jár. Megyek, hogy engemet ő lásson. Muszáj a rokont látnia. Ezáltal megnyugszik. Tehát én most parancsot teljesítek.

— Ülj fel a kerékpárra — biztatom.

— Nem ülök fel, el sem bírná az éveimet. Közel vagyok én is a kilencvenhez. A bicikli csak mankó: van, amibe belekapaszkodnom. Bátorrá tesz.

Megijedtem

— Órákon át vezettem a gépkocsit — magyarázta Jenő —, s amikor átléptem a határt, a rendőr megállított. Az útlevél mellett a személyazonossági igazolványomat is elkérte.

— A személyazonosságija lejárt, ki kellett volna cseréltetnie.

Úgy megijedtem a szókra, alig kaptam levegőt. A földről szedtem össze a tüdőmet, így mondták a régiek.

— Meddig marad Magyarországon?

— Csak három napig.

— Na, mehet tovább — szólt a rendőr —, s külön papírt adott, nehogy mások visszaküldjenek.

Lajos igaza

A belső bolt előtt várakoztam, aztán a Gergelyfi utcán elindultam a főút felé.

— Állj meg, tanár úr — azt mondja Lajos szomszéd —, ma éjszaka azzal foglalkoztam, hogy az utcánkban én vagyok a legidősebb személy, utánam te következel.

— Ó, nem úgy áll a dolog, ott van Irma néni, Róza néni, korosabbak, mint mi.

— Én csak a férfiakat számoltam össze.

Na, kifelé menet magam is számba vettem a mintegy hatvan házat. Sajnos, tökéletesen igazat mondott Lajos szomszéd.

Vegyetek más biciklit

— Wagner úr 95 éves — újságolja Béla —, s reggel azt mondta a családnak:

— Né, most kettőt-hármat fordulok a biciklivel. Megjárom magamat.

Ki is ment az útra, karikázott a kerékpárral, de adott pillanatban elesett. Mire a család tagjai összefutottak volna, ő feltápászkodott a földről. Azt mondta:

— Nem én vagyok a hibás, hanem a bicikli. Vegyetek más járóeszközt, amelyik biztonságosabb. Erre a tragacsra én fel nem ülök többet.

Kész csendélet

Borisz kutyánk alkotó-teremtő készségét régóta figyelem. Ma éjszaka a következő tárgyakat hordta össze: fekete színű férfipapucs, száraz labodaspenót szürke szára, kidobott sárga-vörös lábos. A helyszín: a hátsó konyha előtti zöld füves térség.

Az eszközök elhelyezése: észak és dél irányban lefektetett labodaszár, keleti oldalon a lábos, nyugati oldalon a papucs. A színvilág: zöld alapon szürke, sárga-vörös, fekete színek.

— Kész csendélet — mondtam reggel Borisznak. Csóválta a farkát.

Igaz valóság

— Beszélgettük az ismerősömmel — újságolta Csaba —, hogy kibírhatatlanná vált a nyári hőség, tikkad a határ. Hetek óta nem volt eső.

— Na, de most azt mondják, közeleg az esős front.

— Jaj, akkora eső legyen, hogy a ló csak állva tudjon vizet inni.

— Mit beszélsz, te?

— Jól mondom, amit mondok — válaszolt az ismerősöm —, ez tréfabeszédnek is beillik. Mert a ló, ugye, nem lefeküdve, nem oldalra dőlve issza a vizet, hanem mindig állva. Ez már igaz valóság.

Az élet határhelyzetei

Rövid, félperces prózákat írok. Ismerősöm megkérdezte:

— Mondd, a történeteid milyen tartalmi jegyeket hordoznak? Hajlanak-e a modern izmusok felé?

— Nézd — válaszoltam —, az élet, a sors határhelyzeteit próbálom megragadni. Szót fogadok Pázmány Péternek (1570–1637), aki ezt írta: „Nekünk nem hímes szók, hanem erős valóságok kellenek.” Idézem Mészöly Miklós véleményét is: „mindig a valóságból kell kiindulni (…) bármilyen izmus (…) benne van a valóságban, csak megfelelően kell közeledni hozzá, és felfedezni.” A félperceseim — úgy érzem —, sajátos műfajommá váltak.

Márton Károly

Radnóti Miklósra gondolva

Nem volt egy kéz,
Ki megragadja:
Menetelést
Abba ne hagyja!

Mert elég, ha
Csak megbotlik,
Tarkóján már
Tátong egy lik...

Nem volt egy kéz...
Csak dörrenés.
Nem volt egy kéz...
Csak dörrenés.

Sorsolás

Fej vagy írás —
Most nagy a tét:
Ifjúság-e
vagy öregség?

Eltörött a...

Fülöp Kálmánnak

Eltörött a perselyem,
Nem is volt tartalma.
Ki amennyit összegyűjtött,
Az lesz a jutalma.

A sors fintora

Barátom a nyereményt
Büszkén bezsebelte,
Örvendeni nem tudtam,
Bukásomat nyerte.

Kiss Adél

Tiszta forrás

Keresd a békét
tűzön-vízen át,
de ne siess!
Hosszú az út,
csodáld a napot,
nappal fényesen ragyog,
nézd a felhőben sorsod,
este kémleld a csillagot.
Kutass a hegyeken,
hol az út
— azt hiszed —
végtelen.
Lásd az erdőben a fát,
amit a szú éppen kirág,
fakadó bimbóban
az élet nyílását,
zümmögő hang mellett
patak csobogását.
Ha elfáradtál,
találj menedéket,
ott, ahol Isten és te
értek csak meg.
Képzeld azt a helyet olyannak,
mint amikor a békét kutattad.
Ha tiszta fény hull majd rád
és megérint a végtelen,
szent békességedet
biztosan megleled.

Üzenet mindenkihez

Sok szép szót és kedvességet,
igaz hitet, hű szerelmet.
Jó kedvet és csodás álmot,
célra törő igazságot.
Az élethez fényességet,
sok türelmet, békességet.
Kéklő égre napsugarat,
szépen szálló madarakat.
Jó érzésű tekintetet,
becsületes emberséget.
Mese mellé társnak verset,
jobb világot, tiszta lelket.
Boldogságtól könnyes szemet,
vidámságból minél többet.
A jó üzenet hozzád elér,
magyar szóból sosem elég.

Pálffy Tamás Szabolcs

Várakozásunkról

Adventi elmélkedés vasárnapi áhítatra[1]

Olvasandó: *„Te vagy-e az Eljövendő, vagy mást várjunk?”* (Mt 11, 3)

Jelképesen ráléptünk az adventi útra. Egyházi közösségben Boldog Új Évet is kívánhatnánk egymásnak, hiszen az úgynevezett „ünneptelen félév” után, „ezzel a vasárnappal új egyházi év kezdődött, a megelőző pedig bezárta a régit.”[2]

Nyugati keresztény kultúrkörünkben „a tizenharmadik századtól vált szokássá, hogy advent első vasárnapját az egyházi év kezdetének tekintsék.”[3]

Az adventi idő lényeges mozzanata a várakozás. Karácsonyt nem lehet siettetni.

A választott nép több ezer éven keresztül várta a Messiást. Mi huszonöt (25) napon át kell türelmesen várakoznunk. Türelmes várakozás?

Jellemez minket a türelem, ma élő embereket? Állhatatosak, kitartóak és türelmesek vagyunk, vagy szívesen lerövidítenénk valaminek a kezdete és a beteljesedése közti időt?

Ha tudjuk énekelni a szólamunkat, azt gondoljuk, hogy színpadon van a helyünk? Ha tudunk írni egy kérést, azt hisszük, hogy írók vagyunk? Ha lelakkozunk egy darab csiszolt deszkát, bútorkészítőnek képzeljük magunkat? Ha egyetemi vizsgánk során elérünk egy bizonyos kreditpontszámot, akkor már jó fejnek mondjuk magunkat? Ha több havi halogatás után eljövünk egyházközösségünk istentiszteleti együttlétére, akkor mi hitünket megélő, buzgó keresztény emberek vagyunk? Hasznos, építő tagjai vagyunk egyházi-nemzeti közösségünknek? Közösségi emberek vagyunk? Lehet ránk számítani?

Nem kell bizonyítanunk, hogy amit napjaink gyakran türelmetlen embere önmagáról képzel, valójában hosszú és fáradságos munkával érhető el. Állhatatosságra, kitartásra és türelemre van szükség a kitűzött cél elérése érdekében.

Aki kitartó a munkában, a tanulásban, az éneklésben, az imádkozásban, az önnevelésben, a bűnbánat és a szeretet gyakorlásában, az Isten segítségével el tudja érni a kitűzött célt.

Karácsony előtt ez lényeges, mert a mi Jézus-várásunknak is állhatatosnak és türelmesnek kell lennie. Az adventi időt nem lehet lerövidíteni, mint ahogy azt mi türelmetlenségünkből kifolyólag akarnánk.

Aki kitartó a készületben, aki a várakozás hetei alatt nem feledkezik el a lényegről, Isten közénk jövő legjobb gyermekéről, Jézusról, az át fogja élni a betel-

jesedés örömét. Énekeljük, és valljuk adventi énekünk szövegszerzőjével[4]: *„Isten, aki szót adtál prófétáid ajkára / Téged áldva néz szemünk Betlehem határira, / Várva várjuk őt, aki jön minket megváltani.*"(Unitárius énekeskönyv, 149. ének, 4. versszak)

Szatmárnémeti, 2015. november 29. , Advent 1. vasárnapján

Jegyzet

[1] Unitárius lelkésznő hitvestársam, Pálffy Anna-Mária kérésére tartottam áhítatot Szatmárnémetiben, az Evangélikus Egyházközség Wolfenbüttel utcai (36. szám) imatermében 17 órától. Az Észak-Nyugat-Erdélyi Unitárius Szórványegyházközség lelkésze, aznap, 15 órától, Nagybányán végzett temetési szertartást.

[2] Marius van Leeuwen: Ünnepről ünnepre. A keresztény ünnepek története és lényege. EXIT KIADÓ. Kolozsvár. 2009. 137. p.

[3] Im. 137. p.

[4] Szabolcska Mihály

Beke Sándor

Angyali körforgás

A
kará
csonyfa
körül csillag-
szórók fényében
öreg angyalok röp-
ködnek, gyors röptüket
minden évben órapontos-
sággal megismétlik. Ezért
maradnak örökifjak a min-
dig visszatérő
an-
gya-
l o k.

Ráduly János

Dedikációk könyve (I.)

A szépirodalom, a néprajz, a rovásírás iránti érdeklődésem gyakran hozott össze a szellemi élet munkásaival, így lehetőségem nyílt arra, hogy könyvtáramban „meggyarapítsam" a dedikált kötetek „részlegét". Magam is sok író-olvasó találkozón vettem részt: rendszerint dedikációkkal „meggazdagodva" tértem haza. Készül a *Dedikációk könyve* kiadvány: igazolni fogja — talán —, hogy a kötetekbe beírt ajánlások igenis dokumentum értékűek, az írói-néprajzi-rovásírói gondolkodás maradandó „lenyomatai".

A mostani közlések „módszeréről": elsőként a könyv szerzőjének neve szerepel, alatta feltüntettem születési (és elhalálozási) évét (van hol elmaradt). Ezt „foglalkozásának" minősítése követi: költő, monográfus, zenetörténész stb. Közlöm az ajánlás teljes szövegét, majd a könyv címe és a vele járó bibliográfiai „adalékok" olvashatók.

Helyenként — új sorban — M betű látható, a *Megjegyzés* szó rövidítése. Az egy szerzőtől származó ajánlásokat — keletkezésük rendjében — sorszámoztam, így könnyebb lesz majd a szövegekre való hivatkozás, a visszakeresés lehetősége is „biztonságosabb".

Albert Ernő
1932. Népköltészeti kutató

Ráduly Jánosnak, kedves barátomnak, akivel úgy látszik, egy pohárból ittuk azt a mérget, amely nem hagyott nyugton életünk során, s amelynek eredménye a népköltészet kitartó gyűjtése és feldolgozása. Parajd, 1996. február 1. Albert Ernő.

Rigó és madár. A főd népe. Egy gyimesi csángó család élete (…) Bon Ami Kiadó, Sepsiszentgyörgy, 1995.

Almási István
1934. Népzenekutató, zenetörténész

Ráduly Jánosnak, példás munkássága iránti elismerésem jeléül, Almási István.

Szilágysági magyar népzene. Közzéteszi Almási István. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1979.

M: A dedikáció nincs keltezve, lásd a könyv megjelenésének évét.

Ambrus Lajos

1941. Író, költő, szerkesztő

1

Ráduly Jancsi(ék)nak szeretettel, barátsággal és nagyrabecsüléssel Ambrus Lajos. Korond, 1982. X. 23.

A korondi nézőedény. Elbeszélések, karcolatok. Ion Creangă Könyvkiadó, Bukarest, 1982.

2

Ráduly Jánosnak őszinte barátsággal és nagyrabecsüléssel: Ambrus Lajos. Korond, 1995. VII. 18.

Lopott hold. Versek. Ablak Kiadó, Székelyudvarhely, 1995.

3

Ráduly János barátomnak hálából — mese — s mindenek előtt: őszinte barátsággal, Ambrus Lajos. Korond, 1996. aug. 3.

A tündérasszony könnye. Mesék, mondák, történetek. Ablak Kiadó, Székelyudvarhely, 1966.

M: — mese —: a könyvet eme sorok írója szerkesztette.

4

Ráduly Jánosnak, Árcsók — emlékére, barátsággal: Ambrus Lajos. Kibéd, 1997. aug. 24.

A korondi fazekasvásárok. Árcsó, 1978–1997. Szerkesztette Ambrus Lajos. Firtos Művelődési Egylet, Korond, 1997.

5

Ráduly Jánosnak mint e könyvecske szerkesztőjének, őszinte barátsággal és nagyrabecsüléssel, Ambrus Lajos. Korond, 1998. feb. 8.

A kukorékoló róka. Mesék, mondák, történetek. Ablak Kiadó, Székelyudvarhely, 1998.

6

Ráduly Jánosnak őszinte barátsággal, Ambrus Lajos. Korond, 1999. III. 27.

Játék a tájban. Versek. Tinivár Kiadó, Kolozsvár, 1998.

7

Ráduly János barátomnak, aki igencsak a mese szerelmese és értője, azzal a hálával, amelyet az eddigi együttműködése méltán kiérdemel. Őszinte barátsággal és öleléssel: Ambrus Lajos. Kibéd, 1999. XII. 12.

A kisbíró meg a telegráncs. Mesék, mondák, történetek. Tinivár Kiadó, Kolozsvár, 1999.

8

Ráduly Jánosnak még mindig az őszinte barátság jegyében. Öleléssel: Ambrus Lajos. Korond, 2001. júl. 24.

Az óriás leánykája. Mesék, mondák. Tinivár Kiadó, Kolozsvár, 2000.

9

Ráduly Jánosnak barátsággal: Ambrus Lajos. Korond, 2002. VI. 7.
A szalmaborjú. Mesék, mondák. Tinivár Kiadó, Kolozsvár, 2002.

10

Ráduly Jánosnak barátsággal: Ambrus Lajos. Korond, 2003. III. 30.
Boldogok hajóján. Versek. Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, Székelyudvarhely, 2003.

11

Ráduly Jánosnak barátsággal: Ambrus Lajos. Korond, 2003. IX. 28.
A griffmadár fia. Tinivár Kiadó, Kolozsvár, 2003.

12

Ráduly Jánosnak őszinte barátsággal: Ambrus Lajos. Kibéd, 2005. március 3.
Madárnyelven. Versek. Impress Kiadó, Marosvásárhely, 2004.

13

Ráduly Jánosnak öleléssel és nagyrabecsüléssel: Ambrus Lajos. Kibéd, 2005. március 3.
Árpád és Balambon. A Székelyföld mondákban, regékben, legendákban. Impress Kiadó, Marosvásárhely, 2004.

14

Ráduly Jánosnak, a kiváló embernek, nekem jóbarátom, azzal, hogy még igen sokszor örömmel „visszadedikálhatjuk." Öleléssel: Ambrus Lajos. Korond, 2006. VII. 7.
Az aranymadár. Mesék, mondák, történetek. Litera-Veres Könyvkiadó, Székelyudvarhely, 2006.

15

Ráduly János barátomnak öleléssel: Ambrus Lajos. Kibéd, 2007. III. 16.
A turul fia. A Székelyföld mondákban, regékben és legendákban. II. könyv. Litera-Veres Könyvkiadó, Székelyudvarhely, 2006.

16

Ráduly Jánosnak őszinte barátsággal, Ambrus Lajos. Korond, 2007. VIII. 7.
Korondi fazekasalbum. Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda, 2007.

17

Ráduly Jánosnak köszönettel és barátsággal, Ambrus Lajos. Korond, 2008. X. 30.
Csodavárban. Gyermekversek. Erdélyi Műhely Könyvek, Budapest, 2008.
M: „köszönettel" — a könyvet szerkesztette Ráduly János.

18

Ráduly Jánosnak őszinte barátsággal, a további együttműködés reményében Ambrus Lajos. Kibéd, 2009. IX. 20.

A királyné napja. Székelyföldi mondák, regék és igaz történetek. Erdélyi Műhely, Budapest, 2008.

19

Ráduly Jánosnak őszinte barátsággal és hálás köszönettel: Ambrus Lajos, Kibéd, 2009 karácsonyán.

Ösvények az égben. Összegyűjtött versek. Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda, 2009.

M: „… és hálás köszönettel." — A könyv szerkesztője Ráduly János.

Árvay Árpád

1902–1985. Költő, író

Ráduly Jánosnak szeretettel, Bukarest, 1973. okt. 24. Árvay Árpád.

Elődök példája. Múlt századi művészek a magyar—román kapcsolatok elmélyítéséért. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1973.

M: „Múlt századi művészek…" — A 19. századról van szó.

Asztalos Enikő

1939. Néprajzkutató

1

Ráduly Jánosnak őszinte hálával, hogy foglalkozott a monográfiám kéziratával, Asztalos Enikő. Marosvásárhely, 1996. febr. 23.

(Alább írva): A könyvet a szerző édesanyjától vásároltam, mindössze 300 példányban jelent meg.

Wohlfart Zoltán: *Kopjafa helyett.* Magánkiadás. Készült a Pro-Print Rt. nyomdájában. Csíkszereda, 1995.

M: „foglalkozott a monográfiám kéziratával": valószínűleg az 1998-ban, tehát később megjelent *Szép szivárvány koszorúzza az eget* című kötetről van szó, amelyet utószavaztam (lásd alább).

2

Ráduly Jánosnak őszinte hálával és tisztelettel. Marosvásárhely, 1998. dec. 19. Asztalos Enikő.

Szép szivárvány koszorúzza az eget. Népélet Székelykakasdon. Utószó: Ráduly János. Ez angolul is, kivonata pedig románul. Státus Könyvkiadó, Csíkszereda, 1998.

3

Ráduly János kollegámnak hálás köszönettel és igen nagy tisztelettel Asztalos Enikő. Marosvásárhely 1999. márc. 24.

Aktualizált rigmusok és ateista esküvői szertartás az 50-es évekből. Kriza János Néprajzi Társaság Évkönyve 7. Kiadó a Társaság. Kolozsvár, 1999.

M: 50-es évekből: az 1950-es évekről van szó.

Bácsy Tibor

1898–1986. Költő, tankönyvszerkesztő, illusztrátor

1

Tisztelettel Ráduly Jánosnak, Kibéd, 1974. aug. 24. Bácsy Tibor.

Egységes tankönyv. Magyar olvasó- és nyelvtan, történelem, földrajz, természettudomány, egészségtan és alkotmánytan a magyar tannyelvű népiskolák VII. osztálya számára. Társszerzőkkel. Minerva Irodalmi és Nyomdai Műintézet RT kiadása. Kolozsvár 1927.

2

Sok szeretettel Janikának, Kibéd, 1974. aug. 29. Tibor bácsi.

Egységes tankönyv. Magyar olvasó és nyelvtan, földrajz, történelem és természettudomány a magyar tannyelvű népiskolák IV. oszt. számára. Társszerzőkkel. Minerva Irodalmi és nyomdai Műintézet RT Kiadása. Kolozsvár (év nélkül).

3

Szeretettel Janikának, Kibéd, 977. júl. 2. Bácsy Tibor.

A magyar irodalom és nyelv rövid története. Iskolai használatra. Írta Imre Sándor. Debreczeni Ref. Főiskolai tanár, a M. Tud. Akadémia L. tagja. Második javított kiadás. Debreczen és Nyiregyháza. If. Csáthy Károly (kiadása). Debreczen 1870.

M: Bácsy Tibor, a tankönyvíró, a több mint száz éves régi tankönyvvel ajándékozott meg.

Bajor Andor

1927–1991. Író, költő, műfordító

Ráduly Jánosnak tisztelettel Bajor Andor. Makfalva, 1979. május 14.

Az éjjeliőr nem tud aludni. Karcolatok. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1976.

Bakay Kornél

1940. Történész, ősrégész

1

Ráduly Jánosnak kollegális barátsággal, 98. XII. 7. Bakay Kornél.

Őstörténetünk régészeti forrásai. I-II. Miskolci Bölcsész Egyesület kiadása. I. kötet: 1997. II. kötet: 1998. A dedikáció a második kötetben van.

2

Ráduly Jánosnak barátsággal ajánlom. Bp. — Miskolc, 2001. márc. 5. Bakay Kornél.

Az Árpádok országa. Őstörténetünk titkai. Felelős kiadó: Dr. Bakay Kornél. Kőszeg, 2000.

Balás Árpád

1937. Lexikonszerkesztő, közíró

Kedves barátunknak, kollégánknak, Ráduly Jánosnak tisztelettel Balás Árpád és Madarász Antal. Makfalva, 1978. II. 22.

Dr. Tulogdi János — Madarász Antal — Balás Árpád: *Földrajzi kislexikon.* Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1976.

M: A dedikációt Madarász Antal is aláírta.

Balási András

1967. Költő

Ráduly Jánosnak barátsággal: Balási András. 1997. I. 30-án. Marosvásárhely.

Válasz a győztesnek. Versek. Pallas-Akadémia Könyvkiadó, Csíkszereda, 1996.

Balázs József

1944–1997. Író, dramaturg

Ráduly Jánosnak őszinte tisztelettel Balázs József. Bp. 1976. júl. 15.

Koportos. Kisregény. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1976.

Balázs Sándor

Népi költő

Barátságos szeretettel *Ráduly Jánosnak* Balázs Sándor, Kováts Mátyus Erzsébet.

Hadüzenet. (Versek). A festmények és grafikák Kováts Mátyus Erzsébet (Kibéd — Székelyudvarhely) munkái. Nyomda Pro-Print RT., Székelyudvarhely, 2003.

Balázsi Dénes

1936. Monográfus, közíró

Ráduly János barátomnak „tiszta bosszúból és válaszként a provokációra” az első könyvem, szeretettel Dénes. Székelyszentlélek, 1996. II. 2.

Ne nézze senki csak a maga hasznát… Szövetkezeti mozgalom a Kis- és Nagyhomoród mentén. Haáz Rezső Kulturális Egyesület kiadása. Székelyudvarhely, 1995.

Bálint Mózes

1936. Monográfus

1

Ráduly János barátomnak a szerző nevében is sok-sok szeretettel (B. M.). Bálint Mózes. Székelyudvarhely, 2007. április 10.

Kövér Gábor: *Eretnek mesék a világról.* Udvarhelyszék Kulturális Egyesület, Székelyudvarhely, 2006.

M: Bálint nem a saját könyvébe írt dedikációt.

2

Ráduly Jánosnak a keleti magyarok nevében is baráti szeretettel, öleléssel, Bálint Mózes. Székelyudvarhely, 2008. október 6.

Testvérmentő. Krónikás napló a csángó sorsról 1990–2007. Udvarhelyszék Kulturális Egyesület, Székelyudvarhely, 2007.

Balogh László

1946–2003. Író, újságíró

Ráduly Jánosnak ezeréves, romlatlan barátsággal Balogh Laci. Szováta, 1995. febr. 25.

Négerek a szekrényben, avagy szabad asszociációk néhány versidézet illusztrálására. Dacia Könyvkiadó, Kolozsvár, 1995.

Banner Zoltán

1932. Esszéíró, költő, művészettörténész, előadóművész

1

Egyazon kert kertészének, Ráduly Jancsinak, a túlsó hegyről, baráti átkiáltással, Banner Zoltán. Hármasfalu, 1974. febr. 16.

Csillagfaragók. Népi alkotók, naiv művészek. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1972.

2

Várván a viszontkönyvet — baráti öleléssel Banner Zoli. Hármasfalu, 1974. febr. 16.

Mattis—Teutsch János. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1972.

3

Ráduly Jánosnak, aki legalább olyan jól tudja, mint én, *Kié vagy, Ausztrália?* baráti öleléssel Banner Zoltán Makfalván 1980. március 15-én.

Kié vagy, Ausztrália? Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1979.

M: A szerző a könyv címét is belefoglalta az ajánlásba: *mint én* kifejezés után hosszú nyíl vezet a főcímhez.

4

Úgy is, mint üzenet. Rádulyéknak, öleléssel a makfalvi „felszálláskor", Banner Zoltán. 1985. május 18.

Az én repülőgépem. Banner Zoltán előadóestje hét évtized legszebb verseiből. Municipiumi Művelődési Ház — Csíkszereda és Utunk Szerkesztősége Kolozsvár kiadása, Csíkszereda, 1984.

5

Ráduly Jancsinak, a kibédi világteremtőnek baráti öleléssel Banner Zoltán. 1985. május 18.

Benczédi Sándor. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1984.

6

Ráduly Jánosnak, aki pontosan ismeri a címkérdésre a választ, baráti öleléssel Banner Zoltán. 1996. szeptemberében.

Van-e még művészet falun? Bandi Dezső írásaiból összeállította, kísérő szöveggel és irodalomjegyzékkel ellátta: Banner Zoltán. Kiadja a Pro Agricultura Hungariae Alapítvány, Gödöllő, 1996.

Bán Péter

1946–2006. Műfordító

1

Ráduly Jánosnak, hogy szeresse vagy gyűlölje a lett népmeséket, de olvassa el, szeretettel Bán Péter. Muzsna, 1973. V. 2. P. S. Ugyanebben a sorozatban mordvin, kazah, cseh, litván mesefordításaim is megjelennek. Megküldöm.

Nagyapó mesefája. 3. Ion Creangă Könyvkiadó, Bukarest, 1973.

2

Ráduly Jánosnak és családjának sok szeretettel, barátsággal, Bán Péter. 1980. IX. 19.

Mircea Sântimbreanu: *A nagyszünet.* Elbeszélések, karcolatok. Fordították: Bán Péter (és szerzőtársak). Ion Creangă Könyvkiadó, Bukarest, 1980.

3

Ráduly Jánosnak szeretettel, barátsággal Bán Péter. 1982. IV. 7.

Találkozások Jeszenyinnel. Fordította Bán Péter (szerzőtársakkal). Európa Könyvkiadó, Budapest, 1981.

4

Ráduly János barátomnak a kitűnő előszóért. Szeretettel, Bán Péter. Muzsna, 1996. XII. 9.

Miért nincsen semmim se? Bolgár, csuvas, kazah, lett, litván, mordvin, orosz népmesék. Bán Péter fordítása. Előszó: Ráduly János. Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda, 1996.

5

Ráduly Jánosnak szeretettel, barátsággal Bán Péter. Muzsna, 1998. február 8.

Hetedhét nép meséi. Bolgár, csuvas, kazah, lett, litván, mordvin, orosz népmesék. Tinivár Könyvkiadó, Kolozsvár, 1998.

6

Ráduly Jánosnak ősi barátsággal, igaz szeretettel, remélve, hogy még sok szép terve megvalósul, Bán Péter. Muzsna, 2002. IV. 10.

A mézeskalács házikó. Bolgár, cseh, csuvas, észt, lett, litván, szlovák, ukrán és vogul mesék. Kiadja a Humán Reform Alapítvány, Székelyudvarhely, 2001.

Barabás László

1947. Néprajzkutató, szerkesztő

1

Ráduly János barátomnak a régi barátsággal, szeretettel ajánlom, Barabás László! 1998. VII. 22.

Forog az esztendő kereke. Sóvidéki népszokások. Mentor Kiadó—Custos Kiadó, Marosvásárhely, 1998.

2

Ráduly János barátomnak, kibédi kenyeres pajtásomnak szeretettel Barabás László. Kibéd, 2000. II. 25

Kapun belül, kapun kívül. Népismereti írások. Impress Kiadó, Marosvásárhely, 2000.

3

Ráduly János barátomnak, szellemi társamnak szeretettel Barabás László. 2009. II. 19.

Akiket fog a figura. Farsangi dramatikus szokások, népi színjátékok Marosszéken. Mentor Kiadó, Marosvásárhely, 2009.

Bárdosi Ildikó

1970. Népdalénekes, zenepedagógus

1

Köszönjük az erőt adó előadást. Bárdosi Ildikó, Molnár Miklós, Juhász Erika. 2005. október 7.

CD. *Ki a hegyen túlhaladtál…* Kis-Küküllő mente, Hegymegett. Bárdosi Ildikó (és mások). Erdélyi népzene. Hangfelvétel: Hajduböszörmény, 2004. Kiadó: ELESCO MDC Kft.

M: „Köszönjük az előadást”: eme sorok írója Kibéden tartott előadást a népköltészeti gyűjtésről a kirándulócsoportnak.

2

Ráduly Jánosnak nagy tisztelettel és szeretettel: Bárdosi Ildikó. (2005. október 7.).

CD *Ki az eget megkerüli…* Énekel Bárdosi Ildikó, kísérő a Téka együttes. Erdélyi népzene, Kis-Küküllő mente, Vízmellék. Kiadó: MDC Kft., Debrecen.

Baricz Lajos

1958. Költő, egyházi közíró

1

Ráduly János bátyámnak tisztelettel, szeretettel és barátsággal Baricz Lajos. Nagykend, 2008. ápr. 3.

Békesség néktek! Versek. Pallas-Akadémia Könyvkiadó, Csíkszereda, 2008.

2

Ráduly Jánosnak barátsággal Baricz Lajos. Nagykend, április 3.

Tündértánc. Versek. Lyra Kiadó, Marosvásárhely, 2007.

Barsi Ernő

1920. Néprajzkutató, hegedűművész

Ráduly Jánosnak, a székely népballadák gyűjtőjének messzi tájról, de annál nagyobb szeretettel: Barsi Ernő. Győr, 1992. szept. 23.

A zene egy sályi pásztor életében. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1984.

Bartha János

1927–2002. Nyelvész, sajtómunkatárs

1

Egy nagyon kellemesen eltöltött délelőtt alkalmából, Kibéd, 1973. II. 28. Baráti öleléssel Bartha János.

Bartha János (és szerzőtársak): *Kis magyar stilisztika.* Szerkesztette: Szabó Zoltán. Irodalmi Könyvkiadó, Bukarest, 1968.

2

Ráduly Jánosnak meleg üdvözlettel. Marosvásárhely, 1973. III. 9. Bartha János.

Román nyelvi elemek stilisztikai szerepe Asztalos István írói nyelvében. Nyelv- és Irodalomtudományi Közlemények, IX. évf., 2. számából. Kolozsvár, 1965. Különnyomat.

3

Ráduly Jánosnak őszinte barátsággal, Marosvásárhely, 1973. III. 9. Bartha János.

Az orális stílusról. Asztalos István: *Emberség* című novelláskötetének nyelvi anyaga alapján. Nyelv- és Irodalomtudományi Közlemények, VIII. évf., 2. számából. Kolozsvár, 1964. Különnyomat.

4

Ráduly Jánosnak meleg barátsággal, Marosvásárhely, 1973. III. 9. Bartha János.

A környezetábrázolás néhány eszköze Papp Ferenc műveiben. Lucrări ştiinţifice. Vol. I. Extras. Târgu-Mureş, 1969.

5

Ráduly Jánosnak őszinte tisztelettel. Marosvásárhely, 1973. III. 9.

A nők ábrázolásának néhány stíluseszköze Szabó Gyula novelláiban. Lucrări ştiinţifice. Vol. II. Extras. Târgu-Mureş, 1970.

Bartha Zoltán

1930. Író, szerkesztő, könyvkiadó

1

Ráduly Jánosnak sok szeretettel, azzal a gondolattal, hogy Réka után jöhet Magdolna is. Bartha Zoltán. Kibéd, 1994. VI. 2-án.

Réka naplója. Tinivár Lap- és Könyvkiadó KFT., Kolozsvár, 1994.

M: „jöhet Magdolna is." — Utalás a *Szép Magdolna* című népmesegyűjteményre, amely a Tinivár Könyvkiadónál látott napvilágot 1994-ben.

2

Ráduly Jánosnak sok szeretettel és a szerző, szerkesztő üdvözletével Bartha Zoli. Kibéd, 1994. X. 30-án.

Solymár József: *Küldj álomfejtőt.* Felelős kiadó: Dr. Bartha Zoltán. Kolozsvár, 1994.

M: Bartha nem a saját könyvébe írta a dedikációt.

Bartis Ferenc

1936 — 2006. Író, költő, szerkesztő

1

Ráduly Jánoséknak, a jó barátoknak, a konok munkásoknak és Bartók — Kodály utódoknak, baráti szeretettel Bartis Ferenc. Kibéd városa. Kelt: 1970. júl. 25.

Konok szeretet. Versek. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1970.

2

Ráduly Jancsinak és drága kis családjának a régi, és mindig megújuló barátság szeretetével s az összetartozás varázsával Bartis Ferenc. Kibéd, 1977. május 29.

Kegyetlen szépség. Versek. Dacia Könyvkiadó, Kolozsvár-Napoca, 1975.

3

Ráduly Jánosnak ősi barátsággal és testvéri öleléssel gratulálok könyvéhez, Bp. 1996. dec. 10. Bartis Ferenc.

A túlélő megdicsőülése. Bartók. Didergő lángok. Drámák. Összmagyar Testület — A CÉH kiadása, Budapest, 1996.

4

Ráduly János ősi barátomnak töretlen, testvéri szeretettel, köszönve remek könyveidet, hamarosan meghívunk Budapestre, találkozóra, gondjaid ezen a téren ne legyenek! Gyakran nézegetem közös fényképünket… Jancsi, ölellek, kívánok sok sikert és győzedelmes új évet! Bartis Ferenc. Budapest, 1998. január 4.

Ellopták a világ lelkét avagy pokoljárás a mennyországban. Összmagyar Testület — A CÉH kiadása, Budapest, 1998.

M: A budapesti útra nem került sor.

5

Ráduly Jánosnak ősi barátsággal és változatlan szeretettel, — viszonzásul könyveiért, amelyekhez őszintén gratulálok, Bartis Ferkó. Bp. 1999. április 9. Lásd még 148. oldalt!

Akarjatok élni szabadon! (Versek). Összmagyar Testület — A CÉH kiadása, Budapest, 1999.

M: „Lásd még 148. oldalt!": Eme sorok írójának dedikált vers. Címe: Ráduly Jánosnak, Kibédre, folklór-pótlék helyett.

Bartos Miklós

1949. Helytörténész

1

Ráduly Jánosnak régi barátságunk emlékére sok-sok szeretettel, Bartos Miklós. Erdőszentgyörgy, 2000. május 12.

Változó népi kultúra. Társadalomnéprajzi vizsgálat Havadon. Szerkesztette Nagy Olga. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest—Kolozsvár, 2000.

2

Ráduly Jánosnak barátsággal és tisztelettel Bartos Miklós. Erdőszentgyörgy, 2006. III. 25.

Bartos Miklós — Döme László: *Erdőszentgyörgy.* Készült: Göcsej Nyomda Kft., Zalaegerszeg, 2005.

Beder Tibor

1938. Író, művelődéstörténész

Ráduly Jánosnak, neves irodalmi alkotónknak, szeretettel Beder Tibor. 2006.

A bujdosók nyomában. Második, javított kiadás. Készült a Pro-Print Rt. nyomdájában, Csíkszereda, 2005.

Beke György

1927–2007. Író, szociográfus, műfordító

1

Ráduly Jánosnak, az új Seprődinek, igaz híve Beke György. 1980. június 8.
Bűnben társtalanul. Regény. Irodalmi Könyvkiadó, Bukarest, 1969.

2

Ráduly Jánosnak, aki tudja: a testvérítés egyik pillére az önismeret. Beke György. 1980. jún. 8.
Tolmács nélkül. Interjú 56 íróval a magyar—román irodalmi kapcsolatokról. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1972.

3

Ráduly Jánosnak! Remek ember vagy, János barátom. Köszönöm a szép estét! Beke György.1980. jún. 8.
Feketeügy. Riportok. Eminescu Könyvkiadó, Bukarest, 1974.
M: „Köszönöm a szép estét!": A nevezett napon Beke György szerzői estje Kibéden.

4

Ráduly Jánosnak, a kiváló folkloristának, baráti szeretettel Beke György. 1987. okt. 20.
Arccal az életnek. Regény. Dacia Könyvkiadó, Kolozsvár—Napoca, 1987.

5

Rádulyéknak, Irénkének és Jánosnak, szeretettel Beke György. 1988. aug. 11.
Szilágysági hepehupa. Riportkönyv. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1976.

6

Ráduly János barátomnak, szeretettel Beke György. 1988. aug. 11.
„*Itt egymásra találnak az emberek".* Barangolások Bihar megyében. Bukarest, 1984.

7

Ráduly Jánosnak, a néptestvériség múlt századi nagy emberéről, baráti szeretettel Beke György. 1988. aug. 11.
Koós Ferenc: *Életem és emlékeim.* Gondozta, a bevezető tanulmányt és a jegyzeteket írta Beke György. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1971.

8

Ráduly Jánosnak, egy kiváló szerzőről, szeretettel Beke György. 1988. aug. 11.
Veress Sándor tolla és körzője. Politikai Könyvkiadó, Bukarest 1974.

Beke Sándor

1961. Költő, szerkesztő, könyvkiadók és folyóiratok alapítója, igazgatója, főszerkesztője

1

Ráduly Jánosnak barátsággal és szeretettel, Beke Sándor. Székelyudvarhely, 1993.

Madártemető. Versek. Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, Székelyudvarhely, 1993.

2

Ráduly Jánosnak meleg barátsággal, újabb könyveit várva. Erőt kíván: Beke Sándor. Székelyudvarhely 1995.

*Téged kereslek.*Versek. Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, Székelyudvarhely, 1995.

3

Ráduly Jánosnak „védtelen éveink" emlékére, munkatársi szeretettel, barátsággal: Beke Sándor. Székelyudvarhely 1995.

Védtelen évek. Versek. Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, Székelyudvarhely, 1995.

4

Ráduly János kibédi íróbarátomnak e kis kötet „bohókás" gyermekverseit. Baráti szeretettel és megbecsüléssel: Beke Sándor. Kibéd, 1997.

Bohókás ábécé. Gyermekversek. Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, Székelyudvarhely, 1997.

5

Ráduly Jánosnak sok szeretettel, barátsággal: Beke Sándor. 1997. VII. 25.

Tüntető magnóliák. Versek. Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, Székelyudvarhely, 1997.

6

Ráduly Jánosnak — könyvem szerkesztőjének — igazi barátsággal, szeretettel: Beke Sándor. 1997. VII. 25.

Hajnalodik nélküled. Szerelmes versek (1980–1996). Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, Székelyudvarhely, 1997.

7

Ráduly Jánosnak gyermekversbéli kalandozásaimat kiváló tisztelettel és barátsággal: Beke Sándor. Kibéd, 1998. decemberében.

Hajóval a Déli-sarkon. Gyermekversek. Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, Székelyudvarhely, 1998.

8

Ráduly Jánosnak sok szeretettel „egy lélekfoszlánynyit" az erdélyi homályból, Beke Sándor. Székelyudvarhely, 1999. október 27.

Erdélyi homály. Versek. Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, Székelyudvarhely, 1999.

9

Ráduly Jánosnak sok szeretettel „világhírű" könyvemet, Beke Sándor. Székelyudvarhely, 1999. november 25.

Protestantaj magnolioj (elektitaj poemoj). Tradukitaj de Tibor Papp. Eldono de Debrecena Esperanto-Societo, 1999.

M: Beke Sándor-versek eszperantó nyelven.

10

Ráduly Jánosnak sok szeretettel „egy csokor jégvirágot." Beke Sándor. Székelyudvarhely, 2001. április 26.

Sándor Beke: *Glaciflor' en mia man'* poemoj por infanoj. el la hungara tardukis: Tibor Papp. Eldonis: Debrecena Esperanto-Societo. Debrecen, HU, 2000.

M: Beke Sándor gyermekversei eszperantó nyelven.

11

Ráduly Jánosnak barátsággal életünk „láthatatlan sorompóit", Beke Sándor. Székelyudvarhely 2002. július 5.

Láthatatlan sorompók. Versek. Székelykapu Könyvkiadó, Székelyudvarhely, 2002.

12

Ráduly Jánosnak sok szeretettel, barátsággal emlékeim „adventi koszorúját" Beke Sándor. Székelyudvarhely, 2002. július 5.

Adventi koszorú. Versek. Erdélyi Pegazus Könyvkiadó, Székelyudvarhely, 2002.

13

Ráduly Jánosnak szeretettel, barátsággal — a régi, rozsdás Ikaruszra emlékezve Beke Sándor. Székelyudvarhely, 2002. július 5.

Megkésett feltámadás. Versek. Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, Székelyudvarhely, 2002.

14

Ráduly Jánosnak sok szeretettel „elmaradt imáimat", Beke Sándor. Farkaslaka, 2003. október 1.

Elmaradt imák. Versek. Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, Székelyudvarhely, 2003.

15

Ráduly Jánosnak sok szeretettel, barátsággal: Beke Sándor. Farkaslaka, 2003. október 1.

A galambok kirepülnek. Versek. Erdélyi Pegazus Könyvkiadó, Székelyudvarhely, 2003.

16

Ráduly Jánosnak sok szeretettel ezt a román nyelvre fordított narancssárga vallomást. Beke Sándor: 2004. május 5.

Poezie de dragoste despre cascada Niagara. Versuri. Traducere de Cornelia Moldoveanu. Editura Pegasus Transilvan, 2004.

M: Beke Sándor-versek román nyelven.

17

Ráduly János barátomnak sok szeretettel, Beke Sándor. Székelyudvarhely, 2004. október 4.

Erdély. Útikönyv. A könyv szerkesztője: Beke Sándor. Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, Székelyudvarhely, 2004.

18

Ráduly Jánosnak sok szeretettel, baráti öleléssel: Beke Sándor. Székelyudvarhely, 2006. november 28-án.

Ima Erdélyországért. Székelykapu Könyvkiadó, Székelyudvarhely, 2005.

19

Ráduly Jánosnak sok szeretettel egy lélekfoszlányt „szülőföldes" verseimből. Beke Sándor. Székelyudvarhely, 2006. november 28-án.

Isten megáld a Hargitán. Válogatott versek. 1981–2003. Erdélyi Pegazus Könyvkiadó, Székelyudvarhely, 2005.

20

Ráduly Jánosnak a régi barátsággal: Beke Sándor. Székelyudvarhely, 2006. november 28-án.

A szeretetnek nincsen temetője. II. János Pál pápa emlékére. Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, Székelyudvarhely, 2005.

21

Ráduly Jánosnak sok szeretettel, barátsággal a lelkemben muzsikáló Hargitát, Beke Sándor. Székelyudvarhely, 2006. november 28-án.

Lelkemben muzsikál a Hargita. Régi és új versek. Székelykapu Könyvkiadó, Székelyudvarhely, 2006.

22

Ráduly Jánosnak ezt a „megverselt" álmot a világ legtitokzatosabb tengeri palotájáról. Barátsággal: Beke Sándor. Székelyudvarhely, 2007. június 14-én.

Álom a Titanicon. Elbeszélő költemény. Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, Székelyudvarhely, 2007.

23

Ráduly Jánosnak, a Székely Útkereső hűséges munkatársának sok szeretettel, barátsággal: Beke Sándor. Székelyudvarhely, 2008. március 21-én.

Székely Útkereső — szellemi műhely a XX. század végén Erdélyben. Főszerkesztői vallomás a folyóirat megszületéséről és életéről. A bevezető tanulmányt írta Barabás István. Székely Útkereső Kiadványok — Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, Székelyudvarhely, 2007.

24

Ráduly Jánosnak a Székely Útkereső szellemi műhely eme méltó folytatását barátsággal, szeretettel és munkatársi tisztelettel, Beke Sándor. Székelyudvarhely, 2008. május 8-án.

Magyar, székely és csángó örökség. A Székely Útkereső kiadványok antológiája (1991–2006) ... Dr. Brauch Magdával. Székely Útkereső Kiadványok — Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, Székelyudvarhely, 2008.

25

Ráduly Jánosnak a magyar lélek legértékesebb nemzeti imáit baráti szeretettel, megbecsüléssel: Beke Sándor. Székelyudvarhely, 2008. május 24-én.

Jézus, áldd meg Erdély földjét. Himnuszok. Válogatta és szerkesztette Beke Sándor. Székely Útkereső Kiadványok, Székelyudvarhely, 2004.

26

Ráduly Jánosnak pipepásztor emlékeimet baráti szeretettel, tisztelettel: Beke Sándor. Székelyudvarhely, 2008. június 11-én.

Mikor pipepásztor voltam. Válogatott gyermekversek. Székelykapu Könyvkiadó, Székelyudvarhely, 2008.

27

Ráduly Jánosnak a makfalvi Dózsa Dániel örökérvényű átdolgozását kiváló tisztelettel és baráti szeretettel: Beke Sándor. Székelyudvarhely, 2008. július 24-én.

Tündér Ilona. Széphistória. Dózsa Dániel átdolgozása Piskolti István: *Árgirus és Tündér Ilona* című széphistóriája alapján. A kiadást gondozta Beke Sándor. Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, Székelyudvarhely, 2008.

28

Ráduly János barátomnak sok szeretettel, megbecsüléssel főleg a „csikó-kályha" verseit, Beke Sándor. Székelyudvarhely, 2008. szeptember 29-én.

Szerelem orgonája. Versek. Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, Székelyudvarhely, 2008.

29

Ráduly Jánosnak az Antológiában szereplő kritikai írásait is megköszönve, hálával és baráti szeretettel Beke Sándor. Székelyudvarhely, 2008.

Az élőszó dicsérete. Kritikák, recenziók, beszélgetések a Székely Útkereső hasábjain. Válogatta, szerkesztette, a kötetben szereplő írások jegyzékét, a könyvészetet és a Székely Útkereső repertóriumát összeállította Beke Sándor. A

bevezető tanulmányt írta P. Buzogány Árpád. Székely Útkereső Kiadványok — Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, Székelyudvarhely, 2008.

30

Ráduly Jánosnak tréfás költeményem jópofa főszereplőjét sok szeretettel és barátsággal: Beke Sándor. Székelyudvarhely, 2009. június 11-én.

Góbé Miska. Tréfás költemény. Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, Székelyudvarhely, 2009.

31

Ráduly Jánosnak sok szeretettel, baráti öleléssel gyermekverseim „királyleányát." Beke Sándor. Székelyudvarhely, 2009. június 11-én.

Havasok királyleánya. Gyermekversek. Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, Székelyudvarhely, 2009.

32

Ráduly Jánosnak öregapó és őzike kalandjait a csillagok birodalmában. Sok szeretettel, barátsággal: Beke Sándor. Székelyudvarhely, 2009. június 11-én

Öregapó, őzike és a csillagok. Verses mese. Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, Székelyudvarhely, 2009.

33

Ráduly Jánosnak sok szeretettel az örök harmóniát sugárzó világ szépséges kislakóit, Beke Sándor. Marosvásárhely, 2009. november 6-án.

Szépséges kislakók. Költemény. Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, Székelyudvarhely, 2009.

34

Ráduly Jánosnak sok szeretettel, barátsággal a lélek „aranymagjait". Beke Sándor. Székelyudvarhely. 2010. március 30.

Átölelt a lelked. Versek. Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, Székelyudvarhely, 2010.

35

Ráduly Jánosnak a költő miatyánkját baráti szeretettel: Beke Sándor. Mvásárhely, 2010. november 4-én.

Az én Miatyánkom. Költemény. Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, Székelyudvarhely, 2010.

36

Ráduly Jánosnak a Hargita „örök elégiáját." Sok szeretettel, Beke Sándor. Marosvásárhely, 2010. november 12-én.

Elégia a Hargitához. Költemény. Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, Székelyudvarhely, 2010.

37

Ráduly Jánosnak sok szeretettel a Székely Útkereső szellemi műhelyt záró kötetet. Beke Sándor. Székelyudvarhely, 2011. január 27-én.

A Székely Útkereső levelezés és dokumentumok tükrében. Székely Útkereső Kiadványok — Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, Székelyudvarhely, 2011.

Benkő András

1923–2001. Zenetörténész

1

Ráduly Jánosnak — saját könyvébe — meleg szeretettel, a kibédi szellemi élet lelkes szervezőjének, Kibéden, 1993. május 8. Benkő András.

Bartók Béla romániai hangversenyei. 1922–1936. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1970.

2

Ráduly Jánosnak (saját kötetébe írott dedikációként) — sok szeretettel és jókívánsággal a további szép munkájához. Kibéd, 1993. máj. 8. Benkő András.

Zenetudományi írások. Szerkesztette Benkő András. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1983).

3

Ráduly Jánosnak, — ez is saját példánya és a körülmények folytán nem a szerkesztő ajándéka — a Seprődi nyomain végtelen buzgósággal haladó kibédi tudósunknak, őszinte tisztelettel: Kibéd, 1993. máj. 9. Benkő András.

Zenetudományi írások 1986. Szerkesztette Benkő András. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1986.

Berecz Edgár

1975. Író, gasztronómiai szakíró, szaktanácsadó

1

Ráduly János tanár úrnak tisztelettel Berecz Edgár. 2002. március 16.

Nemzetközi sajtszótár. Magánkiadás. Székelyudvarhely, 2002.

2

Ráduly Jánosnak nagy tisztelettel és köszönettel a morális támogatásért Berecz Edgár. 2003. júni. 22. Székelyudvarhely.

Francia gasztronómiai zsebszótár. Magánkiadás. Székelyudvarhely, 2003.

3

Ráduly Jánosnak sok szeretettel Berecz Edgár. 2003. október 11. Székelyudvarhely.

Japán konyhatolmács. Barangolás a japán konyhaművészetben. Magánkiadás. Székelyudvarhely, 2003.

4

Ráduly Jánosnak baráti tisztelettel Berecz Edgár. 2004. május 22. Székelyudvarhely.

Svájci konyha — svájci receptek. Magánkiadás. Székelyudvarhely, 2004.

5

Ráduly Jánosnak tiszteletem és elismerésem jeléül Berecz Edgár. 2005. aug. 19. Kibéd.

Kulináris kuriózumok. Világhírű specialitások története receptekkel. Magánkiadás. Székelyudvarhely, 2005.

6

Ráduly Jánosnak baráti tisztelettel Berecz Edgár. 2005. aug. 19. Kibéd.

Vendéglátók kézikönyve. Magánkiadás. Székelyudvarhely, 2005.

7

Ráduly Jánosnak őszinte tisztelettel Berecz Edgár. 2005. aug. 19. Székelyudvarhely.

Molnár Adalbert — Berecz Edgár: *Pincéviccek.* A szerző(k) kiadása. Székelyudvarhely, 2005.

8

Ráduly János tanár úrnak hazatérésem ötödik évfordulóján sok szeretettel és köszönettel Berecz Edgár. 2005. nov. 9. Székelyudvarhely.

Boszorkánykonyha. Magánkiadás. Székelyudvarhely, 2005.

9

Ráduly János székely atyánkfiának és a rovásírás-kutatás nagymesterének a japán — magyar barátság jegyében tisztelettel és nagyrabecsülésem jeléül Berecz Edgár. 2006. ápr. 5. Kibéd.

Japán erdélyi szemmel. Emlékek és kalandok. Magánkiadás. Székelyudvarhely, 2005.

10

Ráduly Jánosnak, íróembernek és sorstársamnak Berecz Edgár. 2006. ápr. 10. Kibéd.

Orbán Szabó Anna cselédlány süteményfüzete 1913-ból. Magánkiadás. Székelyudvarhely, 2006.

11

Ráduly János földimnek és tudományos embernek amolyan gondűzőnek és „pemzlinoszogatónak”! Sok szeretettel Berecz Edgár. 2006. juni. 7. Kibéd.

Szászné Bene Ilonka ref. lelkészné szakácskönyve 1928-ból. Feldolgozta... Kovács Anikó és Berecz Edgár. Magánkiadás. Székelyudvarhely, 2006.

12

Per domine spectabile nobilis Ráduly János de Korond et Kibéd in gratie et glorie Dei Anno Domini 2006 die 7 Junii Berecz Edgár.

Bráz Sándorné Lázár Juliánna tésztáskönyve 1935. március 1-én Misztótfaluban. Magánkiadás. Székelyudvarhely, 2006.

M: A dedikáció latin nyelvű, magyarul: Nemes, tekintetes korondi és kibédi Ráduly János uramnak, Isten kegyelmébe és dicsőségébe ajánlva, 2006. június 7-én. Berecz Edgár. A fordítást a szerzőnek, Berecz Edgárnak köszönöm.

13

Ráduly Jánosnak amolyan „pocakrengetőnek" barátsággal Berecz Edgár. 2006. juni. 20. Kibéd.

Egy kandikamera története (...) Magánkiadás. Székelyudvarhely, 2006.

14

Ráduly Jánosnak, a rovásíráskutatás atyjának tisztelettel és elismeréssel Berecz Edgár. 2006. juni 20. Kibéd.

Restaurant (...) Service. Tapasztalataim Japánban. I-II. Magánkiadás. Székelyudvarhely, 2003.

15

Ráduly Jánosnak tudományos embernek és öreg barátomnak sok szeretettel Berecz Edgár. 2006. aug. 10. Kibéd.

Lázár Ferenc — Berecz Edgár: *Egy kis borkultúra.* Borivóknak való. Magánkiadás. Székelyudvarhely, 2006.

16

Ráduly Jánosnak, a rovásíráskutatás apostolának kissé megkésve bár, annál nagyobb szeretettel Berecz Edgár. 2006. szept. 6. Kibéd.

Melós voltam Japánban. Hétköznapok története. Magánkiadás. Székelyudvarhely, 2006.

17

Ráduly János egykori tanáromnak, írótársamnak és földimnek elismerésem és barátságom jeléül, atyafisággal Berecz Edgár. 2006. szept. 10. Székelyudvarhely.

Kis asztali illemtan... Magánkiadás. Székelyudvarhely, 2006.

18

Ráduly Jánosnak a sikeres törökországi utazás és a szerencsés hazatérés örömére baráti öleléssel Berecz Edgár. Okt. 13. 2006.

Lázár Lajos ételreceptkönyve 1936. február 15-én Kolozsváron. Magánkiadás. Székelyudvarhely, 2006.

19

Ráduly Jánosnak, földimnek, írótársamnak, kívánok jó nőt, egészséget és töretlen életkedvet. Barátsággal Berecz Edgár. 2006. nov. 11. Kibéd.

Pécsi Ferencné Dósa Irén ételreceptfüzete 1954-ből. Magánkiadás. Székelyudvarhely, 2006.

20

Kedves Ráduly János! A karácsonyi ünnepek alkalmából kívánok neked erőt, egészséget és minden jót, ami az előrehaladást szolgálja, barátsággal Berecz Edgár. 2006. dec. 15.

A vendég. Magánkiadás. Székelyudvarhely, 2006.

21

Ráduly János írókollégámnak bajtársiassággal és kibédi szeretettel Berecz Edgár.

Zsidó hatások az erdélyi magyar konyhaművészetben. Magánkadás. Székelyudvarhely, 2006.

M: A dedikáció nincs keltezve, lásd a könyv megjelenésének évét.

22

Ráduly Jánosnak székely atyafisággal Berecz Edgár. Mivel mindkét háborút elvesztettük, szülőföldünk félgyarmati sorban van, az adakozó kisemberek pénztelenek, no meg a fajparasztból „nemesített" újgazdagok mereven elzárkóznak minden kulturális tevékenység támogatásától, ez a könyv csak ilyen minőségben jelenhetett meg.

Modelliskola. Magánkiadás. Székelyudvarhely, 2006.

M: A dedikáció nincs keltezve, lásd a könyv megjelenésének évét.

23

Ráduly Jánosnak sok szeretettel és azzal a kívánsággal, hogy továbbra is magasra tartsa a zászlót a rovásíráskutatás történetében. Kibédi atyafisággal és jószomszédsággal: Berecz Edgár.

Major Sándorné Dósa Írma tanítónő ételreceptfüzete 1950-ből. Magánkiadás. Székelyudvarhely, 2006.

M: A dedikáció nincs keltezve, lásd a könyv megjelenésének évét.

24

Ráduly Jánosnak a legmélyebb baráti gratulációkkal és kollegiális szeretettel a 40-dik könyvhöz, Berecz Edgár.

Takayanagi Yuji — Berecz Edgár: *Japán nyelv alapfokon.* A karateka kézikönyve. Magánkiadás. Székelyudvarhely, 2007.

M: A dedikáció nincs keltezve, lásd a könyv megjelenésének évét.

25

Ráduly Jánosnak, földimnek és írótársamnak sok szeretettel Berecz Edgár. 2007. jan. 31. Székelyudvarhely.

Pincértrükkök. Magánkiadás. Székelyudvarhely, 2007.

26

Benim macar kardeşim, iyi arkadaşim Ráduly János yardiminiza cah teşekhür ederim Teşekhürler: Edgár bey 2006 Erdel.

Kulinárius. Török hatások az erdélyi magyar konyhaművészetben. Magánkiadás. Székelyudvarhely, 2006.

M: A dedikáció török nyelvű. Magyarul: Magyar testvérem, jó barátom, Ráduly János: segítségedet nagyon köszönöm. Köszönettel Edgár bej. 2006. Erdély. — A fordítást Berecz Edgárnak, a könyv szerzőjének köszönöm.

27

Ráduly Jánosnak barátságom jeléül Berecz Edgár. 2007. ápr. 10. Kibéd.

A sportpipázók kiskátéja. 85 kérdés — 85 felelet. Magánkiadás. Székelyudvarhely, 2007.

28

Ráduly János földimnek és íróembernek sok szeretettel és mély baráti öleléssel Berecz Edgár. 2007. ápr. 25. Székelyudvarhely.

A Pincér. Magánkiadás. Székelyudvarhely, 2007.

29

A Kibéddel megáldott Ráduly Jánosnak jó bor mellé töretlen életkedvet és kitartást kívánok. Barátsággal és sok szeretettel Berecz Edgár. 2007. május 23.

Lázár Ferenc — Berecz Edgár: *Egy kis borkultúra*. Mentor Kiadó, Marosvásárhely, 2007.

M: A könyv második, javított kiadása a Mentor Kiadónál.

30

Ráduly Jánosnak tiszteletem és elismerésem jeléül Berecz Edgár. 2007. juni. 9. Kibéd.

Szurkálódó Filippikák. Rajzolta Molnár Adalbert. Magánkiadás. Székelyudvarhely, 2007.

31

Ráduly János íróbarátomnak jó erőt, egészséget és munkálkodó kedvet kívánva Berecz Edgár. 2007. június 26.

Dronka Szabó Tusi tésztareceptgyűjteménye 1932-ből. Magánkiadás. Székelyudvarhely, 2006.

32

Ráduly Jánosnak barátsággal, szeretettel és azzal a kívánsággal, hogy a könyv által jobban megismerhesd Törökországot. Berecz Edgár. 2007. júni. 26. Kibéd.

Anitól Musa Dagh-ig. Törökországi útinapló Fórika Endre fényképeivel. Magánkiadás. Székelyudvarhely, 2007.

33

Ráduly János kibédi földimnek, írótársamnak és öreg barátomnak igaz barátsággal Berecz Edgár. 2007. aug. 21.

40 millió denevér egy dobozban. Incifinci történetek és egyéb írások. Magánkiadás. Székelyudvarhely, 2007.

34

Ráduly Jánosnak barátsággal és szeretettel Berecz Edgár. 2007. okt. 3. Kibéd.

Újabb pincértrükkök. Magánkiadás. Székelyudvarhely, 2007.

35

Kibéddel megáldott Ráduly Jánosnak azzal a kívánsággal, hogy falum még sokáig Ráduly Jánossal megáldott Kibéd lehessen. Barátsággal Berecz Edgár. 2007. okt. 8. Székelyudvarhely.

Major Sándorné Dósa Irma tanítónő süteményfüzete. Magánkiadás. Székelyudvarhely, 2006.

36

Ráduly Jánosnak sok hasonló jókat és írókedvet. Szeretettel Berecz Edgár. 2007. okt. 16. Kibéd.

Pincérnyelven. Hasznos társalgási tudnivalók kezdő pincéreknek. Magánkiadás. Székelyudvarhely, 2007.

37

Ráduly Jánosnak, kedves földimnek és írótársamnak igaz barátsággal Berecz Edgár. 2008. febr. 16. Székelyudvarhely.

A székely paraszt Németországban. Amikor érik a banán. Anekdoták, elbeszélések, igaz történetek. Magánkiadás. Székelyudvarhely, 2008.

38

Ráduly Jánosnak baráti jókívánsággal és szeretettel Berecz Edgár. 2008. márc. 24. Székelyudvarhely.

Pincérbakik. Magánkiadás. Székelyudvarhely, 2008.

39

Fáradhatatlanul termékeny földimnek és írótársamnak, Ráduly János öreg barátomnak sok szeretettel és nagyrabecsüléssel Berecz Edgár. 2008. június 17. Székelyudvarhely.

Híres-neves kibédi népművészek. Magánkiadás. Székelyudvarhely, 2007.

40

Ráduly Jánosnak barátsággal, szeretettel Berecz Edgár. 2008. december 12. Székelyudvarhely.

Türk ve macar arkadaş. Törökországi útinapló. Magánkiadás. Székelyudvarhely, 2008.

41

Ráduly János kibédi földimnek, írótársamnak igaz barátsággal és szeretettel Berecz EAH Maximilián. 2009. februárjában Kibéden.

Bohó(c)ságok. Kantintörténetek. Magánkiadás. Székelyudvarhely, 2009.

42

Ráduly Jánosnak csekély viszonzásul a kibédi meséskönyvekért Berecz Edgár. 2009. márc. 1-én. Székelyudvarhely.

Japán erdélyi szemmel. Pallas-Akadémia Könyvkiadó, Csíkszereda, 2008.

43

Fáradhatatlanul alkotó Ráduly Jánosunknak, a nem *hagyományőrzőnek*, hanem *hagyományélőnek* tisztelettel, barátsággal Berecz Edgár. 2009. márc. 1-én Székelyudvarhelyen.

Székely Kalendárium a 2009-es Esztendőre. Szerkesztette és nyomda alá rendezte Berecz Edgár és Lázár Ferenc. Megjelent 2008-ban. Magánkiadás. Székelyudvarhely.

44

Kibédi Ráduly Jánosnak megkésett Mikulás ajándékként, de annál nagyobb szeretettel és csárdás barátsággal Berecz Edgár 2009. dec. 12-én.

Székely gazdakalendárium a 2010-es esztendőre. Szerkesztette Berecz Edgár és Kovács Jenő Székelyudvarhelyen. Megjelent Székelyudvarhelyen 2009-ben. Magánkiadás.

45

Ráduly Jánosnak barátságom és nagyrabecsülésem jeléül Berecz Edgár. 2010. febr. 13. Kibéd.

Partiskönyv kezdőknek. Magánkiadás. Székelyudvarhely, 2009.

46

Ráduly Jánosnak csekély viszonzásul az eddigiekért Berecz Edgártól. 2011. dec. 20. Kibéd.

Székely olvasókönyv. Kisiskolásoknak. Silver Tek Kiadó, Marosvásárhely, 2011.

47

Ráduly János kibédi földimnek, népművelőnek, sok szeretettel és egy szebb jövő reményében Berecz Edgár. 2011. dec. 20. Kibéd.

Székelyföldi Kalendárium 2012. Szerkesztette: Kovács Jenő és Berecz Edgár Székelyudvarhelyen. Magánkiadás.

Bereczki Erzsébet

1980. Pedagógus, népmeseszakértő

Ráduly Jánosnak végtelen tisztelettel, köszönettel és szeretettel, Bereczki Erzsébet. Kibéd, 2008. aug. 29.

A Ráduly János gyűjtötte kibédi népmesék az oktató-nevelő munkában. Szakdolgozat. Készítette: Bereczki Erzsébet. Károli Gáspár Református Egyetem Tanítóképző Főiskolai Kar. Nagykőrös. Marosvásárhelyi Tagozat. Marosvásárhely 2008. Államvizsgai dolgozat.

Bereczki Károly

(1948–2014). Író, újságíró

1

Ráduly Jánosnak, a régi barátság melegével, Bereczki Karcsi. Kibéd, 1993. aug. 17.

Szülőföldön ismerősen. Publicisztikai írások. Szabadhajdú Kiadó, Hajdúböszörmény, 1993.

2

Ráduly Jánosnak, a régi barátsággal és kibédi szépséggel, Bereczki Károly. Kibéd, 2005. aug. 9.

Orbán Balázs. A „legnagyobb székely". Írta: Bereczki Károly. Univerz Nyomda és Kiadó, Budapest, 2005.

3

Ráduly János barátomnak a régi barátsággal és szeretettel, Bereczki Karcsi. Kibéd, 2006. aug. 9.

Székely rapszódia. Publicisztikai írások. 2006. Kiadó és hely nélkül.

Bernád Ilona

1963. Természetgyógyász, szociográfus

1

Ráduly Jánosnak egészségéért ajánlom szeretettel és barátsággal Bernád Ilona. Kibéd, 2004. november 21-én.

Egészségünkért. Második kötet. Uránia Kiadó, Sepsiszentgyörgy, 2004.

2

Ráduly János Barátomnak megköszönve értékes könyveit, szeretettel Ilona. Kibéd, 2007. november 4-én, születésnapjaink körül.

Bernád Ilona — Gazda József: *Magyarok Amerikája.* Útirajz, szociográfia. Medium Kiadó, Sepsiszentgyörgy, 2004.

3

Kedves János Barátom! Örülök, hogy azon boldog emberek közé tartozol, akinek személyes fejlődése, munkája, hivatása népét gazdagítja, jobbítja, igazítja. Szeretettel Ilona. Marosvásárhely, 2009. február 14-én.

Lélekföld. Tibet, Belső-Mongólia. Tipo-Graf nyomda. Kovászna 2008.

Bíró Gábor

1919. Építészmérnök, szakíró

Ráduly Jánosnak baráti szeretettel Bíró G. Homoród fürdő 1992. (a hónap kiolvashatatlan) 5.

Sóvidék népi építészete. Kiadja a Magyar Népi Építészeti Archívum. Szentendre, 1992.

Blandiana Ana

1942. Költő, prózaíró

Domnului prof. Ráduly János, o închinare prietenească şi un salut colegial. Ana Blandiana, sept. 82.

Proiecte de trecut. Proză. Editura Cartea Românească, Bucureşti, 1982.

M: A dedikáció román nyelvű, magyarul: Ráduly János tanár úrnak, baráti hódolattal és kollegiális üdvözlettel Ana Blandiana. Szept. 82 (= 1982). Ráduly János fordítása.

Bocskay Vince

1949. Szobrászművész

1

Ráduly Jánosnak szeretettel Bocskay Vincétől.

Bocskay Vince: *Sculptură — Szobrászat.* Hely- és időpont nélkül. Katalógus.

M: Az 1970-es évek végéről.

2

Ráduly Jánosnak a Bernády szellemében ajánlom igaz barátsággal Bocskay Vince. Szovátán, 1996. január 30.

Bernády György emléklap. A Bernády György szobor története. Mentor Kiadó, Marosvásárhely, 1994.

3

Ráduly Jánosnak baráti szeretettel. Vince. 1998. június 24.

Emléklap. Boldog Apor Vilmos vértanú püspök, Gyula legendás plébánosának szoborszentelése alkalmából. Gyula, 1998. június 20. Az emléklapon a szobor fényképének reprója.

4

Ráduly Jánosnak baráti szeretettel Bocskay Vince. Szováta, 2008. december 10.

Bocskay Vince. Műterem. A bevezető tanulmányt írta Nagy Miklós Kund. Pallas-Akadémia Könyvkiadó, Csíkszereda, 2008.

Borbély Emma

1950. Helytörténész

1

Baráti szeretettel és hálás köszönettel kedves Barátomnak, Ráduly Jánosnak, Borbély Emma. Kibéd, 1999. július 26.

Szellemi örökségünk. Kibéd 1499–1999. A kötet anyagát írta és válogatta Borbély Emma. Szerkesztette: Ráduly János. Impress Kiadó, Marosvásárhely, 1999.

2

Sok szeretettel Janinak Borbély Emma. Kibéd, 2002. január 5.

Vendégváró értékek a Kis- Küküllő térségében. A könyv anyagát írta, válogatta és szerkesztette: Borbély Emma, Gub Jenő és Józsa András. Kiadó: Kis-Küküllő Térségi Társulás. Balavásártól Szovátáig, 2001.

3

Sok szeretettel Ráduly János barátomnak Borbély Emma.

Erdőszentgyörgy 2002. Térségi Termékkiállítás. Kis-Küküllő Térségi Társulás Katalógusa.

Kiadó: Kis- Küküllő Térségi Társulás Balavásár — Szováta, 2002.

M: A dedikáció 2002-ből való.

4

Sok szeretettel Ráduly Jani barátomnak Borbély Emma. Kibéd, 2005. április 9.

Kis-Küküllő Térségi Társulás. Balavásár — Szováta 2005. Album. Szerkesztette Borbély Emma és Biblia Attila. Lyra Kiadó, Marosvásárhely, 2004.

Borcsa János

1953. Író, szerkesztő, kritikus

Ráduly Jánosnak szeretettel ajánlom: Borcsa János. 26. okt. 27.

Szentkatolnai Bálint Gábor. Borcsa János (és szerzőtársak) tanulmányai. Szerkesztette Borcsa János. Erdélyi Múzeum-Egyesület kiadása. Kolozsvár 1994.

Bögözi Attila

1955. Költő, újságíró, szerkesztő

Ráduly Jánosnak régi jó barátsággal Bögözi Attila. Erdőszentgyörgy, 2005. 02. 15.

A pokol tornáca. Majdnem tízszer tízcenti nemvers születésnapomra. Súrlott Grádics (kiadása), Marosvásárhely, 2005.

Bölöni Domokos

1946. Író, újságíró

1

Ráduly Jánosnak igaz baráti szeretettel és székely igazságossággal. Korond, 1981. VI. 7. Bölöni Domokos.

Hullámok boldogsága. Novellák, karcolatok. Kriterion, Bukarest, 1980.

2

Ráduly Jánosnak baráti szeretettel, Korond, 1987. II. 8. Bölöni Domokos.

A szárnyas ember. Novellák, karcolatok. Kriterion, Bukarest, 1986.

3

Ráduly Jánosnak szeretettel, barátsággal, Marosvásárhely, 1992. szept. 21. Bölöni Domokos.

Harangoznak rossz Pistának. Impress Kiadó, Marosvásárhely, 1992.

4

Ráduly Jánosnak szeretettel, barátsággal, 1993. június 2. Bölöni Domokos.

Kék álhalál. (Szerzőtársakkal). Mai erdélyi elbeszélők. Erdélyi Könyv Egylet, Stockholm, 1993.

5

Ráduly Jánosnak, hálával = köszönettel, sírig = barátsággal. 1996. január 4. Bölöni Domokos.

Egek, harmatozzatok. Válogatott novellák. Impress Kiadó, Marosvásárhely, 1995.

6

Ráduly Jánosnak, szívig érő szeretettel, barátsággal Bölöni Domokos. 1998. XI. 24. Köszvényes.

Dégi Gyurka pontozója. Kisregény. Impress Kiadó, Marosvásárhely, 1998.

7

Ráduly Jánosnak, a régi barátsággal és megbecsüléssel Bölöni Domi. 1999. nov. 17, az első hó napján.

Bot és fapénz. Novellák. Mentor Kiadó, Marosvásárhely, 1999.

8

Ráduly Jánosnak, egy „csúszott program" délutánba hajló találkozóján, Korondon, 2002. július 15-én, Bölöni Domokos.

A próféták elhallgattak. Rövid történetek. Impress Kiadó, Marosvásárhely, 2002.

M: „csúszott program": megkésve kezdődő kultúrprogram.

9

Ráduly János barátom-uramnak, akivel (gödrön kívül is) nagyon sokat nevettünk nyomorúságunkon. 2004. XI. 26.

A nevető gödör. (Novellák). Impress Kiadó, Marosvásárhely, 2004.

10

Ráduly János barátomnak, sírig tartó szeretettel Bölöni Domi. 2006. július 19. — aug. 10

Jézus megcibálja Pricskili Dungónak a fülét. Rövidpróza. Impress Kiadó, Marosvásárhely, 2006.

11

Ráduly János barátomnak, aki a legjobb! Domi, 2007. dec. 11-én.

Széles utcán jár a bánat. Rövidpróza. Juventus Kiadó, Marosvásárhely, 2007.

12

Ráduly János szívbéli barátomnak, szeretetteljes irigységgel, de azzal a megnyugtató ígérettel, hogy nem áll szándékomban felülmúlni kötet-számban egyelőre!!! Bölöni Domokos. Marosvásárhely, 2009. aug. 29.

Elindult a hagymalé. Rövidpróza. Impress Kiadó, Marosvásárhely, 2009.

13

Ráduly Jánosnak bűnös késedelmességgel, annál nagyobb szeretettel és barátsággal Bölöni Domokos. 2010. szeptember 8-án.

Micsobur reinkarnációja. Mákföldi történetek. Juventus Kiadó, Marosvásárhely, 2010.

14

Ráduly Jánosnak, a legrégebbi barátsággal, a legújabb szeretettel: Bölöni Domokos. 2010. december 28. Marosvásárhely.

Küküllőmadár. Karcolatok. Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, Székelyudvarhely, 2011.

M: A könyv 2011-es megjelenésű, de 2010 utolsó napjaiban már kész volt.

15

Ráduly Jánosnak Kibédre. Kedves János! A *Lazics asztalá*tól szeretettel köszöntünk 75. születésnapod alkalmából: (eddig Bölöni kézírása). Csatlakozom! Nagy Pál (eddig Nagy Pál írása és aláírása). További aláírók: Székely Benczédi Endre, Elekes Ferenc (neve elé beírta: Szeretlek), Bölöni Domokos, Czirmay Szabó Sándor, Kedei Zoltán.

Kedei Zoltán: *Bárgyú valóság.* (Vers).

M: A Társaság által az alkalomra összeállított kis füzet. A 2. oldalon, mintegy „kiadó" gyanánt: Józsa Enikő Kábel. 3. oldalon: a köszöntő szöveg és aláírások. 4. oldalon: Kedei önarcképe és lakcímei.

5. oldalon: *Bárgyú valóság* című vers. 7. oldalon: Női akt. 9. oldalon: Embriók. 10. oldalon: Anyaság — tehát Kedei Zoltán három munkájának reprója.

Bözödi György

1913–1989. Író, költő, szociográfus, történész

1

(Kétszeresen dedikált kötet):

László Lajosnak barátsággal: Bözödi György. Bözöd, 1955. júl. 23. és Ráduly Jánosnak, Kibéd, 1972. április 8. Csak szinte 40 év múltán avagy szimultán. Bözödi György. Tanúk reá! Katona Szabó István és Marx József.

Székely bánja. Harmadik kiadás. Magyar Élet kiadása. Budapest (év nélkül). Az Előszó 1943. szeptemberében íródott.

M: Katona Szabó István és Marx József saját kezű aláírása.

2

Legalább, ó legalább
csináljak is valamit,
ó, úgyis legalól
van a láb.

Kibéden, 972. áprilisnek szinte a közepébe Bözödi György.

Nyugtalan pásztorok. Lírai kisregény. Elbeszélések. Irodalmi Könyvkiadó. Bukarest 1968.

M: A könyv előkerülésekor Katona Szabó István ezt mondta Bözödinek: „Legalább most te is csinálsz valamit." Így keletkezett a Bözödi-vers.

3

Ráduly Jánosnak, a ritkán látott jó barátomnak végre, 70 esztendős koromban, szeretettel Bözödi György. Bözöd, 1983. május 17.

Nap és árnyék. Versek. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1979.

Burus János

Néprajzkutató, nyelvész, szerkesztő

1

Ráduly Jánosnak, megkésve, de szeretettel, a régi barátsággal Pipei Burus János.

Kútfő. Kis magyar néprajz diákoknak. II. évf. 2. szám. 2006. Tél. Főszerkesztő Burus János. Kiadja: Csíkszereda Kiadóhivatal.

2

Ráduly János néprajzkutatónak, szeretettel és a régi barátsággal, és azzal a kéréssel, hogy írjon a mi lapunkba is, ezt kéri és üdvözöl: Burus János.

Kútfő. Kis magyar néprajz diákoknak. IV. évf. 1-2. szám. 2008. Tavasz. Főszerkesztő Burus János. Kiadja: Csíkszereda Kiadóhivatal.

Buzogány Árpád, P.

1965. Költő, író, néprajzkutató, szerkesztő

1

Ráduly János(nak) baráti szeretettel küldi e kis könyvet a szerző P. Buzogány Árpi. Székelyudvarhely 2000. decembere.

Hattyúhívó. Gyermekversek. Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, Székelyudvarhely, 2000.

2

Ráduly Jánosnak baráti szeretettel ajánlja e kis könyvet P. Buzogány Árpi. Székelyudvarhely 2003.

Búcsú a szalmakalaptól. Gyermekversek. Hargita Megyei Kulturális Központ, Csíkszereda, 2003.

3

Ráduly Jánosnak köszönettel és barátsággal küldi a szerző, P. Buzogány Árpád. 2004. január 4.

„A falut dicsőítem." Népismereti írások. Udvarhelyszék Kulturális Egyesület, Székelyudvarhely, 2003.

4

Ráduly Jánosnak baráti szeretettel most már kibédi otthonában Buzogány Árpitól. Kibéd, 2004. július 26.

Az igazság árnyékai. Novellák, elbeszélések. Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, Székelyudvarhely, 2004.

5

Ráduly Jánosnak e keresztúrfiszéki szerény gyűjteményt Buzogány Árpitól. Kibéden, 2004. július 26-án.

Úgy szeretlek, mint a mézes kalácsot. 77 székely népdal. Gyűjtötte és közreadja P. Buzogány Árpád. Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, Székelyudvarhely, 2004.

6

Ráduly Jánosnak baráti szeretettel ajánlja Buzogány Árpi. Székelyudvarhely, 2005. április 7.

A csengő, aki harang akart lenni. Mesék, történetek. Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, Székelyudvarhely, 2005.

7

Ráduly Jánosnak köszönettel és barátsággal a szerzőtől. Gagy, 2005. okt. 10.

„Kihúzza a töviset az ember kezéből." Riportok, interjúk népi mesterekről és mesterségekről. Udvarhelyszék Kulturális Egyesület, Székelyudvarhely, 2005.

8

Ráduly Jánosnak barátsággal küldi a szerző, Buzogány Árpád. Székelyudvarhely, 2007. február 6.

Gyertek elé kalákába! Faluriportok a Nyikó mentéről. Udvarhelyszék Kulturális Egyesület, Székelyudvarhely, 2007.

9

Ráduly Jánosnak barátsággal küldi Kibédre ezeket a meséket, és szeretettel, P. Buzogány Árpád. Székelyudvarhely, 2008. okt. 6.

Öregapó muzsikája. Mesék. Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, Székelyudvarhely, 2008.

10

Ráduly Jánosnak barátsággal küldi P. Buzogány Árpád rímtulajdonos. Székelyudvarhely, 2009. szept. 28.

A csengős bárány és a napocska. Gyermekversek. Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, Székelyudvarhely, 2009.

11

Ráduly Jánosnak, a költőbbiknek, tisztelettel ajánlja P. Buzogány Árpád. Kibéden, 2010. augusztus 5-én.

A csengős bárány és a napocska. Gyermekversek. Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, Székelyudvarhely, 2009.

M: A szerző még egyszer megajándékozott kötetével, persze, más a dedikáció.

12

Ráduly Jánosnak, a régi barátsággal ajánlja ezt a kis könyvecskét P. Buzogány Árpád. Kibéd, 2010. augusztus 5.

Tálkondító kandúr. Gyermekversek. Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, Székelyudvarhely, 2010.

13

Kibédi Ráduly Jánosnak, ezt a kis szarkás gagyi költeményecskét ettől a gagyi szerzőtől, P. Buzogány Árpád. Kibéden, 2010. augusztus 5-én.

A gagyi fajta tarka szarka. Verses mese. Erdélyi Gondolat. Székelyudvarhely, 2010.

Czegő Zoltán

1938. Költő, író, szerkesztő

Ráduly Jánosnak barátsággal Czegő Zoltán. Gyulakuta, 1986. VI. 25.

Nyár, köd alatt. Hosszabb, rövidebb lírai írások versben és prózában. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1983.

Czire Dénes

1939. Történész, szakíró

A régi barátsággal osztály- és padtársamnak, Ráduly Jánosnak, 50 éves érettségi találkozónk alkalmával. 2005. szept. 4. Czire Dénes.

Diákok az 1848-49. évi forradalom és szabadságharcban. Possum Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2002.

Csáji László Koppány

1971. Költő, történész, néprajzkutató

1

Ráduly János részére nagy tisztelettel! Kibéd, 2007. április 21. Csáji László Koppány.

Tündérek kihalófélben. 1-3. A kötetek: *Fehér hunok nyomában Ázsia szívében.* Első könyv. Napkút Kiadó. Budapest 2004. *A hunok történelme és utódnépei.* Második könyv. Napkút Kiadó. Budapest 2004. *Szemelvények Hunza szellemi néprajzkincséből.* Harmadik könyv. Napkút Kiadó, Budapest, 2004.

M: A dedikáció az első könyv belső címlapján.

2

Ráduly János részére szeretettel, és főhajtással! Kibéd, 2007. április 21. Csáji László Koppány.

Ég az út mögöttem. Képzeletgaloppok öt világtájon. (versek). Napkút Kiadó — Fiatal Írók Szövetsége, Budapest, 2006.

3

Ráduly János részére tisztelettel és szeretettel! Kibéd. 2008. április 20. Csáji László Koppány.

A sztyeppei civilizáció és a magyarság. Adalékok az eurázsiai sztyeppei civilizáció kutatásához (…) Cédrus Művészeti Alapítvány — Napkút Kiadó, Budapest, 2007.

4

Ráduly János részére tisztelettel, szeretettel, lassan rendszeressé váló látogatásaink (3. alkalmából) örömére, csetlő-botló szavakkal, de tiszta szívből. Kibéd, 2009. április 4. Csáji László Koppány.

Kőrösi Csoma Sándor — Jelek térben és időben. Tanulmánykötet (több szerzővel). A könyvet szerkesztették: Gazda József és Szabó Etelka. Kőrösi Csoma Sándor Közművelődési Egyesület, Sepsiszentgyörgy, 2009.

Csáky Károly

1938. Egyházi író, monográfus

VI. Világtalálkozó alkalmával. Ráduly Jani barátomnak szeretettel Cs. Karcsi. 2012. aug. 31.

Marosszentkirály. Hitéleti és kultúrtörténeti adatok. Magánkiadás. Marosszentkirály, 2004.

Csatáné Bartha Irénke

1941. Költő(nő)

1

Olvasd értőn-érzőn verseimet — kihangosított szívdobbanásaimat — Szeretettel az 50 éves érettségi találkozó emlékére Csatáné Bartha Irénke. Erdőszentgyörgy, 2009. 06. 20.

Otthonízű szavak. Versek. Bíbor Kiadó, Miskolc, 2008.

2

Fényteli szívvel ajánlom kötetemet Erdély édes-bús dallamaival Ráduly Jánosnak Csatáné Bartha Irénke. Kibéden, 2012. július 17.

Gyökerek éneke. Versek. Az előszót írta és a kötetet lektorálta: Dr. Fülöp Lajos. Konturs Kiadó, Gyöngyös, 2011.

Cseke Péter

1945. Író, irodalomtörténész, szociográfus, szerkesztő

1

Ráduly Jani barátomnak köszönettel és mementóként. Azért, hogy nekünk is fel kellett fedeznünk: az igazság önmagától nem érvényesül, az igazságnak érvényt kell szereznünk. Kolozsvár, 1972. jan. 25-én. Cseke Péter.

Bartók-könyv 1970 — 1971. Az 1970 — 1971-es romániai Bartók-megemlékezések. Szerkesztette László Ferenc. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1971.

2

Ráduly Jánosnak baráti szeretettel: Cseke Péter. Kvár, 1973. XII. 7-én.

Cseke Péter: *Erős várunk az ének*. Látóhatár. Tizenöt tanulmány. (Szerzőtársakkal). Dacia Könyvkiadó. Kolozsvár, 1973. Különnyomat.

3

Ráduly Janiéknak, annak örömére, hogy beszéltek érdekemben is az utókorral. Baráti szeretettel: Cseke Péter. Kibéd, 1976. XI. 23.

Víznyugattól vízkeletig. Riportok. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1976.

4

Ráduly Jánoséknak hálával és szeretettel mindazért, amit a kibédiek körében érdekemben is tettek: Cseke Péter, Beke György. Kolozsvár — Kibéd. 1977. nyarán.

Emberarcok. Beke György, Cseke Péter, Marosi Barna riportkönyve. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1976.

M: Cseke dedikációját Beke György is aláírta. Az előzéklapon Marosi Barna dedikációja.

5

Ráduly Janiéknak, azzal az újesztendei jókívánsággal, hogy minél kevesebb töprengeni valójuk legyen az elkövetkezendőkben. Igaz barátsággal, meleg szeretettel, Cseke Péter. Kolozsvár, 1980. január 4-én.

Látóhegyi töprengések. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1979.

6

Akik nélkül nem született volna meg ez a könyvem sem: Ráduly Jánoséknak igaz szeretettel, el nem múló barátsággal Cseke Péter. Kvár, 1986. jan. 17.

Hazatérő szavak. Publicisztikai írások, riportok. 1970–1985. Albatrosz Könyvkiadó, Bukarest, 1985.

7

Ráduly Jánoséknak, akiknek a kötetbeli riport címét is köszönhetem — soksok egyéb mellett — igaz barátsággal Cseke Péter. Kibéd, 1987. szept. 9.

Sokágú termőfa. Riportok a testvériség mindennapjairól (szerzőtársakkal). Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1986.

M: A kötetbeli riport címe: Minden faluban legyen egy házad.

8

Ráduly Janiéknak, az állandóan földközelben élő szellemi embereknek, társaim nevében a régi szeretettel: Cseke Péter, a kötet szerkesztője. Kibéd, 1987. szept. 9-én.

Ember és föld. Riportok az agrárforradalom hétköznapjairól (szerzőtársakkal). Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1987.

9

Ráduly Jánoséknak, akik könyvért és kenyérért egyaránt keményen megküzdenek, a régi barátsággal és meleg szeretettel ajánlja öt — elvesztegetett esztendő visszahódított értéktartományának (remélhetőleg) mához is szóló tanulságát: Cseke Péter. Kolozsvár, 1991. szeptember 11.

Könyv és kenyér. Dacia Könyvkiadó, Kolozsvár, 1991.

10

Kibéden is volt egy házam: a *Ráduly Jánosé.* Akinek sokáig teljék öröme világgá futó szavai hazatéréséhez — a régi, meghitt baráti együttgondolkodások melegével ezt kívánja: Cseke Péter. Kolozsvár, 1993. dec. 4-én.

Hazatérő szavak. Szociográfiai riportok. Püski Kiadó, Budapest, 1993.

11

Ráduly Jánosnak, az emlékmű-építőnek, azzal az ezredvégi jókívánsággal, hogy alkotó lendületben, munkában találja az új évezred reggele. A régi szeretettel: Cseke Péter. Kolozsvár 2000 karácsonyán.

Láthatatlan emlékművek. Erdélyi variációk nyelv és lélek szövetségére (1970–2000). Felsőmagyarország Kiadó. Miskolc 2000.

12

Ráduly Jánosnak, hajdani közös töprengéseinkre gondolva, a régi szeretettel: Cseke Péter. Kolozsvár, 2003. okt. 28.

Paradigmaváltó erdélyi töprengések. Kisebbségi létértelmezések. Kriterion Könyvkiadó, Kolozsvár, 2003.

13

Ráduly Jánosnak a régi baráti öleléssel: Cseke Péter. Kolozsvár, 2004. ápr. 2.

Időrobbanás. Esszék, tanulmányok, dokumentumok a szellemi útkeresés műhelytörténetéből. Széphalom Könyvműhely, Budapest, 2003.

14

Ráduly Jánosnak, köszönettel a szép születésnapi levélért — és mindenképpen. A régi barátsággal: Péter. Kvár. 2005. március 6.

Jöjjön el a mi időnk. Esszék, tanulmányok, dokumentumok. Pallas-Akadémia Könyvkiadó, Csíkszereda, 2005.

15

Ráduly Jánosnak a régi barátsággal: Cseke Péter. Kolozsvár, 2008. márc. 4.

A magyar szociográfia erdélyi műhelyei. Kolozsvár. Egyetemi Kiadó, Kolozsvár, 2007.

16

Ráduly Jánosnak, akinek a portáján/házában többen megfordultak e kötet szereplői közül, a régi barátsággal: Péter. Kolozsvár, 2008. karácsonyán.

A magyar szociográfia erdélyi műhelyei. Magyar Napló, Budapest, 2008.

17

Ráduly Jánosnak négy évtizedes barátságunk okán/jogán a régi szeretettel és ragaszkodással: Cseke Péter. Kolozsvár, 2010. Húsvétján.

Tükörjáték. Emlékkönyv Cseke Péter 65. születésnapjára. Felelős Kiadó: Szabó Zsolt. Kolozsvár, 2010.

18

A 75. életévében járó Ráduly Jánosnak további alkotó erőt kívánva a régi barátsággal: Cseke Péter. 2012 újesztendő napján.

Védjegyek. Íróportrék — ellenfényben. Kriterion Könyvkiadó, Kolozsvár, 2012.

Cserei Gábor

1949. Műfordító

Sok szeretettel Apukának Jutka. Munkánk eredményéről szeretettel Neked, Cserei Gabi. Január 19. 2010.

A Tiszától az Atlanti- óceánig. Dósa László memoárja. Fordította Cserei Gábor. Korrektúra Bendefy Erzsébet, Ráduly Judit. Juno Beach. Florida — 2009.

Csibi Szabolcs

1975. Népzenész

Egy érdekes, tartalmas este emlékére sok szeretettel Ráduly János tanár úrnak Csibi Szabolcs. 2007. december 21.

CD. *Kecsketánc. Magyar népzene gyerekeknek.* Folker Együttes. Csibi Szabolcs, Kelemen István, Kerekes Boglárka, Melkuhn Róbert. Tempo, 2007. Sepsiszentgyörgy.

Csihák György

Történész

Kedves Ráduly János tudós kutató kollégának szeretettel Csihák György. SzUhely. 96. V. 23.

Ex Oriente Lux. Harmadik átdolgozott kiadás. Kiadja: Magyar Történelmi Iskola Zürichi, Magyar Történelmi Egyesület Magyarországi Tagozata. Zürich — Budapest, 1996.

M: SzUhely = Székelyudvarhely.

Csiki László

1944–2008. Költő, író, műfordító, szerkesztő

Ráduly Jánosnak, késve és szeretettel — enházában jó lélekkel — Csiki László. 1978. aug. 19.

Esőt-kaszáló. Versek. Irodalmi Könyvkiadó, Bukarest, 1968.

Csiki Zoltán

1944. Hely- és irodalomtörténész

1

Ráduly János barátomnak és az övéinek a régi barátsággal, Parajd, 1999. V. 29. Csiki Zoltán.

Parajd. Szöveg: Csiki Zoltán. Szerkesztette: Nagy Pál. Impress Kiadó, Marosvásárhely (év nélkül).

M: Összeállítás Parajd nevezetességeiről.

2

Ráduly Jánosnak, a régi barátsággal! Parajd, 2006. XII. 23. Csiki Zoltán.

Csiki Zoltán (és szerzőtársak): *Rapsóné öröksége.* Tanulmányok Parajd múltjából. Corvin Kiadó, Déva, 2006.

3

Ráduly Jánosnak, ritka, de nem eredménytelen találkozásaink emlékére. Szeretettel, Csiki Zoltán. Parajd, 2006. XII. 23.

Áprily Lajos és Parajd. Corvin Kiadó, Déva 2006.

Csire Gabriella

1938. Ifjúsági író, újságíró, szerkesztő

1

Szeretettel Ráduly Jánosnak, akinél ez a meseregény jó kezekben lesz, Csire Gabriella. Bukarest, 1996. januárjában.

Kalevala messze földjén. Corvin Kiadó, Déva, 1995.

2

Ráduly Jánosnak és családjának egy kis meghívó az űrbe — baráti szeretettel, Csire Gabriella. Bukarest, 1996. májusában.

Csire Gabriella — Csire Gábor: *9 bolygó meg 1 nap.* Publistar Könyvkiadó, Bukarest, 1996.

3

Az író és pedagógus Ráduly Jánosnak — a szerzők nevében — baráti szeretettel, Csire Gabriella. Bukarest, 1997. június 1.

Csire Gabriella — Csire Gábor: *Bambuszka.* Állatregék. Publistar Könyvkiadó. Bukarest 1997.

Csoóri Sándor

1930. Költő, író, esszéista

1

Ráduly Jánosnak, ezt a megcsonkított könyvecskét, baráti kézszorítással, Csoóri Sándor. Szentistván falva, 1994. VIII. 18.

Tenger és diólevél. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1982.

M: „megcsonkított könyvecskét": a kötet csak bizonyos részek kihagyásával jelenhetett meg.

M: Szentistván falva = Székelyszentistván, ma Hármasfalu része.

2

Ráduly Jánosnak, őszinte rokonszenvvel gratulálva eddigi munkáihoz és a jövőbeliekhez, Csoóri Sándor. Szentistván falva, 1994. VIII. 18.

Készülődés a számadásra. Magvető Kiadó, Budapest, 1987.

Csőgör István

1938. Egészségügyi szakíró, emlékíró

A börtönévek óta tartó barátsággal, szeretettel és nagyrabecsüléssel Ráduly Jánosnak Csőgör István. 1010. November.

Csőgör Lajos börtönévei (1949–1955). Összeállította: Csőgör István. Bevezette Csőgör István és Benkő Samu. Polis Könyvkiadó, Kolozsvár, 2010.

Dali Sándor

1930. Író, újságíró

Uram, ön előtt tényleg le a kalapokkal. Ráduly Jánosnak nagy tisztelettel Dali Sándor.

Le a kalappal. Ifjúsági Könyvkiadó, Bukarest, 1967.

M: A dedikáció az 1980-as évekből való.

Dánielisz Endre

1925 Irodalomtörténész, néprajzkutató

1

Ráduly Jánosnak, hogy személyesen is járja be a jeles portákat, Dánielisz Endre.

Arany János nyomdokain. A nagyszalontai RMDSz szervezet kiadványa. Nagyvárad, 1991.

M: A dedikációt a szerző a hátsó kolofon fölé írta.

2

Ráduly Jánosnak hittestvéri szeretettel küldi Dánielisz Endre. Nsz. 93. júl. 1.

Nagyszalonta református temploma (szerzőtársakkal). Kiadja a Nagyszalontai Református Egyházközség. Nagyvárad, 1992.

M: Nsz. = Nagyszalonta.

3

Ráduly Jánosnak a közös gondok és szándékok lelkületével küldi Dánielisz Endre. Nagyszalonta, 96. márc. 2.

A Szepességtől Szalontáig. Egy kéziparos család három nemzetsége. Literator Könyvkiadó, Nagyvárad, 1994.

Deák-Sárosi László

1969. Költő, zeneelméleti író, előadóművész

1

Ráduly Jánosnak megismerkedésünk örömére Deák-Sárosi László. Parajd, 1996. december 27.

Teremtés. Versek. Kiadja a Mafilm-Profilm Reklám Kft. 1992. Hely nélkül.

2

Ráduly Jánosnak tisztelettel, barátsággal Deák-Sárosi László. Parajd, 1996. december 27.

A kőgyerek játékszere. Versek. Orpheusz Kiadó Kft., Budapest, 1996.

3

Ráduly Jánosnak igazsággal és szeretettel, Deák-Sárosi László. Bp. 98. VII. 25.

Az igazság szája. Versek. Littera Nova Kiadó, Budapest, 1998.

4

Ráduly Jánosnak szeretettel, Deák-Sárosi László. Bp. 98. VII. 25.

Könyv a zenéről. Edition Simonffy, Budapest, 1997.

Demény Péter

1972. Költő, esszéíró

Ráduly Jánosnak, a mielőbbi találkozás reményében, Demény Péter. Kvár, 2012. nov. 11.

Garantált pihenés. (glosszák). Riport Kiadó, Nagyvárad, 2012.

Derzsi Ferenc

1927. Hely- és családtörténész

1

Ráduly János írónak, kedves barátomnak, kollégának, mindazért a segítségért, amelyben részesítettél az első lépésem megtételekor, örök barátsággal, öleléssel: Derzsi Ferenc. Szováta, Anno domini 2007.

Gyökerek. A Kányádi Derzsiek Családfája. Hely és év nélkül.

2

Ráduly Jánosnak, kedves kollegánknak, régi barátunknak, nagyrabecsüléssel, tisztelettel, szívbéli szeretettel: Derzsi Ferenc, Fekete Árpád. Szováta, Anno Domini 2009. november 11.

Derzsi Ferenc — Fekete Árpád: *A Szovátai Athletikai Clubtól a Medve-tó Sportegyesületig.* Hely és idő nélkül.

3

Ráduly Jánosnak, őszinte barátsággal, tisztelettel, nagyrabecsüléssel és sok-sok szeretettel:

Derzsi Feritől. Szováta, 2010. november 17-én. Az 1956-os Magyar Forradalom — Szabadságharc 54. évforduló tiszteletére…

Viharokkal és aranysugarakkal. Visszaemlékezések mozaikdarabjai. Kiadja: a szerző. Szováta, 2010.

4

Ráduly János kollégának, barátnak, írónak, „Emlékül a levélirodalom kis könyvecskémet," tisztelettel, nagyrabecsüléssel, szeretettel: Derzsi Ferenc. Szováta, 2012. október 23-án, (1956 — 56. évfordulója tiszteletére).

„*Nem múlnak ők el, akik szívünkben élnek."* Derzsi Ferenc levelezése. Könyvszerkesztő: Szolláth Hunor. Kiadja: a szerző. Szováta 2012.

Dombi Erzsébet, P.

1942. Nyelvész, tankönyvíró

Ráduly János kollégának őszinte nagyrabecsüléssel Szovátán, 1979. nov. 6-án. P. Dombi Erzsébet.

Öt érzék ezer muzsikája. A szinesztézia a Nyugat lírájában. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1974.

Egyed Ákos

1929. Történész, író, szerkesztő

1

Ráduly Jánosnak nagy elismeréssel és baráti érzésekkel. Székelyszentistván, 1996. aug. 17. Egyed Ákos.

Falu, város, civilizáció. Tanulmányok a jobbágyfelszabadítás és a kapitalizmus történetéből Erdélyben. 1848–1914. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1981.

2

Ráduly János barátomnak és kutatótársamnak ajánlom szeretettel, Székelyszentistván, 1996. aug. 17. Egyed Ákos.

Háromszék. 1848–1849. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1979.

3

Ráduly Jánosnak, őszinte nagyrabecsüléssel, barátsággal és szeretettel Egyed Ákos.

Erdély metamorfózisa a hosszú 19. században. I-II. Pallas-Akadémia Kiadó, Csíkszereda, 2004.

M: A szerző a két kötetes kiadványt 2008. december 26-án küldte Emese unokájától, Sófalvi Andrásnétól.

4

Ráduly János kedves barátomnak, kutatótársamnak, őszinte nagyrabecsüléssel, szeretettel Egyed Ákos. Marosvásárhely, 2010. nov. 12.

Erdély 1848–1849. Második, bővített kiadás. Pallas-Akadémia Könyvkiadó, Csíkszereda, 2010.

Elekes Béla

Önéletíró

1

Ráduly Jánosnak sok szeretettel és tisztelettel Elekes Béla. Kibéd 2000 májusában.

Én is éltem. Impress Kiadó, Marosvásárhely, 1999.

2

Jánosnak, aki ugyancsak a magyar nyelvért küzd — szeretettel: Elekes Béla. Kibéd, 2007. febr. 27.

Én is éltem. II. kötet. Státus Kiadó, Csíkszereda, 2006.

Elekes Vencel

Néprajzkutató

Megemlékezésül szeretettel és barátsággal, Gyergyószentmiklós, 1971. április. Elekes Vencel.

Repülj madár, repülj… Menasági népdalok és népballadák. Gyűjtötte Imets Dénes. Metszetek, fedőlap Imets László. Népi Alkotások Háza, Csíkszereda, 1970.

Erdélyi István

1931. Régész, őstörténész, művészettörténész

1

Ráduly Jánosnak, szíves viszonzásul, a szerző, azaz Erdélyi István (Petrik anyám leánykori családneve). 2008. május.

Petrik István: *Rejtélyek országa*. A kazár királyság és a kazár-magyar kapcsolatok rövid története. Cédrus Művészeti Alapítvány — Napkút Kiadó, Budapest, 2008.

2

Ráduly Jánosnak, szíves — igen csekély viszonzásul, üdvözlettel: Erdélyi István.

Keleti lovasnépek a Kárpát-medencében. Tisicum XIV. Szolnok, 2004. Különnyomat.

M: A különnyomatot a szerző 2008. október 7-én postázta.

3

Ráduly Jánosnak, szíves viszonzásul: Erdélyi István. Göd, 2008. október.

Révek, utak, népmozgások az Alföldön a X-XI. században. Az Arany János Múzeum Közleményei. XI. Nagykőrös, 2008. Különnyomat.

4

Ráduly Jánosnak szíves viszonzásul ezréti (?) üdvözlettel: Erdélyi István. 2009. 03. 09.

Scythia Hungarica. A honfoglalás előtti magyarság régészeti emlékei. Mundus Magyar Egyetemi Kiadó, Budapest, 2008.

5

Ráduly Jánosnak, szeretettel E. I.

Gödi ki kicsoda? Gödtől — Gödig. Gödi Almanach, 2004. Fénymásolat.

M: A 271. oldalon a szerző megjegyzi: Korrektúrát nem kaptam! E. I. A küldemény talán 2009-ből való.

6

Ráduly Jánosnak, jókívánságokkal, üdvözlettel Erdélyi István. P. S. Levél megy a jövő héten.

Előszó helyett. In. Eleink. Magyar Őstörténet. In memoriam Harmatta János. Szerkeszti a Magyar Őstörténeti Munkaközösség Egyesület szerkesztőbizottsága, elnöke: Erdélyi István. Kiadja a Napkút Kiadó, Budapest, 2010.

7

Ráduly Jánosnak, (levél megy) nagyrabecsüléssel: Erdélyi István.

Füzesséry Magdolna, az elfelejtett erdélyi művésznő. Napkút-füzetek 56. Napkút Kiadó Kft., Budapest, 2011.

8

Ráduly Jánosnak, üdvözlettel: Erdélyi István.

Dél és észak. Régészeti emlékek. Cédrus Művészeti Alapítvány — Napkút Kiadó, Budapest, 2011.

Eszteró István

1941. Költő

Őszinte barátsággal Ráduly Jánosnak az 1988-as továbbképzőn Pista.

Üveges (versek). Facla Könyvkiadó, Temesvár, 1983.

M: továbbképzőn: tanügyi továbbképző tanfolyam.

Fábián Gabriella

Néprajzkutató

Ráduly Jánosnak sok szeretettel és tisztelettel, Fábián Gabriella. 2006. júniusában.

„Nem azért jöttem, hogy megijesszem a népet…” Mária-jelenések Szőkefalván. Ezredforduló. Tanulmányok a dátumváltásról. Szerkesztette: Dr. Mojzes Imre. Kiadja: Dr. Mojzes Imre. Miniszterelnöki Hivatal. Budapest, 2000. május.

Fabó László Pál

Rovásíráskutató

Ráduly János avatott figyelmébe örömmel ajánlom! Régi tisztelője: 2007. augusztus. Fabó László Pál (nevét etruszk betűkkel írta).

Etruszk jelvarázs. Bölcsesség, szex a közeli ókorban. Felelős kiadó: Fabó László Pál. Budapest 2007.

Faragó József

1922–2004. Néprajzkutató, akadémikus

1

Ráduly Jánosnak baráti üdvözlettel, Kolozsvár, 1969. IX. 23. Faragó József.

A mennybe vitt leány balladájához. Az Ethnographia 1968. évi 4. számából. Budapest, 1969. Különlenyomat.

2

Ráduly Jánosnak szíves barátsággal, Kolozsvár, 1969. IX. 23. Faragó József.

Az emberevő nővér meséjéhez. Az Ethnographia 1968. évi számából. Budapest, 1968. Különlenyomat.

3

Ráduly Jánosnak hálás köszönettel a Barcsai-balladákért Faragó József.

A kibédi Barcsai-ballada hatvan év múltán. Nyelv- és Irodalomtudományi Közlemények, XVII. évf. 1973. 1. sz. Különnyomat.

4

Ráduly Jánosnak baráti üdvözlettel Faragó József.

„A vitéz és a kegyes” magyardécsei népballadája. Népi Kultúra — Népi Társadalom. VII. Budapest, 1973. Különnyomat.

M: A dedikáció nincs keltezve, lásd a folyóirat számát.

5

Ráduly Jánosnak szíves barátsággal és munkatársi szeretettel, Kolozsvár, 1978. I. 25. Faragó József.

Balladák földjén. Válogatott tanulmányok, cikkek. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1977.

6

Ráduly Jánosnak igaz barátsággal, Szováta, 1982. VI. 24. Faragó József.

Kurcsi Minya havasi mesemondó. Irodalmi Könyvkiadó, Bukarest, 1969.

7

Ráduly Jánosnak baráti emlékül szovátai találkozásunk alkalmával, 1982. VI. 24. Faragó József.

Faragó József, Nagy Jenő, Vámszer Géza: *Kalotaszegi magyar népviselet* (1949–1950). Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1977.

8

Ráduly Jánosnak igaz barátsággal, Kibéd, 1982. XI. 13. Faragó József.

Diófának három ága. Székely népballadák. Szerkesztette és a bevezetőt írta Faragó József. Ifjúsági Könyvkiadó, Bukarest, 1956.

9

Ráduly Jánosnak baráti szívvel 1982. XI. 13-án. Kibéden Faragó József.

Gyönyörű Bán Kata. Régi magyar népballadák. Válogatta, szerkesztette, a bevezetőt és a jegyzeteket írta Faragó József. Dacia Könyvkiadó. Kolozsvár, 1973.

10

Ráduly Jánosnak baráti szívvel a sok szép kibédi népmesegyűjtéséért. 1983. aug. 12. Faragó József.

Aranyhajú testvérek. Romániai népmesék. Válogatta, szerkesztette, a bevezetőt és a jegyzeteket írta Faragó József. Irodalmi Könyvkiadó, Bukarest, 1964.

11

Ráduly Jánosnak baráti szeretettel, egyszersmind a kibédi gyermek-mondókák összegyűjtését is szíves figyelmébe ajá(n)lva, 1983. aug. 12. Faragó József.

Bihari gyermekmondókák. Közzéteszi Faragó József és Fábián Imre. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1982.

12

Ráduly Jánoséknak igaz barátsággal Kibéden, 1983. augusztus 12-én Faragó József.

Romániai magyar népdalok. Közzéteszi Jagamas János és Faragó József. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1974.

13

Ráduly Jánosnak, az ND mindenkori nagyra becsült munkatársának baráti és munkatársi szeretettel Kibéden 1984. II. 21-én. Faragó József.

Népismereti Dolgozatok 1983. Szerkesztette Dr. Kós Károly, Dr. Faragó József. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1983.

M: ND = Népismereti Dolgozatok.

14

Ráduly Jánosnak baráti szeretettel Faragó József.

Arany János gyermekmondókái — másfél évszázad múltán. Békési Élet, XXIV (1989). 3. sz. Különnyomat.

M: A dedikáció időpontja: lásd a folyóirat megjelenésének évét.

15

Ráduly Jánosnak baráti szívvel, Kibéd, 1990. augusztus 9. Faragó József.

Kriza János. Antal Árpád, Faragó József, Szabó T. Attila három tanulmánya. Második, átdolgozott kiadás. Dacia Könyvkiadó, Kolozsvár, 1971.

16

Ráduly Jánoséknak igaz barátsággal, Kibéden, 1990. augusztus 9-én.

Virágok vetélkedése. Régi magyar népballadák Faragó József gondozásában. A dallamokat válogatta és sajtó alá rendezte Almási István. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1986.

17

Modern korunk egyik Kriza Jánosának: Ráduly Jánosnak szíves barátsággal. Kibéd, 1990. augusztus 10. Faragó József.

Vadrózsák. Kriza János székely népköltési gyűjteménye Faragó József gondozásában. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1975.

18

Ráduly Jánosnak régi jó barátsággal, Kibéd, 2002. július 16. Faragó József.

Faragó József bibliográfiája. Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár, 1998.

19

Ráduly Jánosnak régi barátságunk és együttműködésünk szerény emlékeként, Kibéd, 2002. július 16. Faragó József.

Ószékely népballadák. Összesítő válogatás Faragó József gondozásában, bevezető tanulmánnyal és jegyzetekkel. Kriterion Könyvkiadó, Kolozsvár, 1998.

(Folytatjuk)

Dr. Csire Gábor

Czeizel Endre, harmincezer gyermek apja

Czeizel Endre portréja
(Szabó Flóra grafikája)

Czeizel Endre (1935. április 3. — 2015. augusztus 10.) orvos volt és genetikus, talán a kegközismertebb és — társadalmi jelentőségét tekintve — a legjelentősebb magyar genetikus, de midenekelőtt zseni volt, aki megértette az idők szavát, pontosabban azt értette meg, hogy az idők szava ellensége a kis népeknek, az idők szava a kisebb országok elnéptelenedését, egész nemzetek biológiai elsorvasztását jelenti.

És egymaga kezdett el küzdeni az idők szava ellen. Megpróbálta megóvni a kihalástól a környező kis népeket, mindenekelőtt Magyarország lakosságát. Csakhogy ehhez a hatalmas feladathoz egymaga kevésnek bizonyult. Mentett, ami csak emberileg és orvosilag menthető volt, alkotott, amit túlfeszített munkával alkothatott egy élet során. S maradt utána több mint ezer tudományos és tudománynépszerűsítő könyv, cikk és dolgozat, amely bevitte a köztudatba azokat a módszereket, melyek segítségével olyan gyerekek is megszülethetnek, akik egyébként nem láttak volna napvilágot, illetve egészségesen születnek meg azok, akik orvosi vagy gyógyszeres beavatkozás nélkül súlyos testi/szellemi fogyatékosokká váltak volna. És maradt utána több, mint 30000 egészséges magyar gyerek, aki neki, illetve az általa letesített intézménynek köszönheti az egészségét, sok esetben az életét is.

Hadd tegyük hozzá: amint a tragikus sorsú hősök esetében oly gyakori, Czeizel Endre is halála után „érte el" legóhajtottabb célját, azt, hogy Magyarország elkezdett kilábalni a demográfiai önpusztításból, és úgy irányítja a nemző korú párok sorsát, hogy a népszaporulat ismét pozitív legyen. De ez már az ország vezetőinek az érdeme. Hogy ez mennyire lesz eredményes? Az attól függ, hogy sikerül-e legalább 20 évig fenntartani ezt a folyamatot. Nem is annyira a pénzhiánytól kell tartani, mint inkább az „idők szavától", amely megpróbál majd beleszólni a megváltoztatott irányba — ahogy Cziezel Endre életébe is drámai erővel beleszólt.

Egy kis demográfia

Magyarországon a természetes népszaporulat a 20. század folyamán általában pozitív volt, leszámítva a két világháború utolsó éveit (1918-ban — 10,2 ‰, 1945-ben — 4.7 ‰). Mivel Magyarországon korábban nyílt meg a személyi szabadság világa, mint a legtöbb volt szocialista országban, a jóléti társadalom megjelenésének velejárójaként hamarabb vált negatívvá a népszaporulat, amely 1980-ban volt utoljára pozitív (+ 0,2 ‰). 1981-től megszakítás nélkül a természetes szaporulat — a jelentős méretű bevándorlás és letelepedés ellenére — negatív maradt. Az ijesztő mélypontok egybeestek a nagy gazdasági növekedésekkel, illetve a felíveléseket követő válságos időszakokkal. A demográfiai mutatók (1998-ban — 4,2 ‰, 1999-ben — 4,7 ‰, 2003-ban — 4,1 ‰, 2010-ben — 4 ‰, 2011-ben — 4,1‰) kertelés nélkül jövendölik meg a lakosság fogyatkozását. Évente átlag 30-50 ezerrel csökken az ország lakossága, ez több, mint egy kisváros lakossága. Ezt a gyászos tendenciát csakis a születések számának a növelésével lehet leküzdeni.

Romániába később köszöntött be a jóléti társadalom. Emiatt csak 1992-től került negatív tartományba a természetes szaporulat. A mélypontok itt a tömeges kivándorlással és a gazdasági megszorításokkal esnek egybe a demográfiai mutatók (1996-ban — 2,4 ‰, 2002-ben — 2,7 ‰, 2003-ban — 2,5 ‰, 2011-ben — 2,8 ‰, 2014-ben — 2,8 ‰) szerint. Romániában is egyértelműen csökken, évente 30-50 ezer emberrel fogy a lakosság száma, annak ellenére, hogy 2003 után a családbarát intézkedések következtében az óvodák megteltek gyerekekkel. Ám a népszaporulat továbbra is negatív maradt.

A hivatalos előrejelzések szerint Magyarország lakossága 2035-ig 5 %-kal csökken (9,5 millióra), 2060-ig további 13 %-kal (8,7 millióra). Romániában a lakosság 2035-ig 8 %-kal csökken, 2060-ig további 21 %-kal (17 millióra). Ennél már csak Bulgária helyzete rosszabb, ahol a lakosság száma előbb 13 %-kal, majd 27 %-kal fog csökkenni és 2060-ra 5,5 millió főre apad. Ezt a tendenciát szokták a demográfiai telítettségi küszöbbel, más szóval a civilizáció mellékhatásával magyarázni, és azzal vigasztalnak bennünket, hogy összeurópai jelenségről van szó. Ennek ellenére nem minden EU-tagállamban számítanak lakosságcsökkenésre: Franciország a megadott időszakban 10 %-os, majd 14 %-os növekedés elé néz,

Nagy Britanniában 13 %-os, illetve 22 %-os lesz a növekedés, Írországban pedig 26 %-kal, majd 37 %-kal lesz nagyobb a lakosság száma a jelenleginél.

Magzatvédő vitaminok

Régente az orvosok nem tudtak mit kezdeni a fejlődési rendellenességekkel, ezeket „a természet ritka játékának" nevezték. Angliában ismerték fel, hogy a szegénységben élő asszonyok gyermekeinél 4-szer gyakoribb a nyitott gerinc (*spina bifida,* veleszületett rendellenesség, ami a *neurális cső* tökéletlen bezáródása miatt alakul ki), mint a jómódú anyák gyermekeinél. Azt a helyes következtetést vonták le, hogy e rendellenességért a táplálék a felelős. Ezért gondoltak arra, hogy pótolni kellene a táplálékot vitaminokkal, nyomelemekkel, azokkal az anyagokkal, amelyek hiányoznak a táplálékból. Csakhogy ezt a fogamzás elején kellene bevinni az anya szervezetébe, mivel a fent említett rendellenesség a magzati fejlődés tizenötödik napján veszi kezdetét, a terhes nők többsége pedig akkor fordul orvoshoz, amikor már a második havi vérzésük is kimarad.

Czeizel Endre, munkatársaival együtt, nemzetközi szintű felvilágosító munkát, valóságos kampányhadjáratot indított a magzatvédő vitaminok fontosságáról, nevezetesen arról, hogy e vitaminok szedését már a fogamzás előtt ajánlatos elkezdeni, ezért jó, ha a párok tudatosan felkészülnek a gyermekvállalásra. Felvilágosító törekvése részben megtette a hatását: a folsav, B2, B6, B12 tartalmú, ún. magzatvédő vitamint Hollandiában a várandós nők 73 %-a, Angliában pedig 56 %-a szedi, amey Kelet-Európában, sajnos, még nem terjedt el kellőképpen.

Kimutatták, hogyha legalább 1 hónappal a fogamzás előtt elkezdik szedni a leendő anyák a magzatvédő vitamint, 90 %-ban kivédhető lenne a *spina bifida* nevű fejlődési rendellenesség.

Nobel-díj és a turáni átok

Richard Worthington Smithells angol orvos mutatta ki elsőként a folsav jelentőségét a *spina bifida* veleszületett rendellenesség megelőzésében. Később Smithells és Czeizel Endre együtt dolgozta ki a magzatvédő vitamin alkalmazási módszerét, azzal a céllal, hogy a világviszonylatban évente 800 000 nyitott gerinccel születő csecsemő egészséges újszülöttként jöhessen világra.

„1991-ben Washingtonban a VIII. Humángenetikai Világkongresszuson az amerikai igazságügyi miniszter meghívott egy beszélgetésre — nyilatkozta az egyik vele készített interjúban Czeizel. — Azt mondta, szerinte a magzatvédő vitaminokkal sok százezer magzat fejlődési rendellenességeit lehet megelőzni. Szeretnék, mondta, ha ezért a Nobel-díjat Smithells professzorral — akinek az ötlete volt a vitamin — közösen megkapnánk." A Kennedy-díjat (*International Research Award of the Joseph P Kennedy Foundation*) — amely mintegy megelőlegezte a kilátásba helyezett Nobel-díjat — 2000-ben ítélték oda Richard Worthington

Smithellsnek és Czeizel Endrének. A magyar tudós azonban nem vehette fel a díjat, mert idejekorán „kifecsegte" az őt illető megtiszteltetést (elmondta egy újságírónak, aki a hírt megjelenette egy napilapban), és ekkor késedelem nélkül működésbe lépett a turáni átok: alaptalan vádakat koholtak Czeizel ellen, amikről pesti „önkéntesek" értesítették a Kennedy Alapítványt. 2002-ben, miután az angol tudóstárs meghalt, a Nobel-díj már szóba sem jöhetett. „Szerencsére" a turáni átok csak magyar környezetben hat, a világ többi, rendellenességeknek kitett csecsemőire volt, aki vigyázzon.

Az USA-ban 1998. január 1-jétől kötelezővé tették a liszt folsavval való dúsítását, hogy a szegények és a tudatlanok is részesüljenek magzatvédő szerben. Jelenleg 83 országban és Pandzsáb tartományban kötelező valamelyik lisztféleség folsavval való dúsítása (Costa Ricában és az USA-ban mindhárom lisztféleség dúsítása kötelező). Ezekben az országokban 30-70 %-kal csökkent a fejlődési rendellenességek aránya. A világhálón megtalálható azoknak az országoknak a listája, amelyekben kötelező a búzaliszt és/vagy kukoricaliszt és/vagy rizsliszt dúsítása magzatvédő anyagokkal: ásványi sókkal (főleg vassal és cinkkel), folsavval, B-vitaminokkal (B12, niacin, riboflavin, Tiamin), esetleg A-vitaminnal is. Ausztráliában, Észak-, Közép- és Dél-Amerika minden államában kötelező a liszt dúsítása; Afrikában esetleges, Ázsiában főleg a muzulmán államokban, Távol-Keleten egyedül Nepálban. Európában az Egyesült Királyságon kívül csak két, viszonylag új állam vezette be a liszt kötelező dúsítását: Koszovó és a Moldovai Köztársaság.

Minden élet számít

Tudjuk, mekkora öröm egy családban, ha kisbaba születik, s mennyire haragszanak a kis jövevényre a testvérek, mert meg kell vele osztaniok a játékaikat és szüleik szeretetét. Nem is lehet az emberéletet számokban kifejezni, mégis létjogosultsága van a statisztikának, amely esetünkben arra jó, hogy a mai adatokból ki lehessen következtetni egy ország jövőbeli lakosságának a mennyiségét. Magyarország példájából kiindulva, látható, hogy — bár az élve születések száma az 1921-es 250 ezerről az 1980-as 150 ezerig csökkent — a természetes népszaporulat pozitív volt. A születések száma azonban tovább fogyott, 100 ezer alá esett, hogy 2011-ben a 88 ezer fős legalacsonyabb értékre süllyedjen. A kormány által bevezetett költséges családbarát programoknak köszönhetően jelenleg szerencsés fordulatnak lehetünk a szemtanúi: leállt a csökkenés, sőt 2011–2014 között ez az érték meghaladta a 91 ezret (kb. 3500 fős növekedésről van szó), csakhogy ez sajnos még nem elég. A demográfiai egyensúly (stagnálási állapot) eléréséhez az élveszületések számát 120 ezer körül, a társadalom korcsoportok szerinti egészséges megoszlásának (korfa) a visszaállítása érdekében pedig az élveszületések számát évenete 150 ezer körül kellene tartani — három emberöltőn át.

Ez természetesen a mai sikerorientált világban aligha lehetséges. Ott, ahol egy nő hajlandó a családi boldogságról is lemondani, csak azért, mert valahol 200 euróval magasabb fizetést kap, nem lehet távlati célokat követni. De apró lépések tehetők.

Érdemes lenne például Czeizel Endrére figyelni. A zseniális genetikus részben bizonyos orvosi módszerek megváltoztatását javasolja (pl. ha a terhességmegszakítás ocitocin-tablettával történne — mint nyugaton — s nem abortusszal, a következő terhesség esetében nőne az elevenszülések száma, de több módszert ajánl a koraszülés s az azzal járó csecsemőhalandóság megelőzésére is), részben a jogi keretek fellazítását sürgeti (pl. engedélyezni kellene a dajkaterhességet azok számára, akik biológiai okok miatt nem vállalhatnak gyereket, vagy a „háromszülős gyerekek" elnevezésű genetikai módszert, mely lehetővé teszi a mitokondriális betegségek átörökítésének a megakadályozását). Összességében, ha valaki figyelembe venné a szülészorvos által javasolt változtatásokat, évente több ezerrel nőne a születések száma, s mégcsak pénzébe sem kerülne az államnak. Tulajdonképpen Czeizel csak azt szerette volna elérni, hogy olyan pároknak/egyedülálló nőknek is lehessen gyermeke, akiktől ezt eddig elvitatta a sors.

Czeizel Endre határozottan síkra száll a hiábavaló terhességmegszakítás ellen. Lebeszélné a jövendőbeli szülőket arról, hogy a ma már kezelhető kis testi hibákkal születendő magzatokat eltétessék, és óva inti a genetikusokat/nőgyógyászokat attól, hogy tudassák a várandós nőkkel a távoli, bizonytalan kimenetelű kórokra való hajlamot (Alzheimer-kór stb.), mert akkor a szülők sok esetben „közbeszólnának" és sosem születnének meg a jövő Wigner Jenői vagy Ronald Reaganjei.

Optimális családtervezési modell

Czeizel Endre Budapest 14. kerületében, Zuglóban Családtervezési Központot alapított, a világon az első ilyen jellegű intézményt, és kidolgozta a háromlépéses optimális családtervezési modellt.

Az első lépés: alkalmassági vizsgálat. Jelenti: a genetikai hajlamok felkutatását, ondóvizsgálatot, a leendő anya egészségi állapotának a felmérését, a szexuálisan terjedő betegségek szűrését, a férfi biológiai alkalmasságának, a pszichoszexuális alkalmasságnak a felmérését, a veszélyfaktorok kizárását (vegyi tényezők: pl. dohányzás és alkoholfogyasztás csökkentése; biológiai tényezők: pl. rubeolla-oltást kapnak azok, akik még nem kaptak; lelki tényezők: pl. munkahelyi stressz kiküszöbölése).

A második lépés: a fogamzást megelőző 3 hónapos felkészülés. A terhesség elleni védekezés abbahagyása, az ivarsejtek védelme miatt a dohányzás, az alkohol- és drogfogyasztás (a férfiak esetében is) csökkentése, elmaradhatatlan a fogászati ellenőrzés, a táplálkozási tanácskérés, az izomzat felfrissítése (testmozgás, sport), de a legfontosabb: a magzatvédő vitamin szedésének a megkezdése. Az ebben található folsav hatása a terhesség első 14 napjában a legjelentősebb, habár sokan ekkor még

nem is veszik észre, hogy áldott állapotban vannak. Ezért ajánlatos a megtermékenyítés előtti 2-3 hónapban megkezdeni a magzatvédő vitamin szedését.

A harmadik lépés: a fogamzás optimális elérése és a koraterhesség védelme. A várandóságot minél korábban igazolni kell. A korai felismerésnek igen nagy a jelentősége, hiszen a rendellenességek többsége a magzati fejlődés 3. és 8. hete között alakul ki, sok kismama pedig általában a 8-ik hét után megy el a nőgyógyászhoz, miután már sok minden eldőlt. A szűrővizsgálatok elvégzése után tovább kell szedni a magzatvédő vitamint. Mindezt a várandósgondozás, majd az egészséges kisbaba születése követi.

A Czeizel-gyerekek

A genetikus megkülönbözteti a gyermekáldást a gyermekvállalástól. A gyermekáldás inkább a véletlennek köszönhető s ilyenkor csak kis mértékben, későn lehet kiszűrni bizonyos rendellenességeket; míg a tudatos gyermekvállalás a megtermékenyítés előtt több hónappal veszi kezdetét s nagy eséllyel teszi lehetővé az ártó hatások kiküszöbölését, a genetikai és veleszületett betegségek kiiktatását, a spontán vetélés, koraszülés, halvaszülés megelőzését, egyszóval egészséges kisbabák világrajöttét.

Azokat a párokat, akik részt vettek az optimális családtervezési programban, arra kérték, hogy küldjenek fényképet újszülöttjükről. A beküldött fotók albumba kerültek, s mire Czeizel professzor nyugdíjba ment, 32000 kép volt az albumában. Róluk mondta tréfásan, hogy fele amúgy is összejött volna s közülük sokan egészségesen látták volna meg a napvilágot. De mi lett volna a többivel? A nagy genetikus nyugdíjas korában is rendelt heti két alkalommal. Az élete utolsó évéből származó videofelvételen arról számol be, hogy albuma már 34000 fotót tárol. Ők a Czeizel-gyerekek.

Az optimális családtervezési programnak köszönhetően a résztvevők esetében 5-szörösére csökkent a méhen kívüli terhesség (0,2 %-ra 1 %-ról, amennyi az országos átlag), negyedére csökkent az iskolás korra megnyilvánuló értelmi fogyatékosok száma (0,8 %-ra 3,3 %-ról), felére csökkent a koraszületések száma (4,5 %-ra 9,2 %-ról), felére csökkent a fejlődési rendellenességek száma (2,1 %-ra 4 %-ról), felére csökkent a halvaszületések száma (0,3 %-ra 0,6 %-ról). Ha az optimális családtervezési program kiterjedhetne az egész lakosságra, akkor az utolsó adatot figyelembe véve 100 ezer szülés után 300-zal több egészséges kisbaba jönne világra.

Semmelweis, a mintakép

Czeizel Endre orvosgenetikus példaképnek állította maga elé Semmelweis Ignác Fülöp (1818. július 1. — 1865. augusztus 13.) magyar orvost, az „anyák megmentőjét", aki annak idején, a baktériumok ismerete hiányában is felismerte a „gyermekágyi láz" elnevezésű halálos kimenetelű „mérgezés" biológiai eredetét és hatékony módszert talált a pusztító kór leküzdésére. Czeizel önmagát Semmelweis

szakmai utódjának tekintette. Mindketten a szülő nőkkel foglalkoztak, egyikük az anyák tízezreinek az életét mentette meg korszakos felfedezésével, másikuk a magzatokét. Magyarországon „csak" tízezrekre emelkedik a megmentett életek száma, világviszonylatban — hiszen nemzetközi szinten elismerték és alkalmazzák munkájuk erdményét — pedig százezrekre tehető a megmentett életek száma. Mindkét tudós saját hazájában üldöztetésnek volt kitéve, részben az értetlenség, részben a szakmai irigység, rivalitás miatt. A Czeizel-féle magzatvédő vitaminnak köszönhetően évente 800000 gyerek születik meg egészségesen világszerte — „ezt e németek pontosan kiszámították" — mondta Czeizel Endre —, olyanok, akik egyébként a nyitott gerinc rendellenesség miatt vagy elpusztultak volna magzati korban, vagy nyomorékként tengették volna az életüket.

Czeizel leírása szerint Semmelweist 47 évesen elmegyógyintézetbe csalták egy háromtagú konzílium döntése alapján. Az orvos kollégák „nem számítottak a bécsi elmegyógyintézet ápolóinak brutális magatartására, sőt gyilkos tettére." Az ápolók súlyosan bántalmazták Semmelweist [augusztus 10-én], majd „megkötözve, orvosi ellátás nélkül, a sebei okozta vérmérgezésben hagyták elpusztulni." Van-e közös vonás a két világhírű tudós sorsában a sok-sok megmentett életen kívül? Ha más nem, legalább a testen, illetőleg a lelken ejtett nem gyógyuló sebek augusztus tizedikéje.

Állítsunk hát emlékművet: járjunk az élet útján!

Vajon mi is az emberiség célja? Az önpusztítás lenne? Nem hangzik eléggé meggyőzően. Mégis elgondolkodtató, hogy emlékmű jár sok nagyságnak, aki tömegeket pusztított el a történelem folyamán, de fejvesztés, száműzetés vagy elhallgatás sújtott tudóst, felfedezőt, szabad gondolkodót, aki életeket mentett, vagy járhatóbbá tette az élet útját. Jussanak eszünkbe azok az államférfiak, politikusok és hadvezérek, akik áldatlan tevékenységük során több, mint 800000 embert küldtek halálba (mint Napóleon csak az oroszországi hadjárata során), vagy egy nap alatt több, mint 30000 áldozatot szedtek (nagyobb ütközetek vagy bombázás során). Ezeknek a történelmi személyiségeknek még mindig emlékművet állít, „hőstetteikről" regél és magánéletük titkait boncolgatja a hálás utókor. Emlékezzünk inkább azokra a tudósokra, művészekre vagy vallási vezetőkre, akiknek a tevékenysége akár több millió ember életét mentette meg járványok, éhínségek, természeti katasztrófák és háborúk idején. Nekik ritkán állítnak emlékműveket. Czeizel Endre sok ezer életet mentett meg, még mielőtt megkezdődött volna az üldöztetése. Elhallgattatása is csak részben sikerült. Neki még lehet emlékművet állítani: ha máshol nem, akkor legalább annak a több, mint 30000 magyarnak a lelkében, aki neki köszönheti az életét. Jó lenne, ha az a 800000 évente születő földi lakó se feledkezne meg róla, aki az ő zsenijének és kitartó munkásságának köszönheti, hogy veleszületett rendellenességek nélkül jöhetett világra és életét egészséges emberként élheti.